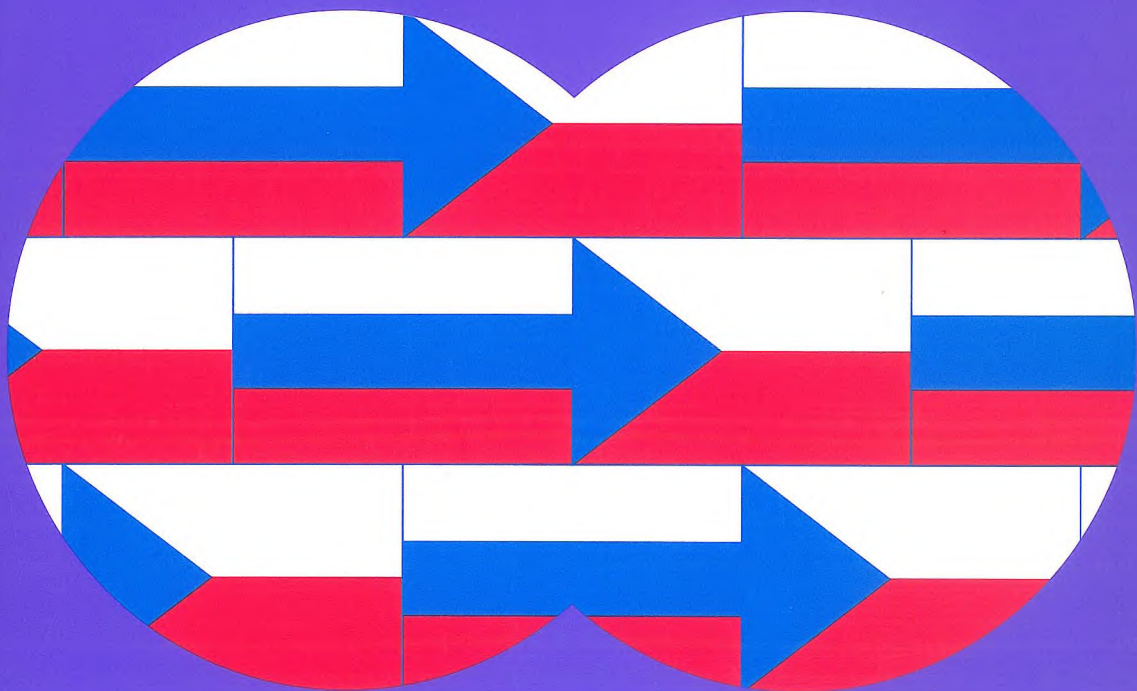

Marjeta Keršič-Svetel
Češko-slovenski
stiki med
svetovnjima vojnama

Marjeta Keršič-Svetel

ČEŠKO-SLOVENSKI STIKI MED SVETOVNIMA VOJNAMA

Ljubljana 1996

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

327(497.4:437)"1918/1941"
930.85(497.4:437)"1918/1941"

KERŠIČ-Svetel, Marjeta

Češko-slovenski stiki med svetovnima vojnama / Majeta
Keršič-Svetel ; [spremna beseda Franc Rozman ; prevod nemškega
povzetka Niko Hudelja, prevod češkega povzetka Hana Katelic]. - 1.
natis. - Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996. -
(Zbirka zgodovinskega časopisa ; 14)

ISBN 961-90315-3-9

I. Svetel, Marjeta Keršič- glej Keršič-Svetel, Marjeta
61822976

SPREMNA BESEDA

Pred koncem leta 1995 je Zgodovinski časopis s ponosom izdal svojo stoto številko in v teh stotih številkah je doslej izšlo na dobrih 20.000 straneh skoraj 3.000 avtorskih pol zgodovinskih razprav, člankov, ocen, poročil, bibliografij... Ni veliko takšnih revij pri nas in tudi okoli nas ne. Tudi kakovosti in raznovrstnosti se nam ni treba sramovati. Vse to pa kaže, da historiografsko znanstveno delo daje dobre in stalne sadove ter da se tudi za prihodnost ni bati, saj neprestano vstopajo nove in sveže znanstvene moči. S ponatiskovanjem že razprodanih števil pa ZČ že vrst let skrbi za svojo stalno zalogo celotnega kompleta revije, kar je tudi unikum na Slovenskem. Kot tretje pa izdaja še ponatis nekaterih daljših in iz različnih vzrokov posebej zanimivih razprav iz tekočega objavljanja, ki nato izidejo še kot posebna knjižica.

Tudi teh je že nekaj in ta, ki je pred vami, je tudi nekaj posebno zanimivega. Naša mlada kolegica, ki je zdaj že uveljavljena in nagrajena televizijska novinarka (upajmo pa, da bo še kdaj kaj prispevala v zgodovinarsko zakladnico), Marjeta Keršič-Svetel, se je lotila pri nas doslej malo obravnavane tematike. Njena družinska tradicija jo je vzpodbudila, da se je začela ukvarjati z raziskovanjem slovensko-čeških odnosov. Rezultat tega je njena diplomska naloga in objava le-te najprej v treh nadaljevanjih v Zgodovinskem časopisu 49/1995, štev. 2–4, zdaj pa še v knjižni obliki v 14. zvezku Zbirke Zgodovinskega časopisa. Na temelju arhivskih virov, časopisja in zgodovinske literature je avtorica osvetlila stike med Čehi (Slovaki so tudi zraven, saj gre za nekdanjo ČSR) in Slovenci v času med svetovnima vojnama, tekst pa dopolnjujejo in poživljajo fotografije dogajanj, oseb, kulturnih in družabnih prireditev.

Stiki med Čehi in Slovenci so bili na političnem, društvenem, kulturnem, znanstvenem, športnem, družabnem, glasbenem in še kakšnem področju. Ti stiki so bili v preteklosti mnogo bolj živahni kot pa zadnjih petdeset let (prvi zvezek Zgodovinskega časopisa 50/1996 npr. objavlja razpravo Petra Ribnikarja o Podpornem društvu za slovenske visokošolce v Pragi). Tisti Slovenci, ki so jih zlasti od 19. stoletja tako vztrajno in ljubeče gojili, si gotovo ne bi mogli predstavljati, da bodo prav v času, ko je svet postal tako majhen, ostali na tako skromni ravni. Mislim, da tudi v naši zavesti in v našem zgodovinskem spominu o teh stikih ni ostalo prav dosti, in zato je toliko bolj prav, da nam pričujoče delo osveži naš spomin in pobudi nove raziskave še za prejšnji in kasnejši čas ter da se zanimanje prenese tudi na proučevanje dejanja in nehanja Slovencev med Čehi in Slovaki.

Naša avtorica je opravila pomembno delo in osvetlila stike med Čehi in Slovenci na političnem, gospodarskem in kulturnem področju, opisala organizacije slovenskih študentov v ČSR, delovanje Češkojugoslovanske lige in posebej njenega dela v Sloveniji, pa češkoslovaško društvo v Ljubljani, ustavila se je pri številu Čehov na Slovenskem, njihovem položaju v Sloveniji, pokazala je na družbeni in socialni položaj Čehov pri nas, kje vse pri nas so bili in na kakšnih delovnih mestih, pa tudi na kakšne šikane in nerazumevanja so naleteli pri svojem delovanju s strani centralnih jugoslovanskih uradov. Tako je nastal strokovno neoporečen in berljivo napisan pregled stikov med Čehi in Slovenci med vojnama.

Ko smo bili aprila 1995 predstavniki Zveze zgodovinskih društev Slovenije na češko povabilo v Pragi, da bi spet navezali stike med zgodovinarji obeh držav in obudili v novi obliki včasih najbolj aktivno med vsemi nekdanjimi jugoslovanskimi komisijami zgodovinarjev, to pa je bila češko-jugoslovanska, saj se je sestajala prav vsako leto, smo lahko ugotovili, da so Čehi

zainteresirani za bilateralno sodelovanje, seveda na novih temeljih in tudi izhodiščih. Bolj kot vsakoletna srečanja jih (in tudi nas) zanimajo raziskovanja skupnih problemov, medsebojnih stikov, skupnega ali podobnega načina življenja, društvenih, intelektualnih stikov in podobno. Prav pričujoče delo je gotovo ena tistih stičnih točk, ki bo zelo zanimiva tudi za Čehe. Upamo, da bo zanimiva tudi za potomce kar številnih čeških in mešanih družin, ki jih je življenska usoda napotila v naše kraje. Delo bo zanje poučno in zanimivo branje, ki bo obudilo zgodovinski spomin, morda pa odkrilo tudi še kaj doslej neznanega gradiva za nadaljnja raziskovanja. Podobnih raziskav, seveda tudi o odnosih z drugimi narodi, si še želimo in od njih veliko pričakujemo.

prof. dr. Franc Rozman
predsednik Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Uvod

Konec prejšnjega stoletja sta se v Třebiču na Moravskem poročila hčerka gimnazijskega ravnatelja Tekla Marešova in mlinarjev sin, geometer Ferdinand Čermak. Poroka je bila proti volji staršev in ker jima je sorodstvo grenilo življenje, sta vzela pot pod noge in se preselila čisto na drug konec Avstrije – v Ljubljano. Tam sta ostala vse življenje, si ustvarila družino in dom, njuni otroci so se vsi rodili v Ljubljani.

Omenjeni Ferdinand Čermak je bil moj praded. Ker je bil nekaj časa predsednik *České obce v Ljubljani*, torej češkega društva, ki je delovalo v Ljubljani, je med njegovo zapuščino ostalo tudi precej dokumentov tega društva in drugih dokumentov, ki pričajo o življenju Čehov v Sloveniji in stikih Slovenije s Češkoslovaško med obema vojnama. Ob pregledovanju tega gradiva se je rodila želja, da bi o tej temi izvedela kaj več. Tako je počasi prišlo do zamisli za to delo.

Ko sem se naloge lotila, se je pokazalo, da je vprašanje češkoslovaško-slovenskih odnosov precej širše, kot je sprva kazalo. Najprej sem se omejila na časovno obdobje med obema svetovnima vojnama. Stiki in medsebojni vplivi so bili v tem obdobju zelo intenzivni, v Sloveniji je živel precej Čehoslovakov, obstajale so organizacije, ki so te stike načrtno gojile, na voljo je bilo veliko gradiva, virov in literature, obstajajo še žive priče takratnega dogajanja, informatorji, ki so mi lahko marsikaj pojasnili. Hkrati pa je druga vojna pomenila velik mejnik, saj so se stvari na področju češkoslovaško-slovenskih stikov po njej, predvsem pa po letih 1948/49, močno spremenile.

»Češko-slovenski odnosi« so sumarno predstavljeni v istoimenskem geslu v *Enciklopediji Slovenije*. Nekateri segmenti češkoslovaško-slovenskih odnosov so že podrobno raziskani in teh vprašanj naloga ne načenja (na primer gledališke in operne zgodovine, muzikoloških, likovnih in arhitekturnih vplivov, nekaterih političnih vprašanj, sokolstva, planinske organizacije, literarne zgodovine in gospodarstva, zlasti tekstilne industrije) oziroma jih obravnava le okvirno. Podrobneje sem se lotila življenja češkoslovaških manjšinskih organizacij, predvsem *Československé obce v Ljubljani*, *Jugoslovansko-češkoslovaških* in *Češkoslovaško-jugoslovanskih lig*, slovenskih študentov v ČSR in nekaterih političnih vprašanj. Želela sem predvsem osvetliti tisti del predvojnega vsakdanjega življenja v Sloveniji, h kateremu so pomembno prispevali tudi češkoslovaško-slovenski stiki.

V delu je navadno govora o Čehoslovakih. Seveda ne more biti govora o Čehoslovakih kot o etnični kategoriji – gre pač za Čehe in Slovake. V obravnavanem obdobju zajema pojem »Čehoslovaki« tudi sudetske Nemce in Moravce. Večinoma je iz virov, opisov, člankov, uradnih statistik in podobnega nemogoče razbrati, za katero od navedenih narodnosti je pravzaprav šlo. Uporaba izraza »Čehoslovaki« je v nalogi torej nekakšen izhod v sili. V pretežni meri je šlo pravzaprav za češko-slovenske odnose, vendar pa bi bila le prehuda poenostavitev, če bi Čehoslovake zreducirali na zgolj in samo Čehe.

Poseben problem predstavljajo izredno razdrobljeni viri in tudi literatura. Še najmanj težav je z gradivom o ligah – ohranjen je namreč celoten arhiv *Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani* in Izvršilnega odbora lig Dravske banovine.

Uporabila sem arhivske vire (iz arhivskih in zasebnih zbirk), statistične vire, publicistične vire (zlasti sodobne zapise v časopisju), spominsko gradivo in izjave informatorjev. Delo je bilo napisano kot diplomatska naloga na oddelku za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete leta 1989; za objavo v *Zgodovinskem časopisu* je bilo le uredniško redigirano.

Politični stiki in medsebojni vplivi

»Slovenci in Čehi smo imeli istega sovražnika in to nas je zblížalo intimneje, kot s katerim koli drugim slovanskim narodom. Ramo ob rami smo se borili v dunajskem parlamentu in v skupnih delegacijah. Vojne persekucije so nas še bolj zblížale in slovenski in češki politiki so brzo spoznali, da se morajo združiti v odporu proti Avstro-ogrski in Habsburžanom ... V borbi smo zmagali. Toda marsikaj je še ostalo, kar nam povzroča bolešt ... Tako kakor med svetovno vojno, tako si moramo zvesto stati bok ob boku tudi sedaj in vedno. Duh Locarna ni duh Evrope in težki oblaki groze še z raznih strani ...« Tako je med drugim zapisal Vaclav Klofač v svojem pismu, ki ga je 3. aprila 1926 objavilo *Jutro*.¹ (Celotno besedilo pisma glej v **prilogi 1!**) Misli v njem so v mnogočem značilne za odnose med Čehoslovaki in Slovenci v obravnavanem obdobju, zlasti politične. Šlo je za mešanico konkretnih skupnih interesov, idealiziranega slovanofilstva, jasnih programov in precej neoprijemljivega poudarjanja »bratskih čustev«. Politični stiki so bili ves čas večplastni: od povsem zasebnih zvez, ki so jih imeli politično pomembni posamezniki, do uradnih stikov na meddržavni ravni. Posebno za zadnje obdobje pred drugo svetovno vojno je značilno, da so bili uradni meddržavni odnosi le okvir, znotraj katerega se je odvijalo mednarodno delovanje raznih organizacij, strank, gibanj in posameznikov. Glede na različne nosilce bi te stike lahko razdelili na več tematskih sklopov: – stiki slovenskih in čeških politikov pred prvo svetovno vojno in med njo v avstrijskem parlamentu in izven njega, – stiki politikov in skupin politikov ob snovanju nacionalnih držav (sem sodijo na primer stiki, ki jih je gojil *Narodni svet* v Ljubljani, t.i. *Slovanski dnevi* v Ljubljani 1918, ideje koridorja, stiki češke »maffie« s tajnim odborom itd.), – skupne akcije na fronti, – stiki in odnosi v času pariške mirovne konference, – stiki med SHS in ČSR med obema vojnoma na meddržavni ravni (Mala antanta, konzulati, bilateralni sporazumi), – stiki posameznih strank, organizacij in gibanj, – delovanje slovenskih študentov v ČSR, – odmevi na razmere na Slovenskem v češkoslovaški javnosti (predvsem glede vprašanja Primorske in Koroške), – odmevi na češkoslovaško krizo v Sloveniji, – vpliv »masarykovstva« na slovensko politiko, – politično delovanje češkoslovaške manjšine v Sloveniji.

O posameznih sklopih vprašanj je bilo že precej napisanega, zlasti to velja za stike med češkimi in slovenskimi politiki do razpada Avstroogrske, za dogajanja na mirovni konferenci in za vprašanja v zvezi z Malo antanto. Nekatera vprašanja pa bi bilo šele treba raziskati, recimo odnos češkoslovaških uslužbencev v Sloveniji do delavskega gibanja, podrobnosti stikov posameznih političnih strank s Češkoslovaško, delovanje beguncev iz ČSR po nemški zasedbi Sudetov in tako dalje. Na tem mestu bi rada podala le splošen oris dogajanja na političnem področju, ki je sooblikovalo češkoslovaško-slovenske odnose.

Spričo ogroženosti v okviru habsburške monarhije se je med slovanskimi narodi v njenem okviru izoblikovala zavest »slovanske vzajemnosti«, ki je imela deloma realne temelje, deloma pa je bila utopična. Ta vzajemnost je postajala vse aktualnejša predvsem med Slovenci in Čehi, na kulturnem in deloma tudi gospodarskem področju pa je dajala tudi nekaj konkretnih rezultatov. To sodelovanje s Čehi je imelo ves čas močan pečat »narodnoobrambnosti«. To občutje je v javnosti najjasneje odražalo delovanje *Južnega sokola*, ustanovljenega 1863 v prostorih ljubljanske čitalnice. Prva pravila tega društva so se sicer skoraj v celoti zgleđovala po pravilih nemškega *Turnvereina*, dejansko pa je šlo za sestrsko organizacijo češkega *Sokola* (na to kaže že ime *Južni Sokol*). Kasneje je ta povezanost prihajala vse močnejše do izraza – to se je kazalo že navzven v sokolskem kroju, ki se je povsem zgleđoval po češkem, sčasoma pa se je namesto »gimnasticiranja« (Gymnastik, Turnen) uveljavila telovadba (télcvik). Jasno je, da pri *Sokolu* ni šlo zgolj za športno organizacijo, kot bi to lahko sklepali po pravilih društva, saj je imela izrazito narodnoobrambno, politično in celo svetovnonazorsko funkcijo. Vse delovanje in tako imenovana »ideja sokolstva« je temeljila na čisto filozofsko doktrinarnih izhodiščih. Ta pa v mednarodni organizaciji Sokola niso bila povsem enotna. Tako 1908 ustanovljena *Slovanska sokolska zveza* ni vključevala ruskih *Sokolov* zaradi njihovih sporov s Poljaki in ne bolgarskih *Junakov*, ker so bili v sporu s Srbi. Ko je bila 1920 ustanovljena *Češkoslovaško-jugoslovanska sokolska zveza*, je prišlo do precej hudega spora s srbskimi *Sokolí*, ki niso hoteli sprejeti Tyrševih pravil. Ta so bila že dalj časa

¹ Klofač Vaclav: Mi Čehi in Slovenci. *Jutro*, 3. aprila 1926, str. 3.

temelj češkega in slovenskega sokolstva. Tyrševa pravila so se na Češkem uveljavila že v začetku 70. let 19. stoletja. Tehnično so bila pod močnim vplivom nemških telovadnih pravil, idejno pa povsem prilagojena težnjam češkega liberalnega meščanstva. Združitev narodno-obrambnega dela (z močnim slovanskim poudarkom) s telovadbo je bila zelo posrečena zlasti v propagandnem smislu: kjerkoli so se pojavili dobro organizirani, enotno oblečeni in fizično strenirani Sokoli, so poželi navdušenje publike. Tako je dobil sokolski »Na zdar!« svoje mesto v vsakdanjem življenju ob boku poslovenjenega »Na zdravje«. Prav sokolstvo je odigralo zelo pomembno vlogo pri razvijanju zavesti o bratstvu s Čehi pri širši slovenski javnosti. Med obema vojnama je bila sokolska organizacija tudi ena od pglavitnih stičnih točk med Slovenci in priseljenimi Čehi. Omeniti je treba, da je Masarykov realizem vtisnil svoj pečat tudi sokolstvu. Tako je bilo 1925 na kongresu *Zveze slovanskega sokolstva* sklenjeno, da se bodo vsi nacionalni Sokoli zavzemali za narodnostno in socialno pravičnost, pri čemer pa so odklonili revolucionarne metode.

Sodelovanje med češkimi in slovenskimi Sokoli se ni kazalo le v skupnih zletih, ampak je imelo tudi nekaj drugih rezultatov. Tako so na primer Čehi pomagali zgraditi sokolski dom na Taboru, za kar so zbrali pol milijona čeških kron in jih izročili slovenskim Sokolom kot posojilo. Udeležba čeških Sokolov na zletih v Ljubljani 1888, 1904 in 1922 ter udeležba slovenskih Sokolov na prireditvah na Češkoslovaškem (zadnjič 1948 v Pragi) je imela velik odmev v najširših množicah.

O sokolstvu in njegovi vlogi je bilo že dosti napisanega, zato naj poudarim le, da je na Slovenskem ves čas nosilo močan pečat tesne povezave s Čehi. Sokolstvo je dajalo pečat tudi vrsti vidnih politikov s Tavčarjem in Hribarjem na čelu.²

Sodelovanje med češkimi in slovenskimi politiki v avstrijskem parlamentu sega v šestdeseta leta 19. stoletja. Ščasoma so svoj odmev ti stiki dobili tudi v širši javnosti. Politično sodelovanje čeških in slovenskih politikov v dunajskem parlamentu je bilo močno odvisno od trenutnega razmerja sil, pa seveda od čisto konkretnih gospodarskih, kulturnih in političnih interesov. Toda zavest o slovensko-češkem političnem zavezništvu je pred prvo svetovno vojno že močno prevzemala slovensko javnost. Kako tesno je postalo to sodelovanje v parlamentu med prvo svetovno vojno je znano, prav tako tudi sodelovanje med slovenskimi in češkimi politiki v emigraciji. (Glej zlasti obširno delo Milade Paulove in dr. Pleterskega *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*.³) Naj opozorim torej le na nekatera dejstva, ki so močno vplivala na razvoj češkoslovaško-slovenskih odnosov v obravnavanem obdobju.

Skupne akcije v parlamentu so imele velik odmev v javnosti, med rezultati v širšem smislu je tudi deklaracijsko gibanje. Po češkem zgledu so tudi nekateri slovenski politiki ustanovili svoj »tajni odbor«. Sestavljali so ga uradniki, rezervni oficirji in študenti. Vodilna osebnost te slovenske »mafije« dr. Gregor Žerjav je imel na Dunaju ves čas stike s Čehi. Pri tem pa češko-slovenskih stikov nikakor ni mogoče ločevati od stikov čeških politikov s predstavniki drugih jugoslovanskih narodov v avstroogrski državi in s Srbi. Med češkimi in slovenskimi politiki je prihajalo tudi do zelo resnih razhajanj. Razlika je bila predvsem v tem, da so se Čehi zavzemali za svojo državo na podlagi zgodovinskega prava, Slovenci pa na nacionalni podlagi in pravici do samoodločbe. Te razlike so povzročale precej težav, prav tako omahljivost slovenskih politikov, ki so tako rekoč do zadnjega trenutka še – vsaj navzven – ohranjali lojalnost do Habsburžanov. Vse skupaj je botrovalo tudi neuspehu Korošca in Kreka v Pragi 1917.⁴ Najhujše težave pa je povzročilo razhajanje ob problemih, ki jih je sprožil londonski sporazum.

² Stepišnik Drago: *Telovadba na Slovenskem*. Ljubljana, 1974 Štěpanek V.: *Sokolska práce pro sblížení československo-jihoslovanské*. JČ revue, leto 1, št. 1, 1930

Pivko Ljudevit: *Sokolstvo I. Češkoslovaško sokolstvo v letih 1862 do 1922*. Sokolska župa Maribor, 1923.

³ Pleterski Janko: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*. Ljubljana, 1971

Paulova Milada: *Dějiny maffie. Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914–1918*. Praha, 1918

ista: *Jugoslovenski odbor*. Zagreb, 1925

ista: *Jihoslovanský odbor a česká maffie*. Praha, 1928

ista: *Tajny vybor a spoluprace s jihoslovany v letech 1916–1918*. Praha, 1968

ista: *Tajná diplomatická hra o Jihoslovany za světové války*. Praha, 1923

Prepeluh Albin: *Připomně k naší převratní dobi*. Ljubljana, 1938.

⁴ Slovenec, 27. julija 1917 (Poročilo o pisanju čeških listov proti politiki jugoslovanskega kluba)

Masaryk, Beneš in *Češki narodni odbor* so bili prepričani, da je italijanska udeležba v vojni nepogrešljiva in da je za to Italiji pač treba priznati ustrezno plačilo. Masaryk je bil z Italijani v stiku že 1915, 1917 pa je bil v Rimu prvič Beneš, ki svojo dilemo v zvezi z Jugoslovani v spominih opisuje takole: »Nikoli nisem skrival svoje naklonjenosti do Jugoslovancev, toda v vseh okoliščinah sem bil do Italije prijateljski in lojalen.⁵ Benešu je pripadla naloga, da je Jugoslovane pridobil za sodelovanje na kongresu zatiranih narodov Avstroogrske v Rimu od 9. do 12. aprila 1918. Tam so italijansko-jugoslovanski spor začasno zakrpali. Vsaj na zunaj. Temeljni problem je seveda ostal. Masaryk v svojih spominih o tem pravi tole: »Odnos do Italije – londonski pakt – je bil večno boleči predmet razgovorov za Jugoslovane in tudi zame. Jugoslovanski prijatelji so izvzemši neznatne izjeme zavzeli zelo ostro stališče proti Italiji. ... V taktičnem pogledu je bilo koristno, da je bil del njih umirjenejši in je bil v stiku z Italijani. Oficijska Srbija se je vedla mirno, ali to je bil za Hrvate in Slovence razlog za nezaupanje ... Med Hrvati in Slovenci so me imeli nekateri za prevelikega italofila in srbofila; radi tega ugotavljam s tem večjim priznanjem, da so v teku časa vodilni Hrvati, zlasti Trumbić, priznali, kako važna je Italija za zavezniško in posebno za jugoslovansko stvar.«⁶

Slovenci so seveda na to pomembno vlogo Italije gledali z grozo. Dejstvo je, da Masaryk slovenskim zahtevam ni bil naklonjen. Motila so ga nesoglasja med slovenskimi politiki in nejasnost političnega programa. Posamezni odlomki v njegovih spominih kažejo, da mu problematika slovenskega naroda ni bila blizu. O razpadu jugoslovanske legije v Rusiji recimo piše takole: »Ko sem se pripeljal v Rusijo, je bil spor med Srbi, Hrvati in Slovenci zelo aktualen. Vladovalo je tudi znatno nesoglasje glede programa. Slovenci so izdajali list »Jugoslavija in so zahtevali Veliko Slovenijo, ki bi se federalizirala s Srbijo in Hrvaško. Ustne razlage tega programa, ki sem jih slišal od Slovencev, niso zmanjšale njegove nejasnosti in prenapetosti.«⁷ Menil je, da so bili prav Slovenci krivi za razpad *Jugoslovanske legije*.

Italija je imela za Čeha še eno pomembno vlogo: tam se je oblikovala češkoslovaška vojaška sila. Povsem razumljivo je torej, da je bila prav Italija izjemno pomemben element pri oblikovanju razmerja sil ob nastajanju Češkoslovaške republike. Odnosov z njo prav gotovo Čehi niso nameravali kakorkoli skaliti zaradi Slovencev.

Sodelovanje med češkimi in slovenskimi politiki se je med tem nadaljevalo. 13. aprila 1918 je bilo v Smetanovi dvorani *Obecního doma* v Pragi zborovanje v protest proti izjavam Czernina na Dunaju. Zborovanja so se udeležili tudi jugoslovanski politiki, govorila sta dr. Ante Pavelić in dr. Anton Korošec. Med govorniki je bil tudi dr. Karel Kramář, ki je takrat dejal: ... »Bijemo skupen boj. Skupno je naše trpljenje, skupna naša zmaga ... slavnostno vam obljubimo, ves naš narod, da vas nikdar ne zapustimo, da je vaš boj tudi naš. Z vami bomo skupno v trpljenju in boju, žalosti in radosti ... Naše srce je polno vere v skupno zmago. Ves češki narod svojim bratom na jugu obljublja: Zvestoba za zvestobo na veke!«⁸ Take izjave niso ostale brez odmeva v Sloveniji in geslo »Zvestoba za zvestobo!« je bilo poslej pravi zaščitni znak češko-slovenskih odnosov. Citirali so ga zelo pogosto v vsem obdobju med svetovnima vojnama – v zelo različnih okoliščinah.

Velik odmev v javnosti je imela tudi manifestativna prireditev ob petdesetletnici graditve praškega *Narodnega gledališča* maja 1918. Udeležila se je velika delegacija Jugoslovancev (okoli 100 delegatov), med njimi Hribar, ki je tudi govoril, in Fran Smodej iz Celovca. Posebnega socialnodemokratskega sestanka ob tej priložnosti se je udeležil Kristan.⁹

17. julija 1918 je bil na Dunaju skupni sestanek čeških, poljskih in jugoslovanskih poslancev, na katerem so govorili o možnostih za vzpostavitev narodnih držav in o njihovem medsebojnem sodelovanju. Še bolj podrobno so se o tem posvetovali na tako imenovanih

Slovenski narod, 10. septembra 1917, str. 3 (Čehi in Jugoslovani)

Edinost, 29. julija 1917 (Neugoden preobrat v jugoslovansko-čeških odnosajih).

⁵ Beneš Edvard: Světová válka a naše revoluce. Praha, 1927, str. 266.

⁶ Masaryk T.G.: Svetovna revolucija. Ljubljana, 1936, str. 115 in 231.

⁷ Prav tam, str. 235.

⁸ Sborník dra. Karla Kramáře. K jeho 70. narozením. Praha, 1930, str. 201 in 225.

⁹ Tejchman M.: Na společné cestě k svobodě v době I. světové války. Češi a Jihoslovane v minulosti. Od najstarších dob do roku 1918. ČS Akademie věd, Praha, 1975, str. 661

Pleterski Janko: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Ljubljana, 1971, str. 242–243.

Slovanskih dnevih v Ljubljani 16. in 17. avgusta 1918. Potekali so sočasno s konstituiranjem slovenskega *Narodnega sveta*.¹⁰ Velike javne manifestacije ob tej priložnosti so presegle celo majske v Pragi. Posvetovanja 17. avgusta 1917 so se poleg poljskih, hrvaških in srbskih politikov udeležili Čehi Klofač, Soukup, Kalina, Tusar, Vaňek in član *Tajnega odbora* Šimek, od slovenskih politikov pa Izidor Cankar, Remec, Brejc, Smodej, Pogačnik, Korošec, Wilfan, Hribar, Kukovec in Mohorič.¹¹ O posvetovanju so izdali uradni komunike, ki pa seveda ne zajema dejanske vsebine posveta, saj je šlo za stvari, ki bi jih zlahka šteli za veleizdajo. (Glej besedilo komunikeja v **prilogi 2!**)

Ohranjeno je delovno gradivo s tega posvetovanja, ki je zelo zanimivo. V njem med drugim beremo: »Samostojne države Poljakov, Čehoslovakov in Jugoslovancev morajo svetu dokazati, da hočejo postati element mira in reda. Zato naj med sabo sklenejo federacijo s takšnimi pogodbami, ki bodo na prvi pogled pričale, da se te naloge dobro zavedajo in da se hočejo za njih izpolnitev poslužiti vseh sredstev, ki so neodvisnim državam na razpolago. ... Čehoslovaške, Polske in Jugoslovanske državi bode torej nastala svetovno važna naloga, da so trdna in jaka ovira nemške ekspanzivnosti na jug in iztok in da na ta način zabranjajo nove otesce, kateri bi v bodočnosti utegnili izzivati nemško osvetoželjnost in nemškemu narodu prirojeni imperijalizem. ... Predvsem je neobhodno potrebno, da so vse tri države v teritorialni sovislosti. Na prvi pogled se to zdi težavno, če ne celo nemogoče. Natančnejše uvaževanje razmer pa pokaže, da so zapreke le navidezne. Čehoslovaška in poljska država imeli bosta itak dokaj dolgo skupno mejo. Šlo bode torej le še za teritorialno zvezo z Jugoslavijo. Celotna madžarska uradna statistika, ki je, kar se ljudskega štetja tiče, Slovanom skrajno krivična, prča da je od Donave do Mure ozemlje na več kilometrov širokem pasu poseljeno s slovanskimi prebivalci. ... To ozemlje torej bodi naraven koridor, ki naj spaja Jugoslavijo s Čehoslovaško in po njej s Poljsko. Za bodočo našo trodržavno zvezo postavimo si naslednje točke: obrambno zvezo, enotno carino, enotno železniško politiko, skupen sistem vodnih poti, enoten denarni kov, enotne mere, poštno konvencijo, enotno zakonodajo (zlasti glede varstva delavcev, trgovskega in patentnega prava, bank, zadrugištva, prometa, skupno razsodišče za sporna vprašanja).¹²

Poleg teh izrazito političnih načrtov so govorili tudi o skupnem reševanju problemov aprovacije, surovin, kapitala in strokovnjakov, o koncentraciji slovanskega združništva, sodelovanju glede tiska, tujskega prometa in valutnih vprašanj.¹³ Govora je bilo tudi o zelo širokem sodelovanju na kulturnem področju, pa tudi na področju izobraževanja. »Vojska je pokazala, kako odbijajoča je nemška kultura in svetovno naziranje. Ker smo vsled vzgoje vsi v znatni meri inficirani od teh vplivov, treba je, da začnejo naši kulturni činitelji misliti na velik proces emancipacije in očiščenja, ki nas ima oprostiti nemške kvazikulture ...« Predvideno je bilo sodelovanje na področju vseh vej umetnosti, predvsem pa pri učenju jezikov in spoznavanju ostalih narodov iz te meddržavne zveze. Načrtovali so izmenjavo študentov in kulturnih delavcev ter celo obrtnikov. Zanimivo je, da so poudarili nujnost ustanovitve posebne organizacije, ki bi te stike pospeševala: ... »Za gojitev vseh teh raznih stikov naj se v vseh centrih pokličejo v življenje društva, kakor je v Ljubljani *Društvo prijateljev Poljskega naroda*.« Do ustanovitve take organizacije je kasneje res prišlo, namreč do nastanka *Čehoslovaško-jugoslovanskih in jugoslovansko-čehoslovaških lig*.¹⁴ Kakšni so bili sklepi *Slovanskih dni* v Ljubljani, je težko z gotovostjo reči, saj so vse izhode pakta, ki je bil sprejet in podpisan ob tej priložnosti, iz varnostnih razlogov uničili. Gotovo pa je, da so o zgoraj

¹⁰ Tejchman M.: na splošne cestě svobodě v době I. světové války. Češi a Jihoslovane v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918. ČS Akademie věd, Praha, 1975.

¹¹ Ta imena najdemo zapisana na hrbtni strani v nemščini sestavljenih pripomb za posvetovanje. ARS, fond Narodnega sveta v Ljubljani, Predsedstvo; fasc. 2, Poročila. Jugoslovanske priprave za posvetovanje dne 17. 8. 1918.

¹² ARS. Narodni svet. Predsedstvo. fasc. 2, Poročila. Državnopravna zveza med češko – slovaško – poljsko in jugoslovansko državo (tipkopis z rokopisnimi opombami).

¹³ ARS. Narodni svet. Predsedstvo. fasc. 2, Poročila. Poročilo o gospodarskih in kulturnih stikih, ki bi se dali gojiti med Čehi, Poljaki in Jugoslovani.

¹⁴ ARS. Narodni svet. Predsedstvo. zgoraj omenjeni dokument, poleg tega pa še osnutki sklepov v nemščini.

opisanih temah razpravljali. Nekatere od programskih točk so ostale aktualne še vse obdobje do druge svetovne vojne, predvsem ravno v češkoslovaško-jugoslovanskih odnosih. Najbolj radikalna zahteva, to je zahteva po ozemeljski povezavi (koridorju), pa je ostala živa še vse do konca pariške mirovne konference.

Poleg vseh teh oblik sodelovanja v času prve svetovne vojne znotraj Avstroogrške in v emigraciji je treba omeniti še skupne akcije Čehov in Slovencev na fronti, predvsem pa tako imenovano *Carzansko zaroto*, na čelu katere je bil Ljudevit Pivko, Mariborčan, vnet Sokol in po vojni eden od najaktivnejših članov *Jugoslovansko-češkoslovaške lige*. Junija 1917 je prišlo v enotah na vzhodnem Tirolskem do zamisli, da bi Italijanom namenoma omogočili preboj fronte. Večina zarotnikov je bila Čehov. Med italijansko ofenzivo se je 18. septembra posrečil prebeg 30 vojakov in petih oficirjev na italijansko stran. Konec oktobra je bila ta češko-jugoslovanska enota pod italijanskim poveljstvom poslana na Monte Zebio. Prvotni načrt – razbitje tirolske fronte – se ni posrečil. Poglaviti vzrok za ta neuspeh je bilo nerazumevanje in nezaupanje italijanskih oficirjev. Skupina carzanskih upornikov je postala del vse večje organizacije češkoslovaških legij v Italiji. *Jugoslovanski dobrovoljski bataljon v Italiji*, čigar temelj so bili carzanski prebežniki jugoslovanskega rodu s Pivkom na čelu, pa je ostal do konca vojne osamljen. To skupno jugoslovansko-češko carzansko dejanje je imelo v javnosti takrat velik odmev. Preiskava je trajala vse do konca vojne in je močno odmevala tudi v tisku.¹⁵

Dejstvo je torej, da je politično porajanje slovenske državnosti proti koncu prve svetovne vojne bilo tako rekoč prežeto s stiki s Čehi. Posledica vsega tega so bili velikanski upi, ki jih je slovenska javnost gojila glede tega zavezništva. Toda Čehi so bili politično in strateško v neprimerno ugodnejšem položaju kot Slovenci. Še več: interesi enih in drugih so si v mednarodnem merilu deloma celo nasprotovali.

Prve dni po prevratu in razpustu avstroogrške armade so v Ljubljani posamezni češki oficirji oblikovali neke vrste češko legijo. Nastanjena je bila v Šempetrski vojašnici. Prve dni po razpadu Avstroogrške je bil v njej tudi Jan Masaryk kot nadporočnik. Komandni sedež te enote je bil v kavarni Evropa, kjer se je tako oblikovalo nekakšno provizorično predstavništvo češkoslovaške vojske in vlade, ki je vzdrževalo stike z narodno vlado v Ljubljani.¹⁶ Narodna vlada je celo uporabila nekaj čeških enot, da bi preprečila nemire. Tako je na primer poslala češko enoto v Pragersko.¹⁷ Narodna vlada je v svojih prizadevanjih za mednarodno priznanje 30. novembra sklenila, da s Prago izmenja trgovinska atašeja. Kot pooblaščenca slovenske Narodne vlade so v Prago nameravali poslati dr. Dragotina Lončarja, ki je iz tega naslova dobil že izplačan predujem 1000 kron. Na Rybařev predlog naj bi ČSR poslala svojega posebnega predstavnika tudi v Trst. (Za Trst so Čehi kazali posebno zanimanje kot za mednarodno pristanišče z dobrimi železniškimi zvezami.)¹⁸ Dogodki pa so se kar prehitevali in spričo skrajno neugodnih mednarodnih in tudi notranjih razmer je z vso nujnostjo stopilo v ospredje vprašanje jugoslovanske združitve.

Z nastankom Kraljevine SHS se je položaj seveda spremenil. Slovenska politika zdaj v odnosu do Čehov ni več nastopala samostojno, ampak le še kot del nove jugoslovanske države, v kateri pa glede stikov s Češkoslovaško niso vsi imeli povsem enakega mnenja. Kraljevina Srbija in Črna gora nista imeli v stikih s Čehi nobene posebne tradicije. Nič nenačnega torej, da je kot prvi diplomatski predstavnik Kraljevine SHS v prvi polovici januarja 1919 v Prago odpotoval Ivan Hribar, ki je bil tam akreditiran kot minister poslanik. Hribar

¹⁵ Pivko Ljudevit: *Carzano*. Prva knjiga. Seme. Maribor, 1924

Tajchman M.: *Na společne ceste k svobodi v dobe I. svetove valky*. Čehi a Jihoslovani v minulosti. Od najstarejših dob do roku 1918. Praha, ČS Akademia vied, 1975

Šima František: *Carzansky hrdina a českoslovenký legionář*. ČJ revue, leto VII, 1937, št. 1–2, str. 5–7
Poročila v Slovencu v začetku leta 1918.

¹⁶ Vavpotič Ivan: 15 let Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani. Zgodovina petnajstletnega obstoja Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37. Ljubljana, 1937, str. 11–12.

¹⁷ Reisman Avgust: Kako so češki vojaki čuvali Pragersko. Delavska politika, I. oktober 1938, str. 3. Reisman je dogodke opisal po lastnem spominu. Takrat je bil podpredsednik Narodnega sveta v Slovenski Bistrici. Ko se je stanje umirilo, so šli češki oddelki z drugimi transporti naprej proti domu.

¹⁸ Perovšek Jurij: Oblikovanje slovenske nacionalne države 1918. PZDG, XXV, 1985, str. 62.

je bil v tesnih prijateljskih stikih z večino merodajnih čeških politikov, tudi s Kramařem, s katerim se je že 1907 seznanil na Dunaju. V spominih na Kramařa Hribar piše, da ga je ta vedno pozdravljal s prijaznim: »Servus, Hribarku!«¹⁹ To je Hribarju zelo olajšalo diplomatsko delo, ki se ga je lotil z mešanimi občutki. O tem priča njegovo odprto pismo slovenskemu časopisju: »Poslavljam se. Vsled volje presvetlega vladarja poklican, da pri Češko-slovaški republiki prevzamem diplomatsko zastopstvo kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, selim se v Prago. V zlati materi Pragi preživel sem leta, leta mladostnega navdušenja, v njej pripravljaval sem se na čakajočo me nalogo v službi naroda. Vanjo vodi me pod večer življenja zopet pot in srečen bodem, ako mi bode mogoče posvetiti jej svoje poslednje moči, koristiti svoje velikej, danes zjedinjenej in svobodni domovini. Kakor mi je svoje dni hrepenelo srce po domačih gorah, tako mi bodo misli tudi sedaj često potovale v mili moj slovenski raj in nadvse drago mi bel Ljubljano, torišče mojega bivšega političnega delovanja. Na njenem polju upam tudi kdaj najti večnega počitka. Vsem, ki so me ohranili v blagem spominu, zlasti tistim, ki so se me še poslednji dan spomnili, iskreno: Z Bogom!«²⁰

Hribar se je takoj lotil dela in začel razreševati tekoče probleme jugoslovansko-češko-slovaških odnosov. Tako se je takoj zavzel za približno 1400 jugoslovanskih študentov in dijakov, ki jim je v gmotnem oziru trda predla. Med njimi je bilo mnogo Slovencev. S pomočjo svojih vplivnih znancev je pri praških denarnih zavodih uspel zbrati nad 800 000 Kč denarnih prispevkov za *Dijaško zadrugo*.²¹ Poleg tega se je moral ukvarjati tudi z zelo perečim problemom kakih 700 primorskih beguncem, ki so ob prevratu ostali na Češkem. Raztepeni so bili po raznih krajih, največ pa jih je bilo v okrajih Vysoké Mýto in Kralupy ob Vltavi. V kralupskem okrajnem glavarstvu so ustanovili poseben odbor za podporo vojnim beguncem pod vodstvom dr. Krejčija. Ta se je po nujno pomoč obrnil na poslaništvo SHS in na društvo Jugoslavija v Pragi. Mnogi begunci s Primorskega so se znašli v pravi bedi: podpor tako rekoč ni bilo, zaslužka tudi ne. Treba je bilo organizirati njihovo vrnitev v Slovenijo, kajti na Primorsko se večina ni hotela vrniti.²²

V ospredju češkoslovaško – jugoslovanskih odnosov pa je bilo v tem obdobju gotovo vprašanje londonskega pakta in ravnanja na mirovni konferenci, oziroma slovenskih meja in stališč, ki naj bi jih eni in drugi zavzeli ob tem vprašanju. Čehi so seveda dajali prednost svoji podpori italijanskih interesov, ki je tudi prej niso nikoli skrivali. Ko je kot predstavnik slovenskega *Narodnega sveta* z Masarykom govoril dr. Josip Frfolja, mu je Masaryk svetoval, naj se Jugoslovani raje borijo za Dalmacijo, ne pa za Trst. Poleg vseh drugih dogodkov v nemirnem letu 1919 so tudi odnosi s Češkoslovaško in ravnanje njene delegacije na mirovni konferenci slovensko javnost močno vznemirjali. Sprva je vladalo še zelo močno prepričanje (pač pod vplivom evforije, ki je vladala po prevratu, in stalnega ponavljanja gesla »Zvestoba za zvestobo!«), da bodo Čehi »brate Slovence« podprli. Toda neugodna poročila o neugodnem razvoju dogodkov in proitalijanskih stališčih češkoslovaške delegacije na mirovni konferenci so se v slovenskem časopisju vse bolj množila. »Javno mnenje v Ljubljani je, da so češke simpatije do Italije neugodno vplivale na prijateljsko razmerje Čehov do Jugoslovianov. Ponavlja se geslo Zvestoba za zvestobo!« beremo v *Slovenskem narodu* konec januarja.²³

Mesec dni zatem je bilo v istem časopisu na prvi strani objavljeno mnenje. I. M. Čoka, tržaškega politika in člana delegacije v Parizu: »Čehi vodijo danes predvsem državno in ne narodne politike. Generalissimus njihove armade je Italijan ... V svojih zahtevah so navedli tudi zahtevo po internacionalizaciji naših železnic. Razmerje med nami in Čehi zahteva

¹⁹ Hribar Ivan: Slovutnemu jubilarntu pozdrav! Sbornik dra Karla Kramaře. K jeho 70 narozen. Praha, 1930.

²⁰ Slovenec, 21. januarja 1919. Pismo je bilo napisano v Pragi 16. 1. 1919.

²¹ Hribar Ivan: Moji spomini. Zveza s Slovani Avstroogrške. ČJ reveue, leto 1, 1930, št. 1, str. 29–30. Hribar med drugim omenja, da so si skušali študentje pomagati s tem, da so tihotapili tobak. V takih primerih je neusmiljeno ukrepal.

²² Skrbinšek Josip: Slovenski begunci na Češkem. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademične omladine u Pragu, leto 1, št. 2. 1919. Dr. Krejči je svoj poziv za pomoč slovenskim beguncem objavil tudi v Slovenskem narodu.

²³ Slovenski narod, 28. januarja 1919, str. 1.

pojasnjevanja!²⁴ *Slovenec* je šel konec marca še dalje: »Globoka in sveta bolest nas je objela, ko smo slišali glasove o zadržanju Čehov v našem sporu z Italijo. Besede, ki jih je govoril dr. Kramář v Parizu o naši državi, so težke ... Do razpada monarhije smo bili češko desno krilo. Kaj bi bilo storili brez nas, kaj bi njih klub na Dunaju brez jugoslovanskega? Že izza časa Riegerja in Palackega imajo Čehi največjo oporo v Jugoslovanih ... Mi smo v teh dneh pripravljeni na vse ... a da bo predsednik češke vlade gnoj laškega egoizma posipal s slovanskim cvetjem, tega se nismo nadejali!²⁵ Podobni članki so se v bolj ali manj ostri obliki pojavljali tudi v prihodnjih tednih,²⁶ pri čemer je *Slovenec* prednjačil. Obrambnemu ministru ČSR Vaclavu Klofaču je slovenski tisk strahovito zameril govor 19. marca, ko je v prisotnosti italijanske delegacije afektirano vzkliknil »Eviva Italia!« Ob vsem tem javno mnenje ni ostalo ravnodušno, srd javnosti pa so na svoji koži občutili tudi v Sloveniji živeči Čehi, ki so postali tarče pogostih javnih napadov in žalitev. Vodstvo ljubljanske *Češkoslovenske obce* je začutilo potrebo, da nekaj stori v obrambo rojakov in tako so 6. aprila prav s *Slovincu* objavili odprto pismo slovenski javnosti, v katerem so skušali po svojih močeh opravičiti češkoslovaško zunanjo politiko in zlasti Masaryka, pa tudi Čehe na sploh. Še malo prej prekipevajoče navdušenje nad Čehi je v slovenski javnosti v tem času padlo do ledišča – prav gotovo na najnižjo točko v vsem času češko – slovenskih stikov.²⁷ (Besedilo odprtega pisma v **prilogi 3** navajam v celoti).

Na Češkoslovaškem pa je mimo uradne zunanje politike potekalo tudi nekaj akcij v prid slovenskim zahtevam po Primorski. Tako so v začetku aprila češke izobraženke izdale v Pragi proglas, v katerem so protestirale proti neupravičeni rešitvi jugoslovanskega vprašanja.²⁸ Podoben proglas so malce kasneje sprejeli tudi češki pisatelji in profesorji z Jiraskom na čelu.²⁹ V aprilski številki praške *Jugoslavije* je državni tajnik dr. Jan Semerád objavil članek, v katerem je med drugim zapisal: »Jugoslaviji pripada vse, kar je na njeni zahodni meji hrvaškega in slovenskega. Pripadajo ji tudi Slovenci v Italiji, med drugim tudi 40 000 Režijanov. ... Jugoslaviji pripadata tudi Trst in Reka – tega ne govorim kot diplomat, ker to nisem, ampak po svojem prepričanju!« Semerád se je zavzemal tudi za vzpostavitev ozemelskega koridorja med Češkoslovaško in Jugoslavijo, kajti opozarjal je, da bo prav gotovo brez njega Češkoslovaška že čez nekaj let padla v nemško interesno sfero.³⁰ Nekaj podpore Slovincem glede Primorja je torej tudi na Češkoslovaškem bilo, le da ne v krogih uradne politike. Ta slovenskim zahtevam sicer ni naravnost nasprotovala, ocenjevala pa jih je kot nerealne (ali, kot pravi v svojih spominih Masaryk, prenapete).

Maja 1919 sta bili tudi dve akciji, namenjeni koroškemu vprašanju. 12. maja je v narodni skupščini v Pragi skupina poslancev pod vodstvom dr. Frante vložila predlog, naj vlada ČSR pri antantnih silah posreduje proti nemškim nasiltvom na Koroškem in v prid temu, da se Koroška prisodi Kraljevini SHS.³¹ 17. maja pa se je v Narodnem domu na Kraljevih Vinohradih vršilo manifestativno zborovanje ob obletnici znamenitega gesla »Zvestoba za

²⁴ Slovenski narod, 24. februar 1919, uvodnik na 1. strani.

²⁵ Slovenec, 23. marca 1919, str. 4 (Bratom Čehom). V članku so si privoščili tudi Kramářa osebno: »Morda je prav Kramář bil tisti, za katerega so se Jugoslovani navduševali najmanj? Večni lovec na sedež avstrijskega ministrskega predsednika z neoslavizmom, ki je delal za zbližanje Avstroogrske in Rusije!«

²⁶ Tak primer je članek v Slovincu 30. marca 1919: »Italijani in Čehi so vendar veliki prijatelji, kakor je videti! Najsi bo že pozabljeno, kaj so govorili gospodje dr. Kramář, Klofač, Masaryk in drugi, najsi že prezremo, da je vrhovni poveljnik češke vojske general Piccone, se mora vendarle vsakomur čudno zdeti, da dajo Čehi zasedi Bratislavo po italijanskih vojaki. Kdo se ne spominja – saj stvar še ni tako dolgo za nami – kako je dr. Kramář vneto govoril za koridor med Češko in Jugoslavijo ... Res je, da posamezne češke stranke in češki narod simpatizirajo z nami, toda oficijelna češka politika, kaj naj rečemo o njej? Ne bomo rabili zoper češki narod ostrih izrazov, kakor jih recimo Čehi rabijo proti Poljakom, toda rečemo lahko, da je češka oficijelna politika prav res češka in nič več!«

²⁷ Slovenec, 6. aprila 1919, str. 2 (Slovenski javnosti).

²⁸ Slovenec, 10. aprila 1919 (Čehinje za Jugoslovane).

²⁹ Slovenski narod, 19. aprila 1919, str. 5 (Češki profesorji).

³⁰ Semerád dr. Jan: Slovanstvo v hodiše devatenacte. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademske omladine u Pragu, leto 1, št. 1, april 1919, str. 28–29.

³¹ Slovenec, 15. maja 1919, str. 1 (Čehi za Koroške Slovence), Slovenski narod, 15. maja 1919, str. 4 (Čehi za Slovence).

zvestobo!«, na katerem so govorniki poudarjali solidarnost z Jugoslovani glede njihovih narodnostnih in ozemeljskih zahtev.³²

Zamisel o ozemeljskem koridorju med ČSR in SHS je bila leta 1919 pri nekaterih še zelo živa. Masaryk v svojih spominih o tem pravi takole: »Načrt ni bil moj, a mnogi med nami in Jugoslovani so se za to stvar ogreli. Ozki, 200 kilometrov dolgi koridor med Madžari in Avstrijci, ki bi Madžare popolnoma izoliral, se mi ni zdel mogoč. Če se ne motim, je poslanec Lorković, ki je na moje povabilo prišel v Prago, prenesel to zadevo v Zagreb ...³³ Jaz sem bil mnenja, da je ta načrt mogoče spraviti v javnost samo iz taktičnih razlogov. Mnogi Jugoslovani so ga akceptirali ...«³⁴

Misel o koridorju se je prvič pojavila že 1914, potem pa še večkrat v raznih oblikah. Najbolj obširno in izčrpno je zamisel razdelal Odon Pára v svoji knjižici *Naše spojení s Jugoslavii* (Naša združitev z Jugoslavijo), ki je 1919 izšla v Pragi. V njej navaja tudi celoten historiat te zamisli, za katero se je z vsemi silami zavzemal, ker je v njej videl edinstveno možnost Čehoslovaške za izhod na morje, za pridobitev zelo aktualnega tržišča in za ločitev Nemcev in Madžarov. Vse tri cilje je označil za izjemno pomembne. Da so o koridorju resno razpravljali na *Slovenskih dnevih* v Ljubljani, je bilo že povedano. Zanimivo je, da je teritorialno zvezo Jugoslavije s Čehoslovaško zajemal tudi program, ki ga je v svojem listu *Jugoslavija* v Rusiji objavil Ferdinand Lev Tuma ob programu *Zedinjene Slovenije* in združitve v zvezno državo Jugoslavijo.³⁵ Za koridor so se zavzemali člani jugoslovanske komisije v Pragi, vneto sta to idejo s svojimi članki v praški *Jugoslaviji* podpirala Semerád in dr. Vlaho Novaković.³⁶

O vprašanih koridorja je 4. januarja 1919 obsežen članek objavil *Slovenec*, v njem pa tudi čisto konkretne predloge: »Kje bo tekla meja proti Madžarom, kje se združimo s svojimi severnimi brati, o tem še ni bilo čitati. Ali tudi tam moramo imeti svojo mejo! ... Treba je ločiti naše stare in vsemu omikanemu svetu znane »prijatelje« Nemce in Madžare, da bi nas ne začeli spet enkrat objemati, kot pred stoletji. Potrebna nam je zveza s Čehoslovaki, o tem je prepričan vsak Slovan ... Od Sv. Gotharda, do koder bivajo naši prekmurski trpini, so po avstrijski meji naseljeni v 63 župnijah (okoli 8000) Hrvati, ki pa žal ne živijo strnjeno, ampak v velikih otokih ... Vsi trgi in vasi ob Moravi so bili Hrvatski, a alovanstvo tam umira ... Kako naj bi šla torej meja Jugoslavije, da bi naši bratje, doslej popolnoma pozabljeni, ne bili povsem izgubljeni tudi v prihodnosti? ... Na Štajerskem od potoka Dobro po potoku do izliva v Rabo; po Rabi do izliva Labnice, nato po avstrijski meji do Brucka; do Požuna nato stara meja, le da bi Avstriji pripojili povsem nemško vas Edelstahl. Meja z Madžarsko naj bi potekala tako, da bi Jugoslavija dobila vse do Javrina (Győr), da bi bila meja vse do izliva v Donavo Raba, do Požuna pa bi šla meja po Donavi.³⁷ 13. marca so obsežen članek z načrti koridorja objavili tudi *Narodny listy* v Pragi. Še 20. marca je na seji ljubljanskega mestnega sveta župan dr. Tavčar v svojem svečanem nagovoru ob Masarykovi 70-letnici omenil koridor in ob tem izrazil željo, da bi se čimprej uresničil in bi skupna meja povezala Jugoslavijo in ČSR.³⁸ Marca 1919 so posebno izjavo o nujnosti koridorja sprejeli tudi v Narodni skupščini v Pragi.³⁹ Toda v zaključnih fazah pariške mirovne konference o koridorju ni bilo niti govora.

Spričo razvoja dogodkov na pariški mirovni konferenci se je v javnosti največje navdušenje glede sodelovanja s Čehi podelilo. Po končani konferenci so zamrle tudi ideje o ozemeljski zvezi s Čehoslovaško. Najbolj vneti zagovorniki češko-slovenske vzajemnosti so se preusmerili na drugačne oblike delovanja, iz česar je malce pozneje vzniknila organizacija *Jugoslovansko-čehoslovaških lig*. Poleg tega so bile razmere v Sloveniji take, da so že same po sebi politikom dajale dovolj dela. Konec septembra je dopisnik *Slovenskega naroda* iz

³² Slovenec, 18. maja 1919, str. 4 (Čehi in Jugoslovani).

³³ Masaryk T.G.: Svetovna revolucija. Ljubljana, 1936, str. 32–33.

³⁴ Prav tam, str. 46.

³⁵ Lončar dr. Dragotin: Politično življenje Slovencev, Ljubljana 1921, str. 97.

³⁶ Jugoslavija. Mesečnik napredne akademične mladine u Pragu, leto 1, 1919, št. 3 in št. 4.

³⁷ Slovenec, 4. januarja 1919, str. 2–3 (Zveza Jugoslavije s Čehoslovaki).

³⁸ Kronika slovenskih mest, leto 1, št. 3, avg. 1934, str. 244.

³⁹ Slovenec, 30. marca 1919, str. 3.

Plzna položaj označil takole: »Tu na Češkem je še precejšnje število Jugoslovancev, posebno Slovencev, ki vsi zasledujejo z veliko pažnjo vesti o dogodkih v domovini ... Od oktobra lani so se politične razmere znatno izpremenile in izpremenilo se je – ne na boljše – mnenje naših čeških bratov o nas! ... Primorje je ... izgubljeno. Pri rešitvi tega vprašanja nam Čehi niso mogli pomagati. Krivični pa so očitki, da so nas pustili na cedilu ... Češka javnost ima pač dokaze, da se naša moč izgublja v strankarskih bojih in peša ... Ljudje božji v Jugoslaviji, spametujte se vendar enkrat, mirujte enkrat vsaj za nekaj časa z vašo strankarsko borbo!«⁴⁰

Jeseni 1919 je v Ljubljani začelo delovati *provizorično predstavništvo ČSR*, ki je imelo svoj uradni prostor na glavnem kolodvoru. To predstavništvo je začelo popisovati vse Čehe v Sloveniji, tako državljane ČSR kot SHS.⁴¹

Provizorično predstavništvo je nato zamenjala *vojno-prometna pisarna češkoslovaškega obrambnega ministrstva*, ki ji je načeloval major in je imela svoj urad v Stritarjevi ulici. Skrbela je predvsem za češkoslovaške enote, ki so se preko Trsta in nato Ljubljane vračale iz Sibirije. Prvi transport teh sibirskih legionarjev je prispel v Ljubljano 30. januarja 1920, zadnji pa v začetku junija istega leta. *Vojno-prometna pisarna* je bila direktna predhodnica konzulata ČSR v Ljubljani. Prvi konzul dr. Otokar Beneš je v Ljubljani uradno nastopil svojo diplomatsko službo 20. maja 1920. Nato so si konzuli ČSR v Ljubljani sledili takole: 1920–1926 dr. Otokar Beneš, 1926–1929 dr. František Resl, 1929–1935 ing. Josip Ševčík, 1935–1939 ing. Stanislav Miňovsky.

Zaradi prostorskih težav *češkoslovaški konzulat* maja 1920 še ni mogel takoj delovati. Potem pa mu je dr. Tavčar dal na razpolago stanovanje v lastni hiši na Bregu 2 in konzulat je začel z uradnim delom. Bil je eden izmed enajstih tujih konzularnih predstavništev v Ljubljani (poleg ČSR so imele predstavništva še Avstrija, Belgija, Danska, Francija, Italija, Nemčija, Portugalska, Poljska, Romunija in Španija). Češkoslovaški konzulat je bil zelo daleč od tega, da bi bil le formalno predstavništvo. Za slovensko-češkoslovaške stike in sodelovanje je bil ključnega pomena, pa naj je šlo za gospodarske zadeve ali delovanje *Jugoslovansko-češkoslovaških lig*, za življenje češke manjšine v Sloveniji ali za vse mogoče oblike kulturnega sodelovanja.

Zadnji češkoslovaški konzul ing. Miňovsky je Ljubljano zapustil aprila 1939. Odpotoval je v Sremsko Mitrovico, od koder je bila doma njegova žena.⁴² Češkomoravski protektorat je imel svoje zastopstvo na Erjavčevi cesti in je opravljal zlasti posle, povezane z gospodarskimi vprašanji (češkoslovaški kapital v slovenski industriji!).

Hribarja je v Pragi kot poslanec Kraljevine SHS zamenjal dr. Bogomil Vošnjak, ki je na tem položaju ostal do 1923. Kasneje je bil v Prago poslan še en Slovenec, Albert Kramer.

Večina vseh, ki so v tem razburkanem obdobju pred, med in takoj po prvi svetovni vojni delovali pri stikih s Čehi, je svoje želje po zbliževanju s Češkoslovaško uveljavljala skozi delo novonastalih *Jugoslovansko-češkoslovaških lig*. V okviru programov je ostala večina programskih tez s *Slovanskimi dnevi* v Ljubljani, le da so se omejili le na stike s Češkoslovaško, ne pa tudi Poljsko. *Društvo prijateljev poljskega naroda* je pri tem ostalo osamljeno. V tem smislu so bile lige nekakšno nadaljevanje slovenske politike naslanjanja na Čehe. Precej sorodno je bilo delovanje lig na Hrvaškem, medtem ko v drugih delih Jugoslavije take tradicije ni bilo, to pa je povzročalo nerazumevanje. Več o tem v poglavju o ligah na Slovenskem.

Okvir političnih odnosov Jugoslavije in ČSR med obema vojnama so dajali meddržavni sporazumi, ki so naposled pripeljali do *Male antante*. Pakt *Male antante* je imel svoje korenine že v obrambni zvezi Jugoslavije in ČSR ter nato še Romunije iz leta 1920. Tako so imele želje po »slovanskem zbližanju z bratskim češkoslovaškim narodom« in geslo »Zvestoba

⁴⁰ Slovenski narod, 3. oktobra 1919, str. 1 (Čehi, mi in Reka).

⁴¹ Slovenski narod, 4. septembra 1919, str. 5. V rubriki dnevne vesti je bil objavljen tale poziv: »Vsih Čehi, bivajoči v Sloveniji, pripadniki Čeho-slovaške republike in kraljestva SHS, prijavijo naj se takoj v lastnem interesu pismeno Zastopništvu Čeko-slovaške republike v Ljubljani, Glavni kolodvor!«

⁴² Delavska politika, 6. aprila 1939, str. 3 (Odhod zadnjega češkoslovaškega konzula)
Zamenjava konzula je bila vsakokrat velik dogodek, spremljali so jo razni uradni sprejemi, poslovilni večeri pri Jugoslovansko-češkoslovaških ligah, pri Češkoslovenski obce, Češkem klubu, Češki Besedi, Sokolu in tako naprej, kar je seveda odmevalo tudi v časopisju).

Konzulat Čehoslovaške Republike v Ljubljani.

Proslava 28. OKTOBRA

na dan osvobojenja čehoslovaškega naroda in ustanovitve
Čehoslovaške Republike

prirejena pod protektoratom generalnega konzula Čehoslovaške Republike

DR. OTOKARA BENEŠA

dne 28. oktobra 1920 v opernem gledališču v Ljubljani.

Ves dohodek proslave brez odbitka je namenjen v prid
Jugoslovanske Matice.

Sodelujejo: Gdč. HANA RICHTER-jeva, primadona; gosp. JOSIP
DRVOTA, tenorist Narodne opere; godalni kvartet ZIKA in or-
kester NAR. OPERE pod vodstvom kapelnika gosp. A. Balatke.

SPORED:

1. Bedřich Smetana: **Slavnostna predigra**. Izvaja orkester
Narodne opere pod vodstvom kapelnika g. A. Balatke.
2. a) **Nagovor** generalnega konzula Čehoslovaške Republike
v Ljubljani gosp. dr. Otokara Beneša.
b) **Narodne himne**.
3. a) Bedřich Smetana: **Ne kamenjajte prerokov!** ...
b) Vitezslav Novák: **Prebujenje**. Poje gdč. Hana Richterjeva,
primadona Narodne opere; na glasovirju spremlja kapelnik
g. Ant. Balatka. — ODMOR. —
4. Antonín Dvořák: **Godalni kvartet F-dur** (ameriški). Svira
kvartet Zika. (Allegro ma non troppo. — Lento. — Scherzo.
Molto vivace. — Finale. Vivace ma non troppo.)
5. I. B. Foerster: **Moja mladost**. Izvaja orkester Nar. opere
pod vodstvom kapelnika gosp. Ant. Balatke.
6. a) Zdeněk Fibich: **Pesmi.** Poje gosp. Josip Drvota, tenorist
b) Anton Balatka: **Pesmi.** Nar. opere; spremlja na glasovirju
kapelnik gosp. Ant. Balatka.
7. Antonín Dvořák: **Husitská**. Izvaja orkester Narodne opere
pod vodstvom kapelnika gosp. Ant. Balatke.

Začetek točno ob 20. uri v opernem gledališču.

CENA SPOREDU 2 K.

Ves dohodek za sporede pripade v prid Jugoslovanske Matice.

za zvestobo!« ter program *Jugoslovansko-čehoslovaških lig* podpora in osnovo tudi v uradni jugoslovanski in čehoslovaški zunanji politiki. Res pa je, da je bila ta podpora predvsem besedna. Stvari so se zapletle šele s preusmeritvijo Jugoslavije od zavezništva s Francijo in deželami *Male antante* k zbližanju z Nemčijo.⁴³

V zvezi z mednarodnim dogajanjem je do širšega političnega delovanja, ki je izstopalo iz strogo uradnega koncepta *Male antante*, prišlo še dvakrat: v času tržškega procesa proti

⁴³ O problematiki *Male antante* glej:

Borovička Jakob: *Zehn Jahre Tschechoslovakischer Politik*. Praha, 1929

Československo a Jihoslavia. Z dejin československo-jihoslovanskyh vztahov. Vydavatelstvo Slovenskej akademie vied, 1968 Krizman Bogdan: *Vanjska politika jugoslovanske države 1918–1941*. Diplomatsko-historijski pregled. Zagreb, 1975.

JUGOSLOVENSKO-ČEŠKOSLOVAŠKA LIGA V LJUBLJANI

VLJUDNO VABI NA

SLAVNOSTNO AKADEMIJO

KI SE BO VRŠILA

V PROSLAVO ROJSTNEGA DNE
PREZIDENTA ČEŠKOSLOVAŠKE
REPUBLIKE DR. T. G. MASARYKA

V SOBOTO, DNE 5. MARCA 1932, V DVORANI DELAVSKE
ZBORNICE V LJUBLJANI, MIKLOŠIČEVA CESTA

PRIČETEK TOČNO OB 20. ZVEČER

VSTOP PROST

PRI TEM VEČERU SODELUJEJO IZ PRIJAZNOSTI: OPERNA PEVKA GOSPA ZLATA GJUNGJENAC-GAVELLA, OPERNA PEVKA GOSPA VILMA THIERRY-KAVČNIKOVA, OPERNI DIRIGENT GOSPOD NIKO ŠTRITOF, PEVSKI ZBOR GRAFIKA, SLOVENSKI VOKALNI KVINTET IN LJUBLJANSKI KOMORNI TRIO, SESTOJEČ IZ GG.: PROF. KAROL JERAJ, GOSLI, GUSTAV MÜLLER, ČELO, HERBERT SVETEL, KLA VIR, S SODELOVANJEM G. VINKO ŠUSTERŠIČA, GOSLI

Bidovcu, Marušiču in Valenčiču in neposredno po njem ter nato še enkrat v času češko-slovaške krize tik pred začetkom druge svetovne vojne.

V prvem primeru je šlo za organizirane akcije podpore primorskim Slovencem in Jugoslovanom pod Italijo, ki so jih organizirale češkoslovaško-jugoslovanske lige, posamezniki in jugoslovanski študentje v ČSR. Društvo *Jugoslavija* v Brnu je imelo posebno sekcijo za Primorsko, ki je bila v stalni zvezi s *Klubom primorskih študentov v Ljubljani*. Njihovo dejavnost je podprla tudi liga v Brnu, ki je 1929 in 1930 pozvala vse zavedne Čehoslovake, naj bojkotirajo italijanska letovišča. Jugoslovanski študentje v Brnu so se po smrti Vlada Gortana povezali tudi z *Akademskim klubom Istra* v Zagrebu. O italijanskem nasilju nad Slovani v Istri so iz prve roke v Brnu poročali nekateri moravski duhovniki, ki so v Istri služ-

bovali. Njihova pričevanja so imela velik odmev. Češkoslovaški časopisi so obširno pisali o tržaškem procesu v zelo ogorčenem tonu in izrazito podprli Slovence, zaradi česar se je italijanski poslanik v Pragi Pedrazzi pritožil vladi ČSR. Vrstile so se javne protestne prireditve raznih organizacij. Nadstrankarski *Češkoslovaški narodni svet* (nevladna organizacija za narodnoobrambno delo) je izdal oster javen protest in proglas v podporo Slovencem. Protestni shod je sklicala celo dokaj fašistična *Narodna obec*. 11. septembra 1930 zvečer je v Pragi prišlo do spontanih protitalijanskih demonstracij. Demonstranti, ki jih je bilo več sto, so peli po praških ulicah češke in slovenske pesmi, nato pa so se napotili do italijanskega veleposlaništva na Mali strani in kljub okrepljeni policijski zaščiti razbili večino oken veleposlaništva. Posamezne skupine so hodile po ulicah še pozno v noč. Kričali so: »Živela Jugoslavija, dol Italija!« Socialistični list *České slovo* je na prvi strani z velikimi črkami objavil napis: »Slovani, mislite na to, da ste za italijanski fašizem samo psi!« Vse te akcije so naletale na velik odmev pri primorskih Slovencih in Istranih v Jugoslaviji, o njih je obširno poročalo glasilo *Istra*.⁴⁴ Posebne protestne shode so organizirale *Češkoslovaške-jugoslovanske lige* po vseh krajih, kjer so delovale, najbolj intenzivne pa so bile njihove akcije v Pragi, Brnu, Bratislavi, Plznu, Příbramu in Pardubicah.⁴⁵ Toda manifestativne akcije so se kmalu umirile. Praški odbor lig je 1935 izdal brošuro o usodi Slovencev in Hrvatov v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, v kateri so podrobno obdelali položaj manjšin izven meja Jugoslavije. Posebno pozornost so namenili Slovencem v Italiji. Opozorili so na vse vrste terorja, ki so ga nad njimi izvajali fašisti.⁴⁶ Take in podobne akcije so ohranjale pri življenju zavest o prijateljstvu in solidarnosti, čeprav kakih konkretnih rezultatov na žalost ni bilo.

Mala antanta je bila pakt, na katerega je močno računala ČSR, posebno Beneš. Verjel je, da Mala antanta lahko postane nova evropska velesila. Toda to njegovo upanje je bilo zgrajeno na majavih temeljih, najšibkejša točka pa je bila prav Jugoslavija. V 30. letih je bila namreč Madžarska vse manj nevarna, zato pa sta začeli glavo dvigati fašistična Italija in nacistična Nemčija. Praga je glavno nevarnost videla v Nemcih, ki pa so bili za Jugoslavijo in tudi Romunijo pomembni gospodarski partnerji. Poleg tega je v nasprotju s ČSR Jugoslavija vztrajala na ostro protisovjetski politiki. Vse to je v Mali antanti povzročalo resne razpoke. Do precej velikega razhajanja med ČSR in Jugoslavijo je prišlo že v začetku tridesetih let, ko je postalo jasno, da diktatura v Jugoslaviji, ki so jo Čehi sprva podprli, nikakor nima namena biti le začasna. Posebno pa se je stanje odnosov med Jugoslavijo in *Malo antanto* poslabšalo z nastopom vlade Milana Stojadinovića, sredi leta 1935. Blejska konferenca *Male antante* je razhajanja pokazala že čisto jasno ob odklonilnem stališču Jugoslavije do SZ, pa tudi glede zbliževanja z Nemčijo in izboljšanja odnosov z Madžarsko. Jeseni 1936 se je jugoslovanskim stališčem približala še Romunija in ČSR je počasi drsela v nevarno izolacijo.⁴⁷

V začetku aprila 1937 je prišel v Jugoslavijo Beneš, da bi rešil, kar se je rešiti dalo. Namen se ni posrečil. Benešev obisk pa je imel v Jugoslaviji velik odmev. Vedno bolj jasno se je namreč začelo kazati, da množice odklanjajo Stojadinovićevo politiko. Izrazi podpore ČSR in Benešu so se vse bolj povezali z izražanjem nezadovoljstva nad jugoslovansko notranjo politiko. Hkrati je postalo jasno, da je »slovanska vzajemnost«, o kateri se je leta in leta toliko govorilo, velika utopija, ki se je povsem razblinila pod vplivom interesov dnevne politike. Ljudje so množično izražali podporo Benešu in ČSR, s tem pa tudi protifašistični usmeritvi in demokraciji. Benešev obisk je imel velik odmev tudi v tisku, ob čemer se je bolj ali manj odkrito odražalo tudi nasprotovanje vladni politiki.⁴⁸

V Sloveniji je šla v tem pogledu najdalj *Delavska politika*, ki je »tirade o slovenskem bratstvu« razglasila za navadno farso, pri tem pa opozorila na dvoličnost Stojadinovićeve politike in na razpoloženje ljudstva: »Veseli nas, da je Jugoslavija vezana na ČSR z ozko

⁴⁴ Istra. Glasilo Istrana v Jugoslaviji. Leto I, II, 1929 in 1930, zlasti št. 9 iz leta 1930.

⁴⁵ ČJ revue, leto I, 1930, št. 2, str. 95–96.

⁴⁶ Jihoslovane, jimž se do narodnostních práv ne dostalo. Osud 3/4 milionu Slovinců a Chrovatů u itálii, Rakousku a Maďarsku. Praha, 1935.

⁴⁷ Več prispevkov v zborniku Československo a Juhoslavia. Z dejin československo-jihoslovanských vztahů. Vydavatelstvo Slovenskej akademie vied, 1968.

⁴⁸ Deák Ladislav: Cesta prezidenta Beneša do Jugoslavie v roku 1937. Slovanský přehled, 1965, št. 4, str. 220–223.

Taksa: plačena u gotovu.

Pojedini broj Din 2.—

SLOVO

Mjesečnik za kulturna, ekonomska i socijalna pitanja Jugoslavije i Čehoslovačke

God. I.

ZAGREB, MART 1937

Broj 3

KANCELARIJA
Njegovog Veličanstva Kralja

Beograd, 10 februara 1937 g.

Br. 1446

Savezu Jugoslovensko-Čehoslovačkih Liga

BEOGRAD

Kancelarija Njegovog Veličanstva Kralja ima čast obavestiti, da je Njegovo Kraljevsko Visočanstvo Knez Namesnik blagovoleo odobriti da Savez Jugoslovensko-čehoslovačkih liga u Kraljevini Jugoslaviji bude pod pokroviteljstvom Njegovog Kraljevskog Visočanstva Kneza Namesnika.

MINISTAR DVORA,
Milan Antić, s. r.

zavezniško pogodbo. Vladi g. Stojadinovića se je posrećilo, da je sklenila pogodbo o večnem prijateljstvu z Bolgarijo. So pa zavezništva, ki so sklenjena, parafirana in ratificirana v srcu ljudstva!⁴⁹

Jugoslovansko-češkoslovaška liga je poskušala dati manifestacijam za ČSR nek zunanji okvir, čeprav niso nastale le kot posledica njenih pobud. Zaledje je bilo mnogo širše. Liga sama še zdaleč ni bila dovolj močna, da bi strnila vse demokratične sile ob podpori ČSR. V ožjem smislu pa se je to posrećilo liginemu *akademskemu odseku*. Spomladi 1937 je začel akademski odsek lige na ljubljanski univerzi pripravljati veliko manifestacijo v podporo ČSR in demokraciji, ki naj bi izrazila tudi zgražanje nad sovražno propagando do ČSR v nemškem tisku. Pri tej manifestaciji naj bi sodelovale vse študentske skupine ne glede na strankarsko pripadnost in svetovni nazor. Toda do te manifestacije prav zaradi različnih strankarskih interesov na univerzi spomladi 1937 ni prišlo. Nobena skupina proti njej sicer ni odkrito nastopila, toda vsaka je hotela ob taki akciji iztržiti predvsem točke v lastno korist.⁵⁰

⁴⁹ Delavska politika, 3. aprila 1937, str. 1 (Pozdravljen, Beneš!).

⁵⁰ Janč Drago: Pregled akademskega političnega in kulturnega življenja. Naši pogledi. 1937 izdal Slovenski klub na univerzi v Ljubljani, str. 24–25.

Akademski odsek Jugoslovansko-češkoslovaške lige pa – v tem je dosledno sledil zgledu drugih lig v Sloveniji – se ni hotel spuščati v paktiranje z nobeno politično grupacijo, čeprav je bilo seveda jasno, za kakšne ideje se večina članov akademskega odseka zavzema. Množičnega zborovanja na univerzi torej ni bilo, pač pa so na pobudo akademskega odseka lige izoblikovali posebno spomenico, naslovljeno na Beneša (podpisovanje se je začelo neposredno pred njegovim obiskom v Jugoslaviji) in Masaryka. Spomenico so podpisali: *akademski odsek Jugoslovansko-češkoslovaške lige, Akademski zveza, Akademski odsek Jugoslovansko-bolgarske lige, Akademski CMD, JNAK Jedinstvo, JKAD Danica, JNAD Jadran, Slovenski klub, AKD Kladio, AAK Njiva, Slovanski svet, JDA Savica, JKAD Zarja, akademski YMCA, Klub jugoslovanskih akademikov iz T.G.I. in Starešinstvo Preporoda*.⁵¹

Spomenica je obsegala tole besedilo:

»Slovenska akademska mladina Aleksandrove univerze v Ljubljani izraža svoje tople simpatije do Češkoslovaške republike ter svoje ogorčenje nad prozornimi napadi, s katerimi skuša določen del evropskega tiska izpodkopavati ugled, ki ga uživa resnična demokracija Vaške bratske države. Odklanjamo te napade, ker smo si zvesti, da je njih glavni namen omajati prijateljstvo in zvestobo, ki nas veže s Čehi in Slovaki.

S hvaležnostjo se spominjamo, kako ste odločno nastopili proti krivicam, ki so se nam godile, kako je podpiral Vaš bratski narod v času borbe za naše pravice v dunajskem parlamentu zahteve Jugoslovancev in je na naših manifestacijah branil tudi naše zahteve po slovenski univerzi. Zavedamo se, kakšno silo predstavlja Jugoslavija v trdni zvezi Male antante in njej prijaznih balkanskih držav v sedanjem mednarodnem položaju.

Zato izjavljamo vsi akademiki Aleksandrove univerze v Ljubljani, da nas ne bo nihče omajal v zaupanju v češkoslovaško demokracijo in v zvestobi do Vašega naroda, s katerim nas vežejo skupne borbe za svobodo in uveljavljanje naših narodov in držav.

V Ljubljani, marca 1937«⁵²

20. marca 1937 so spomenico predstavniki študentov izročili konzulu Miňovskemu. Predal mu jo je predsednik *Akademske sekcije Jugoslovansko-češkoslovaške lige* Alojz Klemenčič. Za *Njivo* je govoril Boris Misja, Anton Žun pa za *Jadran* in *Edinstvo*. Za *Akademsko zvezo* je imel nagovor Ivan Senica, nato pa je Leo Stare govoril še v češčini. Spomenico so s spremnim pismom poslali tudi vsem rektoratom univerz in visokih šol na Češkoslovaškem, *Slovanskemu ustavu* in češkoslovaškim študentskim organizacijam.⁵³

Naša misel je nekatere manifestacije za Češkoslovaško obsodila kot hudo zlorabo demokracije, češ da so se sprevrgle v manifestiranje za marksizem. To je bilo delno res, kajti med pobudniki so vse večjo vlogo dobivali levičarji in komunisti in ob teh manifestacijah je bilo vse pogostejše slišati izraze nezadovoljstva nad domačimi razmerami. Manifestacije za Češkoslovaško so bile izrazit element povezovanja med različnimi političnimi grupacijami (študentska spomenica je bila le en primer), vendar je bilo to povezovanje sila krhko, izrazilo desne skupine pa so takim manifestacijam ostro nasprotovale (prednjačila je *Straža v viharju*).

V podporo Benešu so javno manifestirali tudi drugod po Jugoslaviji, vendar na uradno politiko to ni imelo nobenega vpliva. Njegov obisk je bil neuspešen in Mali antanti so bili dnevi štet. Mednarodni položaj se je vztrajno zaostroval. Hitlerjeva zasedba Avstrije marca 1938 je povzročila v Sloveniji val protinemških manifestacij, ki so se jim pridružili tudi katoliški krogi (13. marca je mariborski škof nameraval organizirati javno molitev za koroške Slovence, vendar so oblasti namero preprečile, *Slovenec* pa je zaradi nenavadno ostre kritike vladne politike doživel celo zaplenbo). Jugoslovanska vlada je vse bolj sovražno nastopala proti Češkoslovaški, maja 1938 pa je na zasedanju stalnega sveta Male antante prišlo do odkritih sovražnosti. Stojadinović je namreč podprl Hitlerjevo zahtevo po Sudetih, obtožil je Prago, da je centrala za podporo komunizma v Jugoslaviji in da ČSR načrtno financira jugo-

⁵¹ Zgodovina petnajstletnega obstoja Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37. Delovanje akademskega odseka. Ljubljana, 1937.

⁵² Prav tam, str. 95. Spomenico hrani ARS, dislocirana enota 1 (nekdanj arhiv CK ZKS) v zbirki Letaki akademične mladine ljubljanske univerze.

⁵³ Prav tam, str. 96

Kremenšek Slavko: Slovensko študentsko gibanje 1919–1941, Ljubljana, 1972, str. 233.

Zvočni kino R. K. v Kamniku

Vabilo
na predvajanje filmov

Češkoslovaška

*njene prirodne lepote, njena prezidenta,
armada in narod*

ki ga priredi

Zvočni kino R. K. v Kamniku
v zvezi z Jugoslovensko-češkoslovaško ligo
v Ljubljani

*v sredo, dne 4. maja 1938 ob pol 9. uri zvečer
v kino dvorani v Kamniku*

(Dva nema in pet zvočnih filmov)

Filme bo pojasnjeval

gosp. Dr. Egon Staré
predsednik jugoslovensko-češkoslovaške lige v Ljubljani

Ustovp prost

Program 2 Din zvečer v kinu

Posetite večer v obilnem številu!

Blagajna bo odprta od 8. ure dalje

slovanske protivladne časopise *Politiko*, *Pravdo* in *Javnost*. Hkrati s to zaostritvijo odnosa do ČSR pa se je znotraj Jugoslavije nenehno stopnjeval pritisk oblasti na vse oblike delovanja v podporo ČSR. *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* so se na lepem znašle v zelo čudnem položaju: formalno jih je vlada podpirala, dejansko pa jim je do skrajnosti omejevala delo. Njihova dejavnost je postala nadvse moteča, še prav posebno pa je to veljalo za *lige* v Sloveniji, ki so tako ali tako že nekaj časa svojo dejavnost oblikovale neodvisno od Beograda. Sprva je bil ta pritisk prikrit, postajal pa je vse očitnejši, dokler ni naposled prišlo tudi do uradnih prepovedi raznih akcij.

V prvi polovici leta 1938, neposredno po nemški priključitvi Avstrije, so *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* v Sloveniji pod vodstvom *ljubljske lige* in ob podpori češkoslovaškega konzulata v Ljubljani izvedle najbolj množično akcijo v vsem času svojega obstoja, ki je zajela daleč več ljudi, kot je bilo liginih članov. Šlo je za cel niz predavanj s filmi o ČSR, ki so imela izrazito propagandni značaj. Ta dejavnost je podrobneje opisana v poglavju o delovanju lige, na tem mestu pa je treba poudariti, da je šlo za množično izražanje podpore

demokraciji, ČSR in javno manifestiranje proti fašizmu, ki ga oblasti niso mogle preprečiti.⁵⁴ Toda posledica je bila, da je prišlo do odkritega nasprotja med uradno politiko in vodstvom lig v Dravski banovini.

21. maja je bila na Čecoslovaškem izvedena delna mobilizacija, kar je imelo v Sloveniji velik odmev. Na konzulatu ČSR se je prijavilo veliko prostovoljcev, ki so bili pripravljeni z orožjem braniti Čecoslovaško. Zlasti je šlo za študente in delavce, pa tudi nekaj starejših je bilo med njimi. Priglašale so se celo skupine iz vrst *Sokolov* in članov *Jugoslovansko-češko-slovaških lig*. (Do priglašanja prostovoljcev je prišlo tudi drugod po Jugoslaviji, kjer pa je bila pobudnica predvsem KP). Ladislav Deak, ki je v *Slovanskem prehledu* 1964 objavil kratek članek o tem množičnem odzivu prostovoljcev v Sloveniji na podlagi poročil konzulata ČSR v Ljubljani, ugotavlja, da je šlo res za množičen odziv pri Slovencih. Vsekakor bi bilo treba to gradivo podrobneje raziskati, predvsem poročila konzulata, ki so ohranjena v Arhivu ministrstva za zunanje zadeve v Pragi, saj gre za dogajanja, ki so po mojem mnenju prispevala svoj delež pri oblikovanju ljudske fronte in v končni fazi tudi *Osvobodilne fronte* leta 1941, vsaj v tem smislu, da je šlo za aktiviranje tudi tistih ljudi, ki so sicer odklanjali revolucionarne metode, so pa bili demokratično in protifašistično usmerjeni.⁵⁵

Kljub pritisku vlade in zlasti notranjega ministrstva je poleti 1938 prihajalo do manifestacij za ČSR tako rekoč ob vsaki priložnosti. V strahu pred množičnimi demonstracijami je vlada v zadnjem hipu odpovedala veliko zborovanje v Mariboru, na katerem naj bi proslavili dvajseto obletnico nastanka jugoslovanske države. Toda tega dne se je vseeno zbrala množica ljudi, vzklikali so protivladna gesla, pa tudi v podporo paktu s Francijo in SZ ter za ČSR. Manjše podobne manifestacije so se vrstile po raznih krajih Slovenije, čeprav jih je oblast skušala z vsemi silami zatreti. Mnogo ljudi je bilo aretiranih, med njimi so bili tudi staroste ljubljanskega *Sokola*. Naposled so bila z odredbo ministrstva za notranje zadeve prepovedana vsa javna zborovanja.⁵⁶

Ko se je vlada začela odkrito represivno vesti ob vsakem izražanju naklonjenosti ČSR, je prihajalo do mnogih neprijetnih situacij – v trenutku je namreč postala nezaželen in tako rekoč protizakonit dejavnost, ki jo je vlada še nedolgo tega na vsa usta podpirala; navsezadnje je bil pokrovitelj *Jugoslovansko-češko-slovaških lig* v Jugoslaviji knez Pavle osebno! Mnogi se v novih razmerah kar niso mogli prav znajti. Tako so šole recimo dobile tajni odlok bana o tem, da se dijaških akademij pod okriljem lige ne sme udeležiti prav nihče razen dijakov, niti starši ne – kompromis, ki je povzročil precej zmede.⁵⁷

23. septembra 1938 je bila v ČSR razglašena splošna mobilizacija. Do tega, da bi slovenski prostovoljci odšli na Čecoslovaško, ni nikoli prišlo, pač pa je ta splošna mobilizacija zajela tudi državljane ČSR, ki so živeli v Sloveniji. Moški, stari do 40 let, so dobili brzojavke z vpoklicom v vojaško službo. Ta vpoklic je resno prizadel tekstilne tovarne, saj so tako rekoč v trenutku ostale brez mojstrov in vodilnih delavcev. Posebno v Mariboru je bil položaj zaradi tega prav pereč. O tem je obširno poročala *Delavska politika*: »26. septembra ob deveti uri zvečer so se z vlakom proti Zagrebu in Beogradu iz Maribora odpeljali češko-slovaški državljani, vojni obvezniki, stari do 40 let, ki so bili vpoklicani. Potujejo preko Romunije. Med vpoklicanimi je vladalo navdušeno razpoloženje, dasi ni manjkalo solza ob slovesu. Po tovarnah so bili vpoklicani mojstri in številni nameščenci. Njih odhod se po mariborskih tekstilnih tovarnah precej pozna. Pri tvrdki Thoma se je število mojstrov tako skrčilo, da od preostalih zdaj zahtevajo delo v dveh izmenah ... Po gostilnah in javnih lokalih se pojavljajo ovacije za Čecoslovaško, katerim se pridružuje publika skoraj brez izjeme.«⁵⁸

Toda izjeme so ob vsem navdušenju bile. Kakih 70 vpoklicanih državljanov ČSR, po narodnosti Sudetskih Nemcev, se je v Mariboru prijavilo na policiji in uradno izjavilo, da se

⁵⁴ ARS. Društva. Jugoslovansko-češko-slovaška liga. fasc. 2. Izvršni odbor lige Dravske banovine – prejeti dopisi. Protokol Osrednjega odbora v Pragi z dne 29. aprila 1938 (Praški odbor je takrat zelo široko razpravljal o akcijah v Sloveniji).

⁵⁵ Deák Ladislav: Ohlas Mnichova v Slovinsku. *Slovansky přehled*, št. 1, 1964, str. 5–7.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ ARS. Društva. Jugoslovansko-češko-slovaška liga. fasc. 1, Prispeli dopisi. Dopis prof. Stanka Raića dr. Staretu z dne 14. 8. 1938.

⁵⁸ *Delavska politika*, 29. septembra 1938, str. 3.

Velespoštovani gospod predsednik !

Pod utisom sedanjih dogodkov v naši domovini in ob priliki Liginega občnega zbora čuti odbor Češkega kluba v Mariboru globoko dolžnost izraziti Vam in vsem članom Lige iskreno čutečo zahvalo za vso, skozi celo vrsto let izvršeno delo posebno pa, za izredno učinkovito javno delovanje potom predavanj v zadnjih mesecih.

Vso to sočustvovanje nas privaja do prepričanja, da ono staro bratsko prijateljstvo žije vedno naprej. Nikdar ne pozabimo teh, katerim ni so zapustili češkoslovaški narod v najtežji dobi.

Prosimo, sprejmite naše iskrene bratske pozdrave.

Maribor, 7.6.38.

Dopis dr. Egonu Staretu (ARS. Društva. JČ liga, fasc. 2, Izvršilni odbor lig Dravske banovine, Prejeti dopisi)

mobilizaciji ne nameravajo odzvati. *Delavska politika* se je ob tem spraševala, kakšen bo poslej pravni položaj teh dezerterjev in kako bo morebitna podpora takim ljudem vplivala na odnose med jugoslovansko in češkoslovaško vlado.⁵⁹ Proti njim oblast ni ukrepala, pač pa je skušala omejiti viharne manifestacije ob odhodu češkoslovaških vojnih obveznikov, ki niso bile le v Mariboru, ampak tudi v Ljubljani, Ptuj, Kranju in na Jesenicah. Na železniških postajah so se ob njihovem odhodu zbrale množice ljudi, ki so vzklikali gesla proti vladni politiki, proti Nemčiji, za demokracijo, posebno aktualno pa je bilo spet geslo »Zvestoba za zvestobo!«. Na Jesenicah so na pobudo *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* ljudje dva dni v javnosti množično v gumbnicah nosili češkoslovaško trobojnico. Teh akcij so se udeležili množično ljudje vseh slojev in strankarske pripadnosti.⁶⁰ Banska uprava je takoj ukrepala in izdala posebno navodilo proti takim »izgredom«. Izvedene so bile številne aretacije, prepovedano je bilo vsakršno zbiranje na ulicah, šolske oblasti pa so učencem in dijakom prepovedale, da bi se zadrževali na ulicah po sedmi uri zvečer.⁶¹ Ljudje so se zbirali po kavarnah in nestrpno čakali na češkoslovaške časopise, ki pa so prihajali z vse večjo zamudo.

⁵⁹ *Delavska politika*, 1. oktobra 1938, str. 3 (Pravni položaj dezerterjev).

⁶⁰ *Delavska politika*, 1. oktobra 1938, str. 3 in 6. oktobra 1938, str. 3.

⁶¹ Nedog Alenka: *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji*. Ljubljana, 1978, str. 110.

1. oktobra 1938 so nemške čete zasedle mejna področja Čecoslovaške. Jugoslavija na to razkosavanje ni reagirala – po paktu *Male antante* ji niti ni bilo treba, ker ni šlo za madžarski napad. Po Münchenskem sporazumu je postala represija oblasti tako huda, da množične javne manifestacije za Čecoslovaško niso bile več mogoče. Zato pa se je v Sloveniji silovito povečalo zanimanje za vse, kar je bilo češkega. Od jeseni 1938 do marca 1939 se je zvrstila cela vrsta kulturnih prireditev s čecoslovaškim obeležjem, ki so imele izrazito političen naboj. Tečaji češkega jezika so postali množični in udeležba na njih je bila neke vrste demonstracija. Stekla je tudi akcija za ustanovitev številnih novih podružnic *Jugoslovansko-čecoslovaške lige* po Sloveniji, ki pa je bila ustavljena s posebno prepovedjo notranjega ministra. Vodilnim članom lige je bilo dano na znanje, da poslej smatrajo njihovo dejavnost za politično in državi nevarno. Mnogi so imeli zaradi ligine dejavnosti težave s policijo. Vsa pisma, namenjena na Čecoslovaško, je bilo treba na pošto oddajati odprta, pošta iz ČSR je prihajala odprta in cenzurirana, časopisi so prihajali z veliko zamudo ali pa celo sploh ne.⁶² V Slovenijo se je zateklo tudi nekaj beguncev iz predelov ČSR, ki so jih že zasedli Nemci. Zanje so *Jugoslovansko-čecoslovaške lige*, češka društva in *Sokol* izvedli posebne nabiralne akcije.⁶³ Vrstila so se razna predavanja o češki kulturi, zgodovini, turistiki in podobnih temah, ki so bila vsa zelo množično obiskana, organizirala pa so jih razna društva, *Jugoslovansko-čecoslovaške lige*, *Sokol*, pa tudi drugi, od akademskih društev do *Vzajemnosti*.

28. oktober 1938 (dvajseto obletnico čecoslovaške države) je Ljubljana proslavila nadvse slovesno: v Operi so uprizorili premiero češke opere *Hubička*, v filharmonični dvorani pa je *Jugoslovansko-čecoslovaška liga* organizirala svečano akademijo. Ker je šlo za kulturno prireditev, je oblast ni mogla prepovedati. Kinematografi po Ljubljani so ta dan vrteli samo češke filme. Podobno je bilo tudi v drugih mestih po Sloveniji. Številne akcije so nastajale tako rekoč spontano, izražale so neko splošno javno mnenje. Toda vse te dejavnosti, ki so v sebi nedvomno nosile precejšen naboj, se niso razvile v večji izbruh, kajti represija je bila prevelika. Ob vseh dejanjih podpore ČSR je bilo tudi nekaj nasprotnih akcij, ki pa v javnosti – razen zgražanja – niso vzbudile večje pozornosti. Taka je bila recimo trosilna akcija fašističnega *Zbora* na Gorenjskem v začetku oktobra 1938. Trosili so letake, v katerih so blatili zahodne sile in ČSR.⁶⁴

Nemška zasedba Čecoslovaške marca 1939 je bila velik pretres za vso slovensko javnost, čeprav je seveda ves čas od jeseni 1938 že visela v zraku. Bila je neposredni povod, da so se študentje na ljubljanski univerzi strnili v *Narodni akademski blok*, v katerem je bilo osem društev različne politične usmeritve. Toda tudi zdaj sloga ni trajala dolgo: že 5. maja so izstopila katoliška društva. 18. marca 1939 so na univerzi sklicali veliko narodnoobrambno manifestacijo pod geslom »Branili bomo Jugoslavijo!« V duhu te manifestacije, ki se je navezovala tudi na usodo Čecoslovaške, je takrat izšla cela številka *Naše misli*. Toda to je bil tudi že začetek razpada takšne frontne organizacije študentske mladine. Na omenjeno številko *Naše misli* in na manifestacijo samo je takoj ostro reagirala *Straža* v *viharju*. Masaryku in Čehom so očitali predvsem dvojce: egoizem in sodelovanje s SZ. Spor se je nato še poglobljal in naposled je to pripeljalo do razpada *Narodnega akademskega bloka*.⁶⁵

S padcem ČSR se je končalo obdobje, v katerem so bile še žive politične ideje s *Slovenskih dni* v Ljubljani 1918.

Poleg meddržavnih odnosov in političnih stikov na nadstrankarski ravni je treba na kratko označiti še odnose posameznih političnih organizacij na Slovenskem do ČSR. To področje bi bilo podrobneje šele treba raziskati, kar bo zahtevna naloga, kajti gradivo je

⁶² Delavska politika, 8. oktobra 1938 str. 3.

⁶³ Vročni zprava Československé obce v Ljubljani za rok 1938 v »Jubilejni fond za obrambo države« so ljubljanski Čehi zbrali skoraj 45.000 din, ki so jih v kronah nakazali v Prago. Poleg tega so zbirali še denar za begunce.

Gorenjec, 12. novembra 1938 (Na pomoč čecoslovaškim beguncem).

⁶⁴ Delavska politika, 6. oktobra 1938, str. 3.

⁶⁵ Naša misel, 23. marca 1938

Kremenšek Slavko: Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941. Ljubljana, 1972

Zanimivo je, da v publikaciji Narodni front i komunisti. Jugoslavija, Čehoslovaška, Poljska. 1938–41, Beograd, Praga, Varšava 1968 ni zaslediti niti omenbe medsebojnih vplivov med temi deželami, čeprav je jasno, da so čecoslovaška kriza in odmevi nanjo prispevali k nastajanju klime, v kateri je nastajala široka ljudska fronta.

močno raztreseno. Dejstvo pa je, da so bile tako ali drugače vse politične organizacije na Slovenskem v obravnavanem obdobju povezane s Češkoslovaško.

O *Sokolih* je bilo že povedano, da so bili pod neposrednim vplivom češkega *Sokola* in tudi »realizma«. Po 1929, ko je *Sokol* v Jugoslaviji postal »državen«, je del slovenskih *Sokolov* s to tradicijo nadaljeval, kar je privedlo do notranjega razcepa v tej organizaciji.⁶⁶

Klerikalni odgovor na nastanek sokolstva je bila ustanovitev *Orla* na Slovenskem. Tudi *Orli* so imeli kar tesne stike s Čehi in Slovaki, le da so v tem primeru češkoslovaški katoličani posnemali zamisli slovenskih. Prvič so se slovenski *Orli* s češkimi povezali že 1910, torej pet let po svojem nastanku.

Odnos slovenskih klerikalcev do Češkoslovaške je bil precej drugačen kot odnos liberalnega meščanstva in socialdemokratov. Predvsem so odločno zavračali masarykovstvo, še zlasti seveda Masarykov odnos do katoličanstva in cerkve. Prav klerikalci so bili prvi, ki so opazili, kako velik vpliv ima na slovenske študente na čeških univerzah Masaryk in so ta vpliv ocenili kot skrajno škodljiv. Specifičen je bil tudi odnos klerikalcev do nacionalne problematike. Kot jim je bil v prvih letih po prvi svetovni vojni neprijeten jugoslovanski unitarizem, so zavračali tudi pojem »čehoslovaštvo« in so dosledno govorili o Čehih in Slovaki, tudi po letu 1926, ko je v ČSR izšel zakon o čehoslovaščini kot uradnem jeziku. V katoliških krogih je bilo tudi več pobud za stike s Slovaki, ki so bili sicer v senci stikov s Čehi. V *Jugoslovansko-češkoslovaških ligah* niso klerikalci nikoli igrali vidnejše vloge, čeprav do zaostitve 1937 niso nastopali proti njenemu delovanju.

Liberalni vodja Albert Kramer je konec 1938 obiskal nemškega veleposlanika Heerena in mu zagotovil, da v primeru zmage opozicije na volitvah ne bo nato prišlo do nobene spremembe vladne politike do Češkoslovaške.

Pravica in *Delavska pravica* sta kot lista krščanskih socialistov posvečala nekaj pozornosti Češkoslovaški in Masaryku – hvalila sta recimo Masarykovo demokratičnost, doslednost in češkoslovaško socialno politiko, vendar še zdaleč ne s tako brezpogojno naklonjenostjo kot socialnodemokratska *Delavska politika*. V *Delavski politiki* je izrazito prihajala do izraza masarykovska dediščina, ki je v veliki meri odločilno vplivala na del slovenskih socialistov med obema vojnama, zlasti izobražencev, in ki se je že pred prvo vojno izoblikovala v krogih revije *Naši zapiski*. Ta revija se je 1921 sicer ločila od slovenske socialne demokracije, ki pa ji je še vedno ostal pečat idej »realizma«. Momčilo Zečevič je ta vpliv ocenil kot zelo močan v vsem obdobju med svetovnima vojnama: »ta struja je imela pomemben politično vpliv ... Mnoge druge skupine niso imele takega vpliva na družbenopolitično življenje slovenskega naroda!«⁶⁷ Šlo je za nekaj političnih izhodišč, ki so bila skupna ljudem, ki so se šteli med socialiste, pa tudi k drugim skupinam (recimo krščanskim socialistom) ali pa so bili politično neopredeljeni (»frajgajsti«): odklanjanje marksističnega nauka o razrednem boju, poudarjanje socialne politike, etike in izobraževanja. Dušan Kermauner je v komentarjih k Prepeluhovim *Pripombam* ugotovil, da je bila ta masarykovska smer v našem socialističnem gibanju pravzaprav prevladujoča.⁶⁸

Tudi ta prežetost z idejami, katerih utelešenje naj bi bila Češkoslovaška republika, je pripomogla k tako zelo množičnemu odzivu na češkoslovaško krizo v letih 1937–1939 na Slovenskem. Tako se je recimo obisk češkoslovaškega socialdemokratskega poslanca Karla Brožika v Mariboru, Celju in Trbovljah 1937 sprevrgel v vrsto manifestacij za ČSR, v katerih je sodelovalo predvsem delavstvo.⁶⁹ *Zarja* in *Vzajemnost* sta organizirali v kriznih letih celo vrsto predavanj in prireditev o in za ČSR, ob Masarykovi smrti so se vrstile komemorativne slovesnosti ... V tem obdobju so se socialisti močno približali delovanju *Jugoslovansko-*

⁶⁶ Stepišnik Drago: *Telovadba na Slovenskem*. Ljubljana, 1974

Pivko Ljudevit: *Sokolstvo I. Češkoslovaško sokolstvo 1862–1922*. Maribor, 1923

⁶⁷ Zečevič Momčilo: *Na zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929*. I. Maribor, 1986, str. 35.

⁶⁸ Prepeluh Albin: *Pripombe k naši prevratni dobi*. Ljubljana, 1938. Dušan Kermauner: *Albin Prepeluh-Abditus, Njegov idejni razvoj in delo*.

⁶⁹ *Delavska politika* 28. aprila 1937, str. 3 (Manifestacije češkoslovaško-jugoslovanske socialistične vzajemnosti).

češkoslovanskih lig v Sloveniji, katere akcije pa so bile celo skupne, posebno na Štajerskem.⁷⁰ Med najbolj dejavnimi politiki v tej smeri je bil mariborski advokat dr. Avgust Reisman. 1915 je končal pravo v Pragi, kjer je bil Masarykov študent. Bil je navdušen za Masarykove nauke. Po vojni je prva leta deloval v SDS, vendar je izstopil, 1927 pa se je pridružil socialistom. Bil je tudi med pobudniki ustanovitve *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* v Mariboru.⁷¹

Tesne stike s ČSR je imela tudi KP. Ko je bilo njeno delovanje v Jugoslaviji prepo-vedano, so mnogi njeni člani in funkcionarji daljši ali krajši čas bivali na Češkoslovaškem in so tam tudi politično delovali. Pri osrednjem sekretariatu KSČ je delovala posebna komisija (vodila sta jo Hrušká in Vodičká), ki je tem ljudem preskrbela dokumente, nastanitve, službo in podobno. Dokumente, ki so jih izdelali na Češkem, so uporabljali tudi jugoslovanski komu-nisti, ki so delovali drugje v inozemstvu. V Pragi so natisnili mnogo letakov in drugega propagandnega materiala, kar je vse po ilegalnih poteh prihajalo tudi v Slovenijo.⁷² Kurirske zveze, prevozi in skladiščenje tega gradiva je bila zelo zahtevna naloga, posebno okoli leta 1934, ko je ta dejavnost dosegla vrhunec.⁷³

Med slovenskimi komunisti, ki so nekaj časa delovali v Pragi, je bil tudi Boris Kidrič, 1935 pa tudi Ivan Maček. Skupaj z njim je v Prago prišla tudi Kidričeva žena Zdenka, ki se tega takole spominja: »... Na Češko sva šla ilegalno ... Ilegalnih prehodnikov čez mejo nas je bilo vseh skupaj kakih deset, med njimi še ena Slovenka. Sprejel nas je vodič in ravnati smo se morali natanko po njegovih navodilih. Znašli smo se v nekem češkem mestu, mislim da v Brnu, nato smo se odpeljali naprej do Prage, kjer smo imeli javko. Tam sem si morala prebraviti lase in dobila sem ponarejen potni list.«⁷⁴ Nekaj let je v Pragi delovalo tudi vodstvo SKOJ v inozemstvu. Njegovo delovanje je kril klub *Matija Gubec*, kajti tuji državljani s ČSR niso smeli javno politično delovati.

Pod vplivom idej, ki so jih prinesli iz ČSR, so bili tudi ustanovitelji *Zveze društev kmečkih fantov in deklet*. Ta organizacija kmečke mladine je bila v najtesnejši zvezi s sorodnimi organizacijami v ČSR, pod vplivom katerih je tudi nastala. 1923 so se iz Prage vrnili visokošolci Stanko Tomšič, Milan Crvenka in Jole Karadžole, že pred tem pa Trček in Marinko. 10. maja 1923 je bil nato v Ljubljani ustanovljen *Akademski agrarni klub Njiva*. Med pobudniki za ustanovitev ZKFD je bil tudi dr. Riko Fux, ki je sicer deloval v samostojni kmečki stranki, hkrati pa je bil zelo dejaven član *Jugoslovansko-češkoslovaške lige*. Decembra 1924, ko je bila ustanovljena *Zveza društev kmečkih fantov in deklet*, je že obstajala vrsta krajevnih društev.⁷⁵ Kot zelo aktiven član je v ZKFD deloval tudi Janže Novak, 1927–1930 podpredsednik, ki se je 1919 z vso vnemo udeleževal v *Akademskem društvu Jugoslavija* v Pragi, bil pa je tudi soavtor resolucije tega društva, o kateri bo govora nekoliko kasneje in ki je bila namenjena politični javnosti v Sloveniji.⁷⁶ 1932 je Novak postal celo podpredsednik *Zveze slovanske agrarne mladine* (t.i. »zelene mlade internacionale«) ZKFD je sodelovala s češkoslovaškimi agrarnimi organizacijami pri izmenjavi študentov, študentskih praks in pri podobnih čisto praktičnih vprašanjih, medsebojni vplivi pa so bili tudi na idejnem področju stalni.⁷⁷

Na politično dogajanje v Sloveniji so vplivale (pravzaprav so bolj želeli vplivati) tudi organizacije jugoslovanskih in slovenskih študentov na Češkoslovaškem, o katerih je govora v posebnem poglavju. Na tem mestu pa je treba spregovoriti o delovanju *Akadskega društva Jugoslavija* v Pragi leta 1919 in *Akadskega društva Slovenija* v Pragi 1938. Obakrat

⁷⁰ Glej članke v Delavski politiki 1937 in 1938.

⁷¹ Delavska politika, 29. avgusta 1939, str. 2 (Dr. Avgust Reisman, 50 letnik).

⁷² Amort Čestomír: Československo-jugoslovánská bojová družba v dokumentech. Slovanský přehled 1965, št. 1, str. 34–42.

⁷³ Kraigher Sergej: Dopolnila in popravki razgovora z dne 3. 8. 1959. ARS, dislocirana enota 2 (nekdaj arhiv IZDG), Predvojni spominki, K IV. f.

⁷⁴ Kidrič Zdenka: Po ilegalnem kanalu v SZ. ARS, dislocirana enota 2 (nekdaj arhiv IZDG), Predvojni spomini, K I. 6č.

⁷⁵ Tomšič Stanko: Iz spominov na naš začetek. Gruda, XI, 1934, št. 7, str. 222–226.

⁷⁶ Gerželj France: Prvo desetletje borbe. Gruda, XI, 1934, št. 7, str. 244.

⁷⁷ ARS, dislocirana enota 2 (nekdaj arhiv IZDG), ZKFD, fasc. 1, Zapisniška knjiga; fasc. 5, Korespondenca Ivana Kronovška; fasc. 1, mapa IV, dopisi.

je šlo za izrazito politično dejavnost ob sicer kulturno in socialno obarvani dejavnosti študentskih društev, obakrat pa se je to zgodilo v prelomnih zgodovinskih okoliščinah za Slovence.

Jugoslavija, mesečnik napredne akademske mladine v Pragi, je v prvi številki aprila 1919 objavila posebno resolucijo z naslovom: »Celokupna jugoslovanska akademska omladina v Pragi – svojemu narodu«. Resolucija je bila sprejeta na posebnem shodu praške *Jugoslavije* 17. marca 1919, podpisalo pa jo je 485 članov tega študentskega društva. Uvod v resolucijo in komentar je bil objavljen v slovenskem, vsebina pa v srbohrvaškem jeziku.

»Vesti, ki so razburile celo domovino, so dale pobudo tudi nam, da kriknemo in damo končno duška svojim dušam, v katere se je kradlo dan za dnem večje razočaranje nad pariško konferenco in nad našo neslogo celo v očeh sovražnikov.« V nadaljevanju sledi cela resolucija, ki ima dva dela. Prvi je bil namenjen študentom in državljanom vseh držav antante in je vseboval protest proti upoštevanju londonskega sporazuma na pariški mirovni konferenci. Po kurirju so ta protest kot poseben dokument poslali v Pariz delegatom mirovne konference. Drugi del pa je bil namenjen narodom Jugoslavije, njegova vsebina pa je bila skrajno unitaristična:

»Narode! Pamti, da si Jugoslaven, sečaj se, da Te je rodila jedna majka, koja Ti je udahnula jednu dušu, znaj, da je samo tudje ropstvo htelo da učini od jedne Tvoje duše tri, da Te lakše podjarmi, da lakše bude Tvoj gospodar.

Narode! Svi, koji Ti danas propovedaju o trim dušama, svi oni, koji Ti kažu da sreću ne tražiš u jugoslavenstvu, svi su oni Tvoji dušmani! Priklinjemo sve federaliste, sve separatiste, jer nam samo jedinstvenost može osigurati narodnu individualnost, samo nam ona može omogućiti usavršavanje naše jugoslavenske kulture! ...«⁷⁸

Med glavnimi avtorji te resolucije je bil urednik lista *Jugoslavija* Janže Novak. Avtorji so želeli dati resoluciji mednarodni pomen (delegaciji na pariški konferenci so dali polno-močje pri uporabi resolucije) in čim večjo publiciteto v domovini. Dostavili so jo vsem večjim časopisom. Toda večjega odmeva ni imela, bila je le eden od apelov proti notranjim sporom v Jugoslaviji. Praška *Jugoslavija* se je sčasoma izvila iz skrajnega unitarizma, v društvu so počasi prevladali levičarji in po 1936 so v njem zelo demokratično reševali nacionalna vprašanja. Takrat je bilo v društvu precej skojevcev in komunistov, nekateri pa so bili tudi člani KPC (npr. Vejvoda). V društvu so polnopravno vlogo dobili tudi Makedonci – o tem takrat v Jugoslaviji ni bilo še niti govora. V začetku leta 1937 je društvo v Krkonoših organiziralo smučarski tečaj, ki pa je bil le pretveza za dogovor o odhodu v Španijo. Tja je odšlo med prostovoljce republikanske armade več članov društva *Jugoslavija*, med drugimi tudi eden vodilnih članov iz Slovenije Rudolf Janhuba.⁷⁹

Konec marca 1938 je bilo v Pragi ustanovljeno *Akademsko društvo Slovenija*. Za razliko od drugih društev slovenskih in jugoslovanskih študentov v ČSR je to nastalo iz popolnoma političnih razlogov in s čisto političnim programom. V ustanovni resoluciji so ugotovili, da so razmere za oba naroda, za Čehoslovake in Slovence, izjemno nevarne. Praška *Slovenija* je bila sestavljena iz študentov vseh svetovnih nazorov in političnih usmeritev, Slovence v domovini pa so pozvali, naj sledijo njihovemu zgledu ter se ne glede na strankarske in svetovnonazorske razlike združijo proti naraščajoči fašistični in nacistični nevarnosti. Na ustanovnem sestanku praške *Slovenije* je bila soglasno sprejeta resolucija z naslovom »Slovenci, združite se!«, ki je bila namenjena rojakom v Jugoslaviji. Objavilo jo je več listov v Sloveniji, med njimi 1515, *Dejanje* in *Delavska pravica* (Iz *Delavske pravice* je tudi verzija resolucije, ki je vključena v **prilogi 4**). Spet gre za poziv ljudem v domovini v kriznem političnem trenutku, kakor pri resoluciji *Jugoslavije* iz 1919, le da so bili vsebinski temelji tokrat čisto drugačni.

⁷⁸ *Jugoslavija*. Mesečnik napredne akademične mladine u Pragu, št. 1, april 1919. Resolucija celokupne jugoslovanske akademične omladine u Pragu.

⁷⁹ Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986. Žižek je bil po odhodu nekaterih članov vodstva društva v Španijo izvojen za predsednika praške Slovenije.

Naši Španci. Zbornik. Ljubljana. 1978.

Seznam prostovoljcev španske republikanske vojske s slovenskega ozemlja navaja poleg Janhuba, ki je prišel v Španijo 29. 1. 1937 še tri borce, ki so tja prišli z ozemlja ČSR: Bastiančiča, Breskvarja in Hvaliča.

Na Češkoslovaškem je bila nevarnost nemškega nacizma zelo očitna in praški študenti so jo živo doživljali. Posrečilo se je premagati strankarska nasprotja med študenti in tako je *Slovenija* delovala enotno, na demokratičnih načelih. Odbor *Slovenije* so sestavljali: predsednik Mirko Doberšek, podpredsednik Anton Žigante, tajnik Vlado Žakelj, blagajničarka Božena Ravnihar, Fran Žizek kot kulturni referent, Silvo Dvornik kot zapisnikar, Stane Jurčič kot arhivar in Dragotin Cvetko, Andrej Župančič ter Vilko Kovač kot odborniki. V ustanovni izjavi so zapisali, da želijo biti dediči dunajske *Slovenije* iz 1848 in v svoj program so zapisali tudi cilj – *Zedinjeno Slovenijo*. Opozorili so, da so narodnostna in socialna vprašanja neločljivo povezana. Osrednja točka resolucije pa je poziv, naj Slovenci opustijo strankarske spopade in se »na demokratični osnovi strnejo v mogočno vrsto slovenskega ljudstva«. Člani *Slovenije* so tudi podpisali kolektivno izjavo, da so se pripravljene za svobodo Češkoslovaške tudi boriti kot prostovoljci.⁸⁰ Do tega ni prišlo, ker so se ob koncu študijskega leta slovenski študentje vrnili v domovino.

Naposled je treba omeniti še politično delovanje Čehoslovakov, ki so živeli v Sloveniji. To delovanje pa je zelo težko opredeliti. Češke manjšinske organizacije v Sloveniji (*Češko-slovenska obec*, *Česka Beseda in Český klub*) so se držali načela politične nevtralnosti. Ob volitvah v oblastne skupščine 1927 se je pojavil *Československý národní volební výbor* (češkoslovaški narodni volilni odbor), ki je pozival Čehoslovake, naj glasujejo za Napredni blok (SDS in NSS),⁸¹ vendar je bil to tudi edini pojav take vrste, ki sem ga ugotovila v obravnavanem obdobju, da bi namreč želel kdo uporabiti češkoslovaško narodnostno pripadnost za zbiranje volilnih glasov.

Verjetno je težko govoriti o kakih skupnih političnih ciljih in težnjah Čehoslovakov na Slovenskem – bili so pač odvisni od socialnega položaja posameznika, od okolja in še marsičesa. Med izobraženci je imelo velik vpliv masarykovstvo. V domovih Ljubljanskih Čehov je bila Masarykova slika zelo pogost, če že ne kar obvezen del inventarja. Vsekakor je res, da so se številni mojstri in vodilni delavci v podjetjih s češkim kapitalom izkazali nasproti domačim delavcem kot reakcionarni. *Delavska pravica* je o njih takole pisala: »... Še eno je, kar nas boli: tujci, ki uživajo gostoljubje naše dežele in jedo naš kruh, so navadno najhujši priganjači naših ljudi. S svojim obnašanjem ponižujejo našo čast in se sploh obnašajo kakor gospodarji v kaki koloniji. Naj omenimo le številne Čehi v naši tekstilni industriji, ki bi lahko samo koristili ugledu ČSR med našim delovnim ljudstvom – toda s svojim početjem le prevečkrat vzbujajo sovraštvo do sebe in razumljivo tudi nerazpoloženje do svoje domovine.«⁸²

⁸⁰ Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986

Kremenšek Slavko: Slovensko študentsko gibanje 1919–1941, Ljubljana, 1972, str. 300–301. Resolucija Slovenije v Delavski pravici 21. aprila 1938, ki je vključen tudi v prilogi naloge.

⁸¹ Jutro, 23. januarja 1927, str. 3.

⁸² Delavska pravica, 17. marca 1938, str. 1 (Tujci, ki jedo naš kruh).

Priloga 1

(Jutro, št. 77, sobota, 3. IV. 1926, str. 3)

Vaclav Klofač

Predsednik češkoslovaškega senata

MI ČEHI IN SLOVENC

Ni bilo slovenskega naroda, ki bi ga pred vojno ne bil posečal, toda najraje sem zahajal k jugoslovenskim bratom. Od jubilejnih slavnosti na Šipki leta 1902. sem posečal tako rekoč vsako leto Bolgarsko in prav tako Srbijo, rad sem gledal v Bosno in Hercegovino, ko je obe te krasni pokrajini zastrupljal c.kr. okupacijski duh, bival sem na oddihu v Dalmaciji, ki me je očarala,

krasne trenutke sem ne enkrat prebil v Zagrebu, toda Ljubljana je bila moja druga Praga, tukaj sem bil kakor doma in na dni, ki sem jih prežil med Slovenci, imam najkrasnejše spomine, katere kali edinole nesreča, ki je zadela moje dobre prijatelje v Trstu, Gorici in Postojni.

Slovenci in mi Čehi smo imeli istega sovražnika in to nas je zblížalo intimneje, kot s katerikoli drugim slovanskim narodom. Ramo ob rami smo se borili v dunajskem parlamentu in v skupnih delegacijah (zadnjikrat v Budimpešti leta 1914) in doletela me je nekolikrat čast, da sem sam tolmačil slovenske bolesi in upravičene tožbe. Tako po krvavem nastopu avstrijske vojske proti slovenskemu ljudstvu na ljubljanskih ulicah pri znanih septemberskih dogodkih leta 1908.

Vojne persekucije so nas še bolj zblížale, in slovenski in češki politiki so brzo spoznali, da se morajo združiti tudi v odporu proti Avstro-Ogrski in Habsburžanom. Češki narod je našel velike voditelje svoje narodne revolucije, a tudi Slovenci so si izbrali velike in sposobne voditelje. Na Dunaju smo imeli skupno vodstvo. Za to vodstvo je bilo treba izredne odločnosti in spretnosti. Bilo bi dobro, če bi se napisalo o zakulisju raznih dogodkov v letih 1917 in 1918 podrobna poročila. Iz njih bi jugoslovanska in češka javnost izvedela mnogo zanimivega in poučnega o naravnost idealni češko – jugoslovanski, zlasti pa še češko – slovenski vzajemnosti v najtežjih dobah našega naroda in o tem, da so bili v Pragi in v Ljubljani istega prepričanja, da se mora voditi boj proti Dunaju istočasno s češke in slovenske fronte in da mora eno revolucijo izpopolnjevati revolucija druga.

Za zgodovino bi bilo važno opisati tudi posvetovanja jugoslovenskih, poljskih in nekaterih čeških politikov, ki so se vršila še med vojno meseca avgusta leta 1918. prav tako kot konference v Pragi v maju 1918.

V borbi smo zmagali. Toda marsikaj je še ostalo, kar nam povzroča bolelost. In mnogo bolesi in zlega so preživeli tudi Slovenci, a tudi danes še ni konec njih boli. Toda vendarle smo srečna generacija, zakaj po zmagoviti vojni Nemčije in Avstrije nam je grozila smrt, njihov poraz pa nam je dal možnosti življenja, spojil je nas v močne državne celote, ki same po sebi vzdržujejo v nas vero, da krivica, ki se je nam morda po vojni zgodila v tem ali onem pogledu, ne omenja definitivnega stanja in neizpremenljivega dejstva.

Toda kakor med svetovno vojno, tako si moramo zvesto stati bok ob boku tudi sedaj in vedno. Duh Locarna še ni duh Evrope in težki oblaki groze še z raznih strani. Srečen sem bil, da sem mogel sodelovati pri ustvarjanju Male antante in izkreno želim, da bi bila močan činitelj, predstavljajoč imponujočo silo, ki mora biti zaščita pravice in svobode, ko za moralne vrednote še vedno ni povsodi potrebnega smisla.

Mi Čehi in Slovenci smo se te vzajemnosti naučili v težki nemški šoli. Ne izpremenimo se in se ne moremo izpremeniti, ne moremo drug drugega zapustiti, ker bi s tem izdali sami sebe.

In zato je Ljubljana moja druga Praga, zato sem tudi danes med Slovenci kakor doma in zato ljubim slovenski del velikega jugoslovanskega naroda prav tako, kakor svoj lastni narod, narod nad vse dragi in ljubljani.

lastnoročni podpis V. Klofač

Priloga 2

Uradni komunike o Slovanskih dnevih

(ARS, fond Narodnega sveta v Ljubljani, Predsedstvo, fasc. 2, pripravljeno gradivo za Slovanske dneve v Ljubljani)

Komunikee:

Die in Laibach am 17. August 1918 tagende Konferenz, an der Polen, Čechoslovaken und Südslaven teilgenommen haben, hat sich mit allen kulturellen, politischen und wirtschaftlichen Problemen der Verwirklichung des Selbstbestimmungsrechtes der beteiligten Nationen und mit dem dauernden Verhältnisse dieser Nationen unter einander sowie zu den anderen Staaten befasst. Hiebei ist die volle Einmütigkeit aller Deligierten, sowohl in Frage der Prinzipien, als auch in Frage der gemeinsamen Taktik zwecks Erreichung des entgültigen Zieles konstatiert worden.

Priloga 3

(Slovenec, 6. aprila 1919, str. 2)

SLOVENSKI JAVNOSTI

Že dalj časa prinašajo časopisi notice, v katerih dolže češko politiko, da zasleduje le sebično cilje in češki narod, da je izneveril se slovanski solidarnosti. Te notice so rodile že sad: v časnikih se kažejo že večji članki z izrazito protičeško tendenco in slovenska javnost, ki je imela pred petimi meseci za Čeha le besedo priznanja in ljubezni, kaže danes že sadove tega zastrupljanja.

Ta pojav je napotil nas Čeha, ki živimo v Sloveniji, da se obrnemo na slovensko javnost ter njej razložimo naziranje, čute in stališča češkega naroda.

Ni ga drugega naroda slovanskega, ki bi bil tako brezpogojno vdan misli slovenske vzajemnosti, kakor je češki. Od časa, ko smo se dvignili k lastnemu narodnemu življenju — bilo je to že v srednjem veku v husitski dobi — niti za trenutek nismo se izneverili tej misli in nismo se postavili v tuje službe proti kakemu slovanskemu narodu. Nikoli do te dobe ni vodila našega dejanja sebičnost, saj smo se borili in žrtvovali za ideale svobode in človeštva. V tej ponosni zavesti s smajo z nami primerjati edino Srbi! In kakor je bilo, tako je tudi sedaj in bode tudi v prihodnosti. Pri nas ni stranke, ki bi bila izključno češka in ob enem ne slovanska. Če so morda posamezniki takega mišljenja, so brez vsakega vpliva na javno mnenje in na potek češke politike. Vsi naši javni delavci brez izjeme, tudi ti, ki se jim med Slovenci podtika izdajstvo jugoslovanskih interesov, so slovanskega duha in ako se jim morejo očitati kake hibe, nikoli ne iznevere slovenske misli.

V prvi vrsti to velja predsedniku češke republike Masaryku. Mož, ki ga bo zgodovina postavila med najboljše sinove našega naroda, je tako vzvišen nad vsa sumničenja, da bi se zdelo odveč ga braniti. Toda žalibog begajo slovensko javnost ljudje, ki ne vedo, da je bil Masaryk duševni oče večine ustvariteljev hrvaško-srbske koalicije in ki so pozabili na njegovo odločno in požrtvovalno delovanje v Friedjungovem procesu.

Temu možu, ki se je po odsotnosti na povratku v domovino in k bolni soprogi ustavil že v Rimu za intervencijo v prid Jugoslovanov se danes podtika sovraštvo do jugoslovanskega ujedinjenja. Predsednik Masaryk je mož, v katerem so utelešeni najboljši znaki češkega človeka. Zato čuti vsak zaveden Čeh sumničenje njegovega političnega značaja kot osebno žalitev. In smo prepričani, da bi vsak v Sloveniji živeči Čeh prevzel brez obotavljanja osebno odgovornost za Masarykovo slovansko zvestobo.

Vesti o delovanju češke delegacije pri mirovni konferenci in o raznih izrekih posameznih čeških politikov se ne da kontrolirati. Ako je na teh vesteh sploh kaj resnice, sledi iz njih le, da naša delegacija in naša politika dvomijo v uresničljivost nekaterih jugoslovanskih zahtev v laško — jugoslovanskem sporu. Toda dvom o dosegljivosti še ni dvom o upravičenosti kakšne zahteve, še manj pa pomeni tak dvom sovraštvo do Jugoslovanov.

Niti kaka kritika, ki jo je izrekel ta ali oni politik o hibah Jugoslovanov bivše Avstrije, se ne sme kratkomalo smatrati kot izraz sovraštva. Vse te hibe, ki vplivajo še sedaj neugodno na potek mirovnih razprav, priznavajo Slovenci sami. Šele, ko bi znali vse okoliščine, pri katerih je bila taka, morda neoprtna, kritika izrečena, bi smeli soditi na nje zmisel.

Mednarodni položaj Čehov je pač najugodnejši izmed vseh narodov bivše Avstrije. Toda niti to, niti notranji položaj ni brez velikih težkoč in nas sili na to, da vse svoje moči porabimo za to, da podpremo, zasiguramo in ojačamo svojo novo državo.

Slovensko javnost moti razmerje med laškim in češkim narodom. Lahki spadajo k antanti, kamor spadajo tudi Čehi — javno od preteklega leta, duhovno od pričetka vojne. Skupno smo se borili proti skupnemu sovražniku. Največji del naše izvenavstrijske vojske, ki jo imamo sedaj doma, je bil organiziran in opremljen na Laškem. Kot del laške armade je imela ta legija subalterne častnike Čeha; višji so bili Lah in vrhovni poveljnik je bil general Piccone. Koj po končani vojni se je vrnila legija v domovino, kakor umevno tudi z višjimi častniki in svojim vrhovnim poveljnikom, ki je bil nje organizator. Te čete so zdaj del češko — slovaške vojske, so izvrstno opremljene in oborožene. To je priskrbel laška vlada, ki jih je na njih povratku v domovino preskrbela z živežem, česar izstradana Češka ne bi bila premogla. Po zaslugi njih organizatorja so čete izvrstno izežbane in disciplinirane. Ali naj država sedaj zapodi one častnike le zato, ker so laške narodnosti in naj desorganizira one čete?

Češki narod nima povoda za sovraštvo do italijanskega naroda. Toda navzlic prijateljskim odnošajem napram njega ni slep za imperialistične težnje, ki obvladujejo sedaj odločujoče kroge na Laškem. O tem bi se slovenska javnost lahko prepričala, ako bi zvedela za vse manifestacije in simpatije za Jugoslovane, ki jih objavljajo češki listi.

V najnovejši dobi pričakujejo Jugoslovani pomoč za svoje težnje od dogodkov, ki se pripravljajo v Italiji. Zdi se, da so te nade upravičene. Ali močno bi se varali, ako bi pričakovali pomoč le od tega, da bo sosedova hiša gorela. Tak položaj bi prinesel le oslabiljenje nasprotnika, nikakor pa ne pozitivne podpore jugoslovanski pravični stvari. Sigurno bo, ako se računa na čut narodne pravičnosti teh slojev, ki hočejo uveljaviti onstran meje svojo voljo. Ti sloji so pa tudi del

italijanskega naroda, čutijo italijansko, ne pa tudi imperialistično. Kako naj računamo na njih pravičnost, ako med tem vzplamti med Slovenci sovraštvo do vsega, kar je laškega? Ne kaže torej netiti takega sovraštva do celega italijanskega naroda, ako so upravičeni upi, da je velik del tega naroda dostopen pravičnemu naziranju na jugoslovanske težnje.

Poleg nezaupanja in sovraštva goji se v slovenski javnosti nekak skepticizem do idealov, o katerih smo verjeli, da se zanje bori vsa antanta. Je pač žalostno razočaranje, ako vidimo da so mogoče, ki so imeli med vojno polna usta teh idealov, jih zdaj zapustili. Iz tega pa se ne sme sklepati, da so jih zapustili tudi onei, ki so zanje umirali v strelskih jarkih. Nič ne bi bilo tako pogubnega kakor zanikanje idealizma v mednarodnih odnosih. Tudi v javnem in zasebnem življenju ga potrebujemo.

Vsak izmed nas je dobil med vojno kako moralno rano, škoda, ki jo je pri tem utrpela človeška družba, je brez dvoma večja kot vsa gmotna škoda, ki jo je povzročila vojna. ako naj se ne razsujе človeška družba, moramo se vse moralno zdraviti, posamezniki kakor narodi. K temu pa potrebujemo vero v ideale, ne cinizma; zaupanja, ne sumničenj; ljubezni, ne sovraštva; le s tem se dvigamo iz bede, zacelimo rane in si zgradimo boljše bodočnost.

Bratski odnosi med Čehi in Jugoslovani so za oba naroda zelo važni. Njih prelom bi bil nesreča za oba naroda, morda v tej kritični dobi za Jugoslovane večja, kakor za Čeha. Zato rotimo slovensko javnost, da se ne pusti begati po vesteh, ki se širijo gotovo le v sovražnem interesu. Vabimo vse Slovence, ki se zanimajo za življenje in pripravljenost českega naroda v svojo sredo, kjer bodo sprejeti z bratsko ljubeznijo in dobe vselej točnih pojasnil in informacij. Iz tega medsebojnega spoznavanja more vzkliti trdna bratska ljubezen. Zato tudi upamo, da ostane vse protičeško ščuvanje brez vpliva na slovensko javnost. Med vojno je imelo slovensko ljudstvo priliko spoznati razne narode, med njimi tudi Čeha. Bili so to sinovi vseh slojev našega naroda. Dobrodošli pač niso bili, saj tudi vojna ni bila dobrodošla. Toda vzlic temu smo uverjeni, da so ostavili ti moške v spominu slovenskega ljudstva le dobre vtise in da je spoznalo to ljudstvo Čeha kot resen in pošten narod.

Smatrali smo za svojo dolžnost, da to povemo slovenski javnosti kot sinovi tega najsi malega, toda ponosnega naroda.

V Ljubljani, 3. aprila 1919

Za društvo Česká obec v Ljubljani: predsednik Ružička, Hilbert, Otáhal, Čermák, Kasal, Hejnic, Ballon.

Priloga 4

RESOLUCIJA PRAŠKE SLOVENIJE

(Delavska pravica, aprila 1938)

Na pomlad narodov leta 1848. so napredni slovenski študentje na Dunaju osnovali društvo »Zedinjeno Slovenijo« z namenom, buditi narodno zavest in braniti slovenske pravice pred tujci. Danes, čez 90 let, smo se zbrali slovenski dijaki v Pragi na ustanovni sestanek društva »Slovenije«, katerega smatramo za nujno nadaljevanje nekdanje »Zedinjene Slovenije«, kajti današnje razmere in težnje slovenskega naroda so v marsičem podobne revolucijskim letom okrog leta 1848.

Ker vidimo v tujini svetoven in domač politični položaj mnogo ostreje in objektivneje kot morda vi v domovini, smo se zato strnili ne glede na versko in politično opredelitev v eno vrsto, pripravljeni žrtvovati vse svoje sile v slovenske kulturne, socialne in narodno obrambne namene.

Poleg tega smo si nadelali nalogo seznanjati demokrasko češkoslovaško javnost z našo kulturo in jo zainteresirati za slovenske razmere. Nočemo, da bi prijateljstvo obeh narodov bilo le kos papirnate pogodbe. Danes je usoda Slovencev, Čehov in Slovakov ne le podobna, temveč tesno povezana.

Da pa bomo mogli svojo nalogo povoljno in objektivno vršiti, vas pozivamo, da nam v tem čim bolj pomagata. Hočemo biti glasniki slovenskega naroda in ne inteligenčni izkoreninjenjenci. In to bomo lahko le tedaj, če bomo vsi zadosti poučeni o temeljnih vprašanjih našega delovnega ljudstva. Kajti narodnostno kulturna in socialna vprašanja se ne dajo ločiti.

Mi v Pragi smo z združitvijo storili prvi korak k splošni narodni koncentraciji, ki je v današnjih grozečih časih nujnost. Hočemo vam biti zgled. Pozivamo vas, da tudi vi končate medsebojne ozkosrčne politične spore, da se združite na demokratični osnovi v mogočno vrsto slovenskega ljudstva. Tek zgodovine nas ne sme najti, kot vselej doslej, razkosane in nepripravljene.

V upanju, da naš poziv iz tujine v domovini ne bo naletel na nerazumevanje, vas tovariško pozdravljamo

Slovenski študentje v Pragi.

Stiki na gospodarskem področju

Tuj kapital je imel v obdobju med obema vojnoma v Sloveniji zelo veliko gospodarsko vlogo, saj je bil njegov delež večji od deleža domačih investicijskih sredstev. Sergije Dimitrijevič v svoji analizi gospodarskih razmer navaja, da je bilo tujega kapitala v Sloveniji kar 58%.¹ Češkoslovaški kapital je bil pomemben predvsem v bančništvu in tekstilni industriji. Kot v svojem delu ugotavlja Kresal, je bilo razmerje kapitalskih deležev v tekstilni industriji takole:

poreklo kapitala	delež v %				
	1918	1923	1929	1935	1939
jugoslovanski		18	22	30	26
češkoslovaški		39	39	40	22
avstrijski	75	23	27	21	22
švicarski	25	10	4	3	20
angleški		10	4	3	7
poljski			4	3	3

(Opomba: Porast švicarskega kapitala 1939 je posledica prenosa sredstev iz ČSR v Švico.)²

Razvoj tekstilne industrije je podpirala po prvi vojni tudi slovenska politika. Hribar je imel že 1919 v Pragi kot poslanik pogovore s češkoslovaškimi gospodarstveniki o tem.³ Prav s pomočjo češkoslovaškega kapitala sta se razvila v Sloveniji dva centra tekstilne industrije: Maribor in Kranj. Šlo je za podjetja, ki so izdelovala bombažne tkanine in preje, skupaj s kapitalom pa je v ti dve mesti prišlo tudi precej tujih delavcev. Češkoslovaški kapital pa ni bil omejen le na tekstilno industrijo. V steklarski industriji Slovenije je jugoslovanski kapital recimo obsegal 11,160.000 din, češki pa 840.000 din. Češkoslovaški kapital je bil udeležen tudi v drugih industrijskih panogah (*tovarna dušika Ruše, Kolinska*).⁴

Poleg industrijskega kapitala je bil v tem obdobju za slovensko gospodarstvo pomemben tudi češkoslovaški bančni kapital, predvsem s posredništvom *Češke industrijske banke* in *banke Slavija*. *Češka industrijska banka* je imela sedež v Pragi, v Ljubljani je bila le ena njenih poslovalnic. *Jugoslovanska zavarovalna banka Slavija* pa je bila osnovana 1922 tako, da je *Češka zavarovalna banka* v Pragi odstopila svoje posle, ki jih je že prej sklenila na ozemlju SHS. Češkoslovaški kapital je znašal 49% glavnice.⁵ Precej kapitala sta zlasti v tekstilno industrijo v Sloveniji investirali *Živnostenska banka* in *Češka združena banka* iz Prage.

S tujim kapitalom so prišli v Slovenijo tudi tuji delavci, šlo je predvsem za strokovnjake. Kresal v svojem delu o tekstilni industriji navaja, da je bilo v tej panogi leta 1934 zaposlenih 319 tujih strokovnjakov, od tega 73% iz ČSR. Leta 1925 je bilo vloženih 1813 prošenj za delovno dovoljenje za tuje državljane.⁶ Vlada je zaposlovanje tujcev omejevala zaradi strahu pred brezposelnostjo, zato vsi niso dobili dovoljenja za delo. 14. 6. 1922 je začel veljati zakon o zaščiti delavcev, ki je za zaposlovanje tujih državljanov predpisoval dovoljenje ministrstva

¹ Dimitrijevič Sergije: Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije. Beograd, 1952.

² Kresal France: Tekstilna industrija v Sloveniji. Ljubljana, 1976.

³ ARS, fond poverjenišтва za notranje zadeve, situacijska poročila za leto 1923, fasc. 7, št. 17, poročilo z dne 7. 9. 1923.

⁴ Šorn Jože: Razvoj industrije v Sloveniji med obema vojnoma.

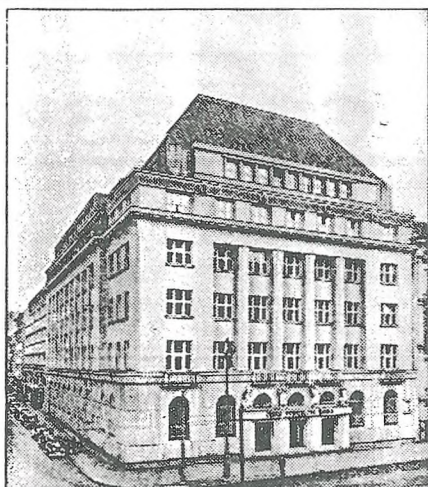
⁵ ARS, TOI, fasc. 22, Bivanje inozemcev, dopis Jugoslovanske zavarovalne banke Slavija z dne 10. 6. 1925.

⁶ Kresal France: Tekstilna industrija v Sloveniji. Ljubljana, 1976, str. 218–219.

ČESKÁ PRŮMYSLOVÁ BANKA

filiálka v LUBLANI, Marijin trg 5. - Centrála v PRAZE, na Příkopě 16.

Akciový kapitál a rezervní fondy	Kč 137.000.000.-
Svčžené prostředky	„ 1,468.000.000.-
Deposita	„ 1,643.000.000.-

FILIÁLKY :

Benešov, Beron, Bratislava, Brno, Břeclav, Čáslav, České Budějovice, Český Krumlov, Český Těšín, Domažlice, Dvůr Králové n. L., Frýdlant, Hodonín, Hradec Králové, Chomutov, Jablonec n. N., Jihlava, Jindř., Hradec, Kladno, Klatovy, Košice, Kutná Hora, Ljubljana (Jugoslavija), Louny, Místek, Mladá Boleslav, Moravská Ostrava, Moravská Třebová, Náchod, Olomouc, Opava, Pardubice, Plzeň, Píseň, Příbram, Rakovník, Roudnice n. L., Semily, Strakonice, Svitavy, Šternberk na Moravě, Tábor, Uherské Hradiště, Ústí nad Labem, Ústí nad Orlicí, Vejprty, Vysoké Mýto, Vyškov, Znojmo.

EXPOSITURY :

Praha VII. (Holešovice), Praha VIII. (Libeň), Praha XI. (Žižkov), Praha XII. (Král. Vinohrady), Praha XVI. (Smíchov).

Nádražní směnárna v Českých Velenicích.

Telegramy: Indusbanka, Ljubljana. — Telefon 2104.

Přijímá vklady na běžné účty a vkladní knížky za podmínek co nejvýhodnějších a provádí veškeré bankovní transakce pečlivě a kulantně.

*Oglas v letnem poročilu
Československe obce v
Ljubljani za poslovno
leto 1936*

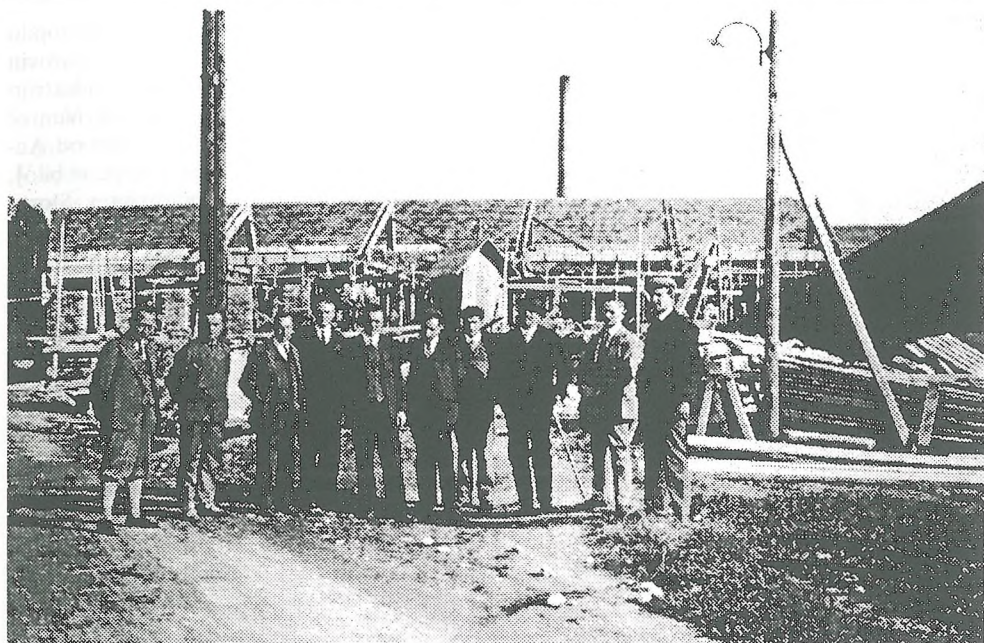
za socialno politiko. V kasnejših letih so nameravali predpise še poosttriti, kar pa je zveza industrijalcev z vsemi silami zavirala.⁷ Toda tudi sprejeta zakonodaja je vzbujala odpor in diplomatski zastopniki nekaterih tujih držav so celo zagrozili, da bodo v primeru preostre zaposlovalne politike uvedli izgon jugoslovanskih državljanov, ki so bili zaposleni na njihovem ozemlju.⁸ Tudi tisti, ki so hoteli v uk sprejeti učence (vajence), ki so bili tuji državljanji, so morali dobiti dovoljenje inšpekcije dela v Ljubljani in ministrstva za socialno politiko. Zaradi teh precej ostrih predpisov je precej češkoslovaških državljanov zaprosilo in dobilo jugoslovansko državljanstvo in jih tudi podatki statistik niso več šteli za tujce.

Podjetja so poskušala na razne načine obiti predpise in so dokazovala, da so njihovi uslužbenci — tuji državljanji nenadomestljivi, ker v Jugoslaviji enostavno ni bilo ustreznih

⁷ ARS, TOI, fasc. 22, Bivanje inozemcev 1923–1933. Pravilnik o uposlenju stranih radnika.

isti fasc., Načrt Naredbe o zaposlovanju tujih delavcev za 1928.

⁸ Trgovski list, 1. VIII, 1. okt. 1925, str. 1.

Zidanje tovarne Jugobruna v Kranju 1928. Drugi z leve je Varacha, dolgoletni predsednik Češke Besede v Kranju

kadrov. Zavarovalna banka Slavija je recimo zaposlovala češke uradnike, ker zavarovalništva ni bilo v programih jugoslovanskih visokih šol.⁹ Podobno je bilo z mojstri in vodilnimi delavci v tekstilnih tovarnah. Ob nastajanju tekstilne industrije v Sloveniji domačih strokovnjakov ni bilo, podjetniki so jih pripeljali s seboj. Do 1930 so se vsi tekstilni strokovnjaki, tudi Slovenci, šolali v tujini, največ na Češkoslovaškem in v Avstriji, tega leta pa je bila v Kranju ustanovljena državna tekstilna šola. Pri ustanavljanju so pomagali profesorji visoke tekstilne šole v Brnu prof. ing. Bohumil Vlček, prof. Gustav Ulrich in prof. Oswald Richter. Šolo je podprla tudi kranjska tekstilna industrija, predvsem Jugočeška.¹⁰ Vendar pa so imeli domači tekstilni strokovnjaki tudi kasneje še težave pri zaposlovanju v primerjavi s tujimi »specialisti«, ki so jim tovarnarji bolj zaupali.

Odnos tujih industrijalcev do delavstva je bil različen. V Mariboru si je Hutter recimo pridobil sloves najbolj »socialnega« delodajalca (zgradil je delavske hišice, stanovanjski blok, pri zaposlovanju je upošteval sorodstvo delavcev), medtem ko so bile razmere pri Ehrlichu zelo, zelo slabe, mezde pa nizke.¹¹ Kako velik je bil delež češkoslovaških mojstrov predvsem v mariborskih tekstilnih tovarnah, se je zelo jasno pokazalo ob mobilizaciji na Češkoslovaškem. Delavska politika je o tem takole pisala: »Pokazalo se je, kako nevarno je, ako je industrija vezana samo na tuje strokovnjake. Zdaj so odšli Čehi, ako bi še Nemčija mobilizirala, bi nazadnje ostali brez strokovnih sil!«¹²

Češkoslovaški državljani, uslužbenci zasebnih podjetij, glede zavarovanja niso uživali istih ugodnosti kot domačini. Recipročnosti zavarovanja namreč niso dosledno uveljavljali in to je bil za tuje državljane precejšen problem.¹³ Ker je hkrati z odhodom velikega števila

⁹ ARS, TOI, fasc. 22, Bivanje inozemcev v naši državi 1923–1933, dopis Jugoslovanske zavarovalne banke Slavija z dne 16. 1. 1924.

¹⁰ Kresal France: Tekstilna industrija v Sloveniji. Ljubljana, 1976, str. 159.

Srednja tehniška tekstilna šola Kranj. Jubilejni zbornik ob petindvajsetletnici šole 1930–1955. Kranj, 1955. V tej publikaciji so vsi tuji strokovnjaki označeni kot »trn v peti delavskega gibanja«.

¹¹ Kržičnik Ermin: Gospodarski razvoj Maribora. Maribor, 1956, str. 176–177.

¹² Delavska politika, 1. oktobra 1938, str. 3.

¹³ ARS, Društva. Jugoslovansko-češkoslovaška liga, fasc. 3. Zapisnik 2. seje Izvršnega odbora lig Dravske banovine z dne 17. 6. 1932 – ugotovitve tajnika kranjske lige Varache.

B L E D

NEJIDEÁLNĚJŠÍ MONDĚNNÍ LETOVISKO

A LÁZNĚ V JUGOSLAVII

510 m nad mořem, nejteplejší alpské jezero, výborné klimatické poměry. Letní residence Královského Dvora. Rendez-vous nej přednější společnosti. Velký výběr prvotřídních hotelů a pensionů i soukromých pokojů a bytů.

CENY VELMI MÍRNĚ.

Denně koncerty, ples a jiné zábavy.

Prospekty a informace poskytuje:

Oficiální cestovní kancelář Král. Jugoslaviie,
Praha II., Václavské nám. 60, palác Fénix, vpravo
Telefon 303-91

a Zdraviliška komisijsa - Bled - Jugoslavijsa.

Turistični prospekt Bleda 1936

zavzel tudi v imenu *Zbornice TOI* Mohorič, toda uspeha ni bilo. 1936 je Egon Stare temeljito analiziral vse možnosti za gospodarsko sodelovanje s ČSR in tudi razloge težav, v katere je zabredlo slovensko in jugoslovansko gospodarstvo, toda tudi ta njegov apel (izdal je brošuro »Naši gospodarski odnosi s Češkoslovaško«) je ostal brez uspeha.¹⁴

Pomemben gospodarski faktor je bil že pred drugo vojno turizem, v jugoslovanskem turizmu pa so Čehi igrali veliko vlogo – tako pri naložbah, kot tudi kot gostje. Toda zanimali so jih predvsem obmorski kraji, Slovenija je bila glede turizma manj pomembna. Praga je imela sicer železniško zvezo z Ljubljano vsak dan, pot pa je trajala 18 ur. Za primerjavo: 1913 je bilo še enkrat toliko železniških zvez, potovanje pa je trajalo 4 ure manj.¹⁵

Stiki na področju kulture

Prav stiki na kulturnem področju so bili v obravnavanem obdobju zelo intenzivni in tako razvejani, da so dajali pečat vsakdanjemu življenju; predvsem seveda to velja za vsakdanje življenje mest, zlasti Ljubljane, Maribora in Kranja, v manjši meri pa tudi drugih krajev po Sloveniji.

¹⁴ Slovenski narod, 24. oktobra 1923, str. 2.

Slovenski narod, 25. oktobra, str. 3.

¹⁵ Češkoslovaško-jugoslovanska revija, leto II, 1932, št. 6, str. 267–269.

kvalificiranih delavcev nastopilo tudi veliko pomanjkanje surovin (bombaž za tekstilno industrijo na Slovenskem je bilo namreč treba uvažati, predvsem od Angležev, deviz za uvoz pa ni bilo), je tekstilna industrija v Sloveniji v začetku 1939 doživela pravi kolaps in sledili so veliki odpusti delavcev.

Gospodarsko sodelovanje med ČSR in Slovenijo bi bilo v obravnavanem obdobju še bolj razvejano, če ne bi bilo valutnih ovir, carinskih ovir in drugih zadržkov, ki jih je povzročala gospodarska politika jugoslovanske države. Spričo vseh težav pa so sprva intenzivni poskusi razširitve gospodarskega sodelovanja zamrli. 23. oktobra 1923 je bila v *Narodnem domu* v Ljubljani konferenca češkoslovaških industrialcev z domačimi predstavniki trgovine in industrije. Takrat so ugotovili, da je imelo v Sloveniji nad 50 češkoslovaških podjetij svoja predstavništva, samo *tvrda Čehojug* jih je zastopala 25. Z gospodarsko problematiko se je nameravala intenzivno ukvarjati *Jugoslovansko-češkoslovaška liga*, za kar se je z vsemi silami

Precej obširno je češko-slovenske kulturne stike obdelal Boris Urbančič,¹ po segmentih pa tudi drugi avtorji (npr. Dušan Moravec za gledališče), zato naj na tem mestu na kratko oprejem le najvažnejše obrise teh medsebojnih kulturnih vplivov in odnosov.

V okviru gradiva za priprave na *Slovanske dneve* v Ljubljani 1918 je nastalo tudi *Poročilo o gospodarskih in kulturnih stikih, kateri bi se dali gojiti med Čehi, Poljaki in Jugoslavlani*. V njem med drugim beremo: »... Treba je, da začno vsi naši kulturni činitelji misliti na velik proces emancipacije in očiščenja od nemške laži-kulture. ... Konkretno že sedaj mislimo, da je treba širiti poznavanje bratskih jezikov, zgodovine, kulture in gospodarstva. Po knjižnicah in raznih organizacijah je treba forsirati slovanske knjige, knjige bratskih narodov. Naša gledališča in vse organizacije, ki se bavijo z glasbo, je treba navajati, da goje slovansko glasbo ... Tudi naša umetnost naj pohiti v slovanska središča, k nam pa naj se povabijo poljski in češki umetniki.« ...² V vsem obravnavanem obdobju so ob raznih uradnih priložnostih kar naprej poudarjali nujnost kulturnega sodelovanja med Jugoslavijo in ČSR, toda s strani uradne kulturne politike je bilo pravzaprav storjenega zelo malo. Poglavitni nosilec različnih kulturnih akcij, izmenjav, dejavnosti, srečanj, prireditev itd. so bile *Jugoslovansko-češkoslovaške in Češkoslovaške-jugoslovanske lige*, pa tudi dejavni posamezniki. Pomembno vlogo je odigral tudi 1922 ustanovljeni *Slovanski inštitut* v Pragi.³

Delovanju lig je namenjeno posebno poglavje. Omeniti je treba, da pri delu na kulturnem področju niso imele prostih rok. Omejevale so jih – glede na razglašanje večnega prijateljstva med Jugoslavijo in ČSR pravzaprav absurdno – vladne odredbe in to na obeh straneh. Tako recimo je moralo med gostovanji posameznih pevskih zborov iz Jugoslavije v ČSR miniti najmanj eno leto. *Jugoslovansko-češkoslovaška liga* tudi ni mogla organizirati nobenega gostovanja umetnikov iz ČSR, če jih ni priporočil Osrednji odbor lig v Pragi.⁴

H kulturnim stikom so ogromno pripomogli posamezni kulturni delavci, znanstveniki in publicisti, med njimi zlasti prof. Matija Murko, ki je med drugim vodil tudi *Slovanski inštitut*, slavist Rajko Nahtigal, Ivah Lah, Oton Berkopce, Mihajlo Rostohar, Fran Govekar, Bratko Kreft, med Čehi pa zlasti Frank Wollman, Vaclav Burian, Jan Strakaty, poleg teh pa še mnogi drugi.⁵ Na češkoslovaškem je študirala in se izpopolnjevala cela vrsta slovenskih znanstvenikov in umetnikov.

Prva povojna razstava slovenske likovne umetnosti je bila v Hodoninu na Moravskem 1924 – istega leta so v Jakopičevem paviljonu razstavljali Čehi. Zelo močan je bil češki vpliv v slovenskem gledališču – tako po repertoarni kot po kadrovske plat, pa naj je šlo za dramo, opero ali balet. Vrstila so se gostovanja češkoslovaških zborov, solistov in ansamblov. V kinematografih so bili pogosto na sporedu češkoslovaški filmi (Ita Rina in Zvonimir Rogoz sta imela ogromen krog oboževalcev!), izšla je vrsta književnih prevodov ... skratka, češkoslovaška kultura je bila zelo močno prisotna v slovenskem kulturnem prostoru. Položaj bi komaj lahko primerjali z današnjim.

O kulturnem dogajanju v Sloveniji in v ČSR sta obširno pisali *Češkoslovensko-Ljihoslovanska revue* (ta se je resda precej bolj posvečala »jugoslovanski« kulturi) in *Slovansky přehled*, občasno pa tudi drugi časopisi, posebno ob gostovanjih, knjižnih novostih in podobnih priložnostih.

¹ Urbančič Boris: Česko – slovinské kulturné styky. Mladinska knjiga International, Ljubljana, 1988.

Urbančičev prispevek v Enciklopediji Slovenije. Knjiga II, Ljubljana, 1988, str. 117–126.

² ARS, fond Narodnega sveta v Ljubljani. Predsedstvo, fasc. 2. Poročilo o gospodarskih in kulturnih stikih, ki bi se dali gojiti med Čehi, Poljaki in Jugoslavlani.

V posebnem ekspoziju v nemškem jeziku je tudi podrobno razčlenjeno, kako naj bi ti kulturni stiki potekali (učenje jezikov, izmenjava študentov in dijakov, oblikovanje učnih načrtov, knjigotrštvo itd.).

³ Murko Matyáš: Slovanský ústav v Praze. Slovanská spolupráce. Informační přehled pro poznání a sblížení slovanských národů v Československu. Praha, 1933.

⁴ ARS, Društva. Jugoslovansko-češkoslovaška liga, fasc. 1, Poslani dopisi 1937 in Prejeti dopisi 1937.

⁵ Moravec Dušan: Vezni med češko in slovensko dramo. Ljubljana, 1963

Berkopce Oton: K jubileju Frana Govekarja in dr. Ivana Laha. Jugoslovansko-češkoslovenska revue, leto II, št. 5, 1932, str. 218–219.

Burian Vaclav: Slovinci na universitě Karlove. Slovansky přehled XXXIV, št. 3–4, str. 150–151.

isti: Kulturno-nacionalni stiki med Čehoslovaki in Jugoslavlani v preteklosti. Slovanski svet, leto I, št. 5–6 in 7–8, 1936.

Murko Matija: Spomini. Ljubljana, 1951.

Dijak, Dijakinja,

ki pohajaš sedaj višjo gimnazijo, vabimo te, da obiskuješ pouk češkega jezika na svojem zavodu. Koristi od tega bo imel zlasti vsakdo sam.

Vprašaj druge in povedali ti bodo, da so že v srednji šoli dobili pobudo za ono delo, v katerem so se pozneje uveljavili.

Smotrno uveljavljanje pa gre vedno v ono smer, ki je najbolj nujna za narod, ki mu pripadamo.

In ena najpotrebnejših stvari za vsakega svobodnega Slovenca je čim širša slovanska orientacija.

Češčina je danes jezik, v katerem se dobi vse — in slovansko usmerjeno. Praga je danes slovanski Pariz bolj kot kdajkoli. In ako je prijateljsko vzajemno sodelovanje s Čehi in oplajanje ob njih kulturnem in političnem življenju bilo ugodno za nas že od nekdaj in je še danes, bo to veljalo brez dvoma tudi za bodoče.

Spoznal bo in naučil se bo vsakdo predvsem resnega in realnega mišljenja ter praktičnega in solidnega podrobnega dela in ročnosti, ki nam je vedno bolj potrebna.

Zato tudi vabimo v naše češke tečaje, ki se bodo vršili letos po vseh srednjih šolah v Sloveniji. Po primerjalni metodi in ob tekstih, za nas zanimivih in za češke umetnike značilnih, bo v razgovoru in ob predavanjih dijakov samih vodja tečaja uvajal v razumevanje preteklosti in sedanjosti tega tako nam sorodnega slovanskega naroda, ki ima tako veliko zgodovino, tako lepo literaturo in visoko kulturo.

Po predelavi malega učbenika, ki izide v kratkem in bo cena zanj za najnižja (8 do 10 din), bomo preskrbeli za izvirne češke knjige, iz katerih naravnost bo vsakdo lahko črpal nadaljna spoznavanja bratskega naroda, kar bo vsakomur dalo mnogo pobud ter poživljajoče vplivalo na ves njegov duhovni razvoj in delo v življenju.

Predlagamo, da se pod vodstvom profesorja češkega tečaja ustanovi na vsakem zavodu Češki krožek, ki naj ima tudi sam svoja predavanja, zlasti 28. oktobra in ob raznih jubilejih in češkoslovaških narodnih praznikih, ter si zbira polagoma svojo knjižnico, kakor je to že na klasični gimnaziji v Mariboru.

Ob koncu leta dobi vsak obiskovalec češkega tečaja o tem poseben izkaz.

V prihodnjih počitnicah priredimo skupni izlet v Prago, Zlin, Brno in Bratislavo, ki bo za malo denarja (600 do 800 din) pokazal kar največ. Najboljšim bomo skušali dobiti tudi kake olajšave.

Korist in potreba ter zato dolžnost zavednega dijaštva je torej, da se s pravilnim razumevanjem poslužijo te ugodne prilike v korist sebi in domovini.

Mi pa se zavedamo tudi, da je prav za naš narod in njegovo bodočnost, ako dijaštvu pri tem njegovem prizadevanju pomagamo, kar bomo storili radi, kolikor nam bo le mogoče — in to sporazumno s češko oblastjo, zaradi česar se na nas lahko vsakdo obrne kačarkoli in v čemerkoli.

Za dvajsetletno geslo »Zvestoba za zvestobo«. Septembra 1937.

ŠOLSKI ODESEK

izvršilnega odbora slovenskih
Jugoslovansko-češkoslovaških lig
V LJUBLJANI

Tiskarna »Slovenija« v Ljubljani.

Kmalu po ustanovitvi Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani je ob sodelovanju Čeoslovanske obce, ki je že imela svojo knjižnico, nastala skupna knjižnica knjig v češkem jeziku, imela pa je tudi nekaj slovaških zvezkov. Akademski odesk lige je skupaj s Slovanskim inštitutom v Pragi 1936 v Ljubljani organiziral veliko in zelo odmevno razstavo povojnih češkoslovaških knjig. Pripravljalni odbor je vodil Matija Murko. Zbrali so nad 2500 knjig in znatna denarna sredstva, ki so jih prispevale češkoslovaške založbe in kulturne ustanove. Po razstavi je okoli 1000 zvezkov ostalo v Ljubljani, knjige so dobile razne ustanove, fakultete, del jih je šel v knjižnico Československe obce, del pa je ostal na konzulatu ČSR. Ob nemški zasedbi ČSR je vse te knjige prevzela Mestna knjižnica. To je bil temelj knjižnega fonda, ki ga je kasneje dobila Slovanska knjižnica. Slovenske knjige so bile bralcem na voljo v Jugoslovanski Strossmayerjevi knjižnici v Pragi, v Slovenski knjižnici ministrstva za zunanje zadeve je bilo okoli 3000 slovenskih knjig, manjše število pa so jih imele tudi druge knjižnice. Treba je omeniti, da pri Čehih ni bilo takega zanimanja za učenje slovenščine, da bi te knjige lahko prišle močnejše do izraza. Češkoslovaško-jugoslovanske lige so namreč organizirale le tečaje srbohrvaščine. (Pač pa so izdali nekaj učbenikov slovenščine.)⁶

V Slovenijo je v vsem obdobju med vojnama prihajalo veliko število češkoslovaških časopisov in revij, nekaj tudi še po zasedbi ČSR. V ljubljanski kavarni *Zvezda* so bili na primer vedno na voljo češkoslovaški dnevnik *České Slovo*, *Lidove Noviny*, *Narodní Listý*, *Prager Tagblatt*, *Prager Presse* ter revije *Salon*, *Sokolski vestník*, *Pestry Tyden*, *Svět v obrazce*, *Svetozar*, *Šachovy tyden*, *Vkus* in *Welthandel*. Mnogi posamezniki so časopise redno kupovali in bili nanje naročeni.⁷ Posebno pozorni so bili bralci nanje v času češkoslovaške krize; ljudje so nanje čakali v vrstah. V Maribor so češkoslovaški dnevnik prihajali še isti dan z večernim vlakom, v Ljubljano pa naslednji dan zjutraj. Nemška zasedba Češkoslovaške se je močno odražala tudi na bralcih časopisov: »Mišljenje čitačevega občinstva se zadnje čase prav jasno kaže po kavarnah in prodajalnah časopisov. Sedaj, po razpadu ČSR, se je orientacija čitateljev mahoma spremenila. *Prager Tagblatt* sameva, češke dnevnik odlagajo ljudje z grenkim izrazom,« je 21. marca 1939 komentirala Delavska pravica.⁸

Slovenski časopisi so o ČSR veliko pisali. V *Slovanskem svetu* so na primer objavili takle pregled za mesec januar 1936⁹:

list	število člankov o:			
	kulturi	notr. politiki	gospodarstvu	zun. politiki
Slovenski dom		1		3
Jutro	14	20	13	6
Slovenec	1	7	7	7
Slov. narod	2	2	3	

Zanimanje za češkoslovaško kulturo je doseglo svoj višek prav ob češkoslovaški krizi 1937–1939. Na pobudo *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* je celo *Slovensko planinsko društvo* spomladi 1938 po kočah razdelilo češke revije in knjige.¹⁰ Ogromno pozornost je vzbudil obisk dveh čeških književnikov, Josefa Hore in Karla Novega 9.–18. januarja 1938 v Sloveniji. Organizirati ga je pomagal Oton Berkopec, aktivno pa sta ob njem sodelovala Mile Klopčič in Bratko Kreft. Kreft je bil takrat med najbolj aktivnimi kulturnimi delavci na področju sodelovanja s Češkoslovaško, predvsem seveda v gledališču. Obisk Hore in Novega je imel tudi velik političen naboj. Kreft je takrat zapisal v *Ljubljanskem Zvonu*: »Vsak, ki je za kulturo in demokracijo, ki čuti odpor do nacističnega barbarstva, z vero gleda v Masarykovo republiko. Danes, ko smo spoznali, kako dragocena je demokracija za kulturno delo in razvoj kulture, nam je Masaryk bližnji kot kdajkoli!«¹¹ Nastopi obeh čeških literatov so se spremenili v prave javne manifestacije.¹² To se je dogajalo tudi ob gostovanjih drugih češkoslovaških umetnikov. Ko je avgusta 1938 v Mariboru gostoval pevski zbor praškega državnega konservatorija, se je koncert spremenil v viharo manifestacijo za ČSR. *Delavska politika* je o tem poročala: »Komaj so se pojavili na odru prenapolnjene dvorane *Grajskega kina* praški gostje, že je občinstvo bušnilo v ploskanje in vzklikanje: »Živela demokracija! Živel Beneš!« Že po prvi pesmi je mladino zajelo, da je klicala: »Ne dame se! Nismo sami, Čehi so z nami!«¹³

Značilno je bilo tudi uprizarjanje čeških gledaliških del v tem kriznem obdobju. V *Mari-borskem gledališču* so z velikim uspehom uprizarjali Čapkovo *Belo bolezen*. Vstopnice so bile neprestano razprodane, vendar so morali na zahtevo oblasti predstavo umakniti s sporeda.

Iz leta v leto je naraščalo zanimanje za tečaje češčine, ki jih je organizirala *Jugoslovansko-češkoslovaška liga* v Ljubljani in številnih drugih krajih. Liga si je zelo prizadevala, da

⁶ Zgodovina petnajstletnega obstoja Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37. Ljubljana, 1937, str. 93–94.

⁷ Kavarna, klet in restavracija *Zvezda*. Koledar 1937

Kavarna, klet in restavracija *Zvezda*. Koledar 1938.

⁸ Delavska pravica, 21. marca 1939, str. 3.

⁹ Slovanski svet, leto I, št. 3–4, 1935/36.

¹⁰ ARS, Društva, Jugoslovansko-češkoslovaška liga, fasc. 1, Prejeti dopisi. Dopis SPD z dne 7. februarja 1938.

¹¹ Ljubljanski Zvon, Letnik LVII, št. 9–10.

¹² Československo-jihoslovenska revue, leto VIII, 1938, št. 1.

¹³ Delavska politika, 13. avgusta 1938, str. 3.

bi tak tečaj uvedli v radijski spored, vendar je bil ta predlog novembra 1937 dokončno zavržen. Ljubljanska radijska postaja je uvedla tečaj francoščine, češ da za češčino ni nobenega zanimanja. (Takrat se je v liginih tečajih po Sloveniji učilo češčine okoli 1700 ljudi.)¹⁴

Čehoslovaki v Sloveniji in njihove organizacije. Češkoslovenska obec v Ljubljani

Vsi viri o prebivalstvu v obravnavanem obdobju govorijo o Čehoslovakih in zato je zelo težko reči, koliko je bilo na območju Slovenije Čehov in koliko Slovakov. Vsekakor so Čehi (in Moravci) daleč prevladovali. Med državljani ČSR, ki so živeli v obravnavanem obdobju v Sloveniji, zlasti med najpremožnejšimi, pa velja omeniti še znatno število sudetskih Nemcev (največ v Mariboru).

1910 je bilo na jugoslovanskem ozemlju okoli 120.000 Čehov in Slovakov,¹ 1921 pa 115.532, od tega 68.755 Slovakov in 46.777 Čehov.² Po posameznih pokrajinah so bili naseljeni takole:

PRISOTNO PREBIVALSTVO PO MATERINEM JEZIKU 1921 (3A)

Kraljevina SHS v celoti	11,984.911 prebivalcev
	115.532 Čehoslovakov
Slovenija (v tedanjem obsegu!)	1.054.919 prebivalcev
	2.941 Čehoslovakov
Banat, Bačka in Baranja	1,346.527 prebivalcev
	48.666 Čehoslovakov
Hrvatska, Slavonija, Medjimurje, Krk in Kastav	2,739.888 prebivalcev
	54.344 Čehoslovakov
Srbija	2.801 Čehoslovak
Črna gora	40 Čehoslovakov
Bosna in Hercegovina	6.377 Čehoslovakov
Dalmacija	363 Čehoslovakov

PRISOTNO ČEŠKOSLOVAŠKO PREBIVALSTVO V SLOVENIJI S PREKMURJEM 1921 PREGLED PO OKRAJNIH GLAVARSTVIH (3B)

Okrajno glavarstvo	Štev. Čehoslovakov	Okrajno glavarstvo	Štev. Čehoslovakov
Brežice	41	Novo mesto	63
Kamnik	63	Prevalje	23
Konjice	45	Ptuj	585
Kočevje	40	Radovljica	94
Kranj	56	Slovenj Gradec	65
Krško	35	Celje	236
Litija	29	Črnomelj	14
Logatec	30	mesto Ljubljana	605
Ljubljana	126	mesto Maribor	397
Ljutomer	60	mesto Ptuj	46
Maribor	161	mesto Celje	64
Murska Sobota	61		

¹⁴ ARS, Društva. Jugoslovansko-češkoslovaška liga, fasc. 1, Odposlani dopisi (več dopisov ljubljanski radijski postaji in dokumenti o čeških tečajih).

¹ Auerhan Jan: Čehoslováci v Jugoslavii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku. Praha, 1921, str. 162.

² isti: Československá větve v Jugoslavii. Praha, 1930, str. 87–88. Avtor navaja uradne podatke Statističnega urada v Beogradu.

isti: Problem male menšini. Naša zahraničf, 1930, št. 1–2.

^{3A} Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine. Kraljevina Jugoslavija, opšta državna statistika, Državna štamparija, Sarajevo, 1932, str. 2–3.

^{3B} Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine. Kraljevina Jugoslavija, opšta državna statistika. Državna štamparija, Sarajevo, 1932. Prisutno stanovništvo po maternjem jeziku. str. 293–345.

Popis 1921 je v Jugoslaviji ugotovil 103.898 tujih državljanov (0,9% vsega prebivalstva), od tega kar 31,5% češkoslovaških državljanov, kar je daleč največ. Sledili so ruski emigranti s 17,7% vseh tujih državljanov v Jugoslaviji. Deset let zatem je bilo češkoslovaških državljanov 38.423 oziroma 27,3% vseh tujih državljanov.⁴ Češkoslovaško državljanstvo so imeli priseljenci, ki so prišli po letu 1918 in teh je bilo veliko zlasti v Sloveniji, kamor so številni prišli skupaj s tekstilno industrijo. Toda tuje državljanstvo je lahko pomenilo resno oviro pri zaposlovanju, zato so mnogi zaprosili za jugoslovansko državljanstvo. (V državnih službah se tuji državljani sploh niso mogli zaposliti, privatno zaposlovanje pa so oblasti skušale omejevati zaradi strahu pred domačimi brezposelnimi delavci.) Za primerjavo: ob popisu prebivalstva 1981 je bilo v tedanji Jugoslaviji 19.625 Čehov in 80.334 Slovakov, seveda jugoslovanskih državljanov.⁵

To so okviri, v luči katerih moramo obravnavati življenje Čehoslovakov v Sloveniji med obema vojnoma. V Jugoslaviji je obstajalo močno Češkoslovaško naselitveno jedro v Hrvatski, Slavoniji, Banatu in Bački, tam so nastajale manjšinske organizacije in od tam je prišla tudi marsikatera pobuda za delovanje Čehov v Sloveniji. Toda med tem, ko je bilo to naselitveno področje naseljeno s strnjanim kmečkim prebivalstvom, so bili Čehi v Sloveniji najštevilnejši med obrtniki, izobraženci, kvalificiranimi delavci in podjetniki. Izjema je predvsem ptujski okoliš, kjer so bili Čehoslovaki številni tudi v posameznih vaseh in manjših krajih na podeželju (Brestovec, Mala Vas, Ormož, Sv. Lovrenc na Dravskem Polju).

Precej Čehov je na slovensko ozemlje prišlo že v času Avstroogrske. Že takrat je šlo predvsem za obrtnike, kvalificirane delavce, trgovce in izobražence. Takrat so se že oblikovala njihova naselitvena jedra: Maribor, Celje, Ptuj in Ljubljana. V Mariboru in Ljubljani sta nastali že tudi češki manjšinski organizaciji. Naseljevali pa so se tudi drugje, predvsem po mestih in trgih.⁶

Zanimivo je naseljevanje Čehov in Moravanov v Istri, ki so se tja naselili pred prvo svetovno vojno. Posebno številni so bili tam duhovniki, po večini doma z Moravskega. 1886 so *Narodny listy* objavili, da je v Istri premalo kandidatov za študij teologije. *Goriško semenišče* je pozvalo, naj se češki abiturienti odločijo za študij teologije v Gorici in odzvalo se je 30 mladeničev iz Češke in Moravske, nekateri pa so prišli še kasneje. Tako je bilo v osrednji Istri veliko župnij, kjer so delali češki in moravski duhovniki, ki so imeli tudi dopolnilne šole in tečaje – skratka, delovali so tudi kot ljudski prosvetitelji. Posredno ali neposredno so za seboj pripeljali še več svojih rojakov, predvsem izobražencev (zdravnike, lekarnarje, učitelje, trgovce), saj je v Istri teh kadrov manjkalo. Po prvi svetovni vojni so s slovenskim in hrvaškim prebivalstvom delili usodo in pritisk fašistične italijanske oblasti. Tudi v tem je mogoče iskati korenine zanimanja Čehoslovakov za razmere na tem ozemlju in tudi kritičnih razmišljanj o ravnanju italijanske oblasti.⁷

Naposled je treba omeniti še, da so si mnogi slovenski študentje, ki so študirali v ČSR, od tam pripeljali neveste.

Starim naselitvenim jedrom v Sloveniji se je z razvojem tekstilne industrije po prvi vojni pridružil še Kranj, kjer je že prej živelo nekaj čeških družin. Medtem, ko sta bili obe češki društvi v Ljubljani in Mariboru ustanovljeni že pred prvo vojno, so kranjsko ustanovili šele 1931.

V pričujočem delu sem se posvetila podrobno le delovanju *ljubljske Československe obce*. Zaradi objektivnih in subjektivnih okoliščin je bilo namreč nemogoče vse tri manjšinske organizacije obravnavati enako podrobno. Menim, da oris delovanja *češkoslovenske obce* ilustrira položaj v Sloveniji živečih Čehov, njihove odnose z okoljem in matično domovino. Delovanje *Češkega kluba* v Mariboru in *Česke Besede* v Kranju je bilo namreč delu *Českos-*

⁴ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine. Knjiga I. Prisutno stanovništvo, broj kuća in domaćinstava. Beograd, 1937, str. IX–X.

⁵ Statistički godišnjak Jugoslavije 1986. Beograd 1986, str. 118.

⁶ Majcen Gabrijel: *Kratka zgodovina mesta Maribora*. Cirilova knjižnica XXI, Maribor (brez letnice izida), str. 112.

⁷ Novljan F.: *Uzorna kulturna saradnja – češki svećenici u Istri*. *Československo-jihoslovanska revue*, leto 1 (1931), št. 8, str. 341. Avtor v članku navaja poimensko vse češke duhovnike, ki so službovali v Istri, pa tudi njihove kratke življenjepisne.

lovenske obce v marsičem zelo podobno. Seveda pa tega primera ni mogoče posploševati, niti ga obravnavati brez povezave z dogajanjem v bližnji in daljni okolici.

Okoli 140.000 Čehov in Slovakov, ki so pred drugo svetovno vojno živeli na ozemlju tedanje Jugoslavije, je bilo organiziranih v 88 skupnosti oziroma društev, ki so bila seveda najštevilnejša tam, kjer je bilo Čehov in Slovakov največ: Hrvatska in Slavonija 29, Bačka 24, Banat 15, Bosna 13, Dalmacija 2, Slovenija 2 (po 1931 3) in ostali deli 3.⁸

Seveda je bil v društva na narodnostni podlagi vključen le del Čehov in Slovakov, ne pa vsi. Nazivi teh društev so bili različni, treba pa je opozoriti, da so oznako »češkoslovaško« nosila tudi povsem češka in povsem slovaška društva.

Za življenje češkoslovaških društev v Jugoslaviji je imela velik pomen ustanovitev Češkoslovaške zveze v Kraljevini SHS leta 1921 (*Československý svaz v Kralovstve SHS*). Ustanovili so jo delegati 36 čeških in slovaških društev na svojem prvem kongresu v Osijeku. Ta je potekal vzporedno s sokolskim zletom. Po pravilniku, ki so ga ob tem sprejeli, je bilo to združenje vseh Čehoslovakov, živečih na ozemlju SHS. Posvetovalna jezika sta bila oba, češki in slovaški (v pravilniku so uporabili besedico »oziroma«). Sedež te zveze je bil sprva v Novem Sadu, v skladu s splošno centralizacijo pa od 1924 v Beogradu. 1921 je bila ustanovljena tudi *Osrednja zveza češkoslovaških žena v Kraljevini SHS*, ki si je za cilj zastavila izobraževanje in emancipacijo žena. Na Slovensko njeno delovanje ni seglo, po vsebini je bila pač namenjena predvsem kmečkim ženam. 1923 je bilo ustanovljeno *Društvo češkoslovaških akademikov*, ki je posebno uspešno delovalo v Beogradu in Zagrebu. 1923 je bila ustanovljena *Slovaška matica v Jugoslaviji*.⁹ Vse te organizacije so izdajale tudi svoje publikacije. *Društvo akademikov* je tako na primer 1923 začelo izdajati *Svit*, prvi literarni list jugoslovanskih Slovakov, *Zveza* pa med drugim *Zborničko za otroke*. Redno je izhajal en češki in štirje slovaški časopisi. Sedeži listov so bili v Daruvarju, Petrovcu in Kisaču. Poleg tega je v ČSR izhajal četrtletno list *Naše zahranici*, namenjen Čehoslovakom izven meja matične države.

Centralizirano delovanje Zveze ni bilo posebno plodno. Pojavljale so se razne organizacijske težave. Da bi jih premostili, je bila ustanovljena *Matica školska* s sedežem najprej v Daruvarju in nato v Zagrebu ter *Prosvetno-gospodarski odbor* v Zagrebu. Ti dve telesi sta se ukvarjali s vprašanji, ki niso spadala v pristojnost posameznih banovin, predvsem s prosveto – seveda v tesni povezavi s prosvetnim ministrstvom.¹⁰

V osrednjem odboru Zveze sta imeli zastopnike tudi dve slovenski organizaciji Čehov, *Československa obec* in *češki klub*. V letnih poročilih ljubljanske organizacije Čehoslovakov pogosto beremo, da so imeli težave pri stikih z zvezo in niso čutili posebno močne opore z njene strani. »Svaz ne daje znamenj življenja.« je pogosto poročilo o stikih z Zvezo. Težave so se pokazale že takrat, ko je bil sedež zveze še v Novem Sadu. 1923 v letnem poročilu beremo: »Iz osrednje Zveze v Novem Sadu ne dobivamo nobenih dokumentov in sploh ne vemo, v kakšni fazi je cela zadeva.«¹¹ Težave so se nato vleklye celo obdobje med vojnama – videti je, kot bi Zveza na Čehe v Sloveniji nekako pozabljala. Čeprav šibki pa so stiki le obstajali in češkoslovaške organizacije v Sloveniji so Zvezo po svojih močeh podpirale in so se vedno počutile kot njen del.

Československa obec v Ljubljani je bila kot društvo ustanovljena 1907. Opredeljena je bila kot društvo na narodnostni podlagi. Imenik mesta Ljubljane 1928 jo opredeljuje kot »narodno-napredno-kulturno društvo«.¹² Poleg Čehov in nekaj Slovakov je bilo v tem društvu tudi nekaj članov slovenske narodnosti – šlo je za zakonce mešanih zakonov, pa tudi nekatere potomce čeških priseljencev, ki so se sicer šteli že za Slovence, pa so vendarle čutili tudi pripadnost k češkoslovaški skupnosti. Število članov *Československe obce* je bilo med obema

⁸ Vrbáček Andrej: Československa menšina v Jugoslavii a Sokol. Československo-jihoslovanka revue, leto II (1932), št. 7, str. 329.

⁹ Siráček Ján (a kolektiv): Slováci vo svete I. Matica Slovenská Martin, 1980, str. 164–167.

¹⁰ 80 let Česke Besedy v Zahřebě. 1874–1954. Zagreb, 1954, str. 11.

¹¹ Auerhan Jan: Československá větev v Jugoslavii. Praha, 1930.

¹² Rok národní práce. Ze života české menšiny v Jihoslovii. Zagreb, 1933, str. 50–52.

¹³ Vyroční zpráva Československé obce v Ljubljani za rok 1923, str. 15.

¹⁴ Imenik mesta Ljubljane za leto 1928, str. 64 (pod geslom »Društva«).

vojnama precej stalno: leta 1923 245, 1926 279, 1928 259, 1930 264, 1931 275, 1933 235 in leta 1936 238 članov.¹³

Československa obec je vsako leto izdala letno poročilo o svojem delu. Žal so mi bila dostopna le poročila po letu 1923. Starejša niso ohranjena – razen morda v kakem zasebnem fondu. Tako ni mogoče oceniti sprememb v številu članov pred prvo svetovno vojno in po njej, kar bi bilo vsekakor zanimivo. Med obema vojnoma se je število članov le malo spremenilo. Osip je bil posledica odseljevanja in smrti starejših članov.

Seveda je bilo v Ljubljani znatno več Čehov, kot pa je bilo članov Československe obce. Vsi pač niso imeli volje, da bi se vključili v njeno delo. Pa tudi vsi člani niso bili enako aktivni. V letnih poročilih pogosto beremo tarnanje blagajnikov zaradi neplačane članarine in podobnih težav.

Članarine so bile pomemben vir dohodka Československe obce, poleg tega pa se je to društvo financiralo še s prostovoljnimi prispevki oziroma darovi. 1936 je članarina znašala 24 dinarjev (plačljivo naenkrat ali v obrokih). Darove so prispevali člani, posamezniki, pa tudi nečlani in razne ustanove ter organizacije, nekatere tudi iz ČSR. Posebno pogosto je na pomoč priskočila Češka industrijalna banka, ki je imela svojo podružnico v Ljubljani. Ker je bilo med člani Československe obce nekaj zelo dobro situiranih, društvo v finančnem oziru ni imelo nikoli večjih težav. Sicer pa je dejavnost društva temeljila predvsem na prostovoljnem delu, pa naj je šlo za lutkovne predstave ali organiziranje družabnih srečanj članov. Vso podporo in pomoč je nudil društvu tudi konzulat ČSR v Ljubljani. Konzuli so društvo večkrat finančno podprli tudi zasebno.

Československa obec v Ljubljani je bila kolektiven član raznih organizacij: Českoslovaške zveze v Beogradu, Družbe Sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Jugoslovansko-českoslovaške lige v Ljubljani, Ljubljanskega Sokola, Zveze kulturnih društev v Ljubljani, Lutkarske zveze v Ljubljani, Lutkarske zveze v Pragi, Družstvení práce v Pragi.

Dejavnost društva je bila zelo razvejana. Gojili so družabne stike med ljubljanskimi Čehoslovaki, prirejali srečanja, izlete, čajanke, razna predavanja in proslave, organizirali lutkovno gledališče in počitniško izmenjavo otrok, knjižnico, razne zbiralne akcije, sodelovali so z Jugoslovansko-českoslovaško ligo v Ljubljani.

Poleg rednih je imela Československa obec tudi častne člane. 1931 jih je bilo 7: Jan Ružička kot častni predsednik, Ferdinand Čermak, Bohuslav Čvančara, ing. František Triller, František Chvátal, ing. Oton Para in Vaclav Skrušný. Vsako leto so na občnem zboru izvolili

¹³ Podatki so povzeti iz letnih poročil Československe obce v Ljubljani za posamezna poslovna leta.

Učenci češke dopolnilne šole v Ljubljani z učiteljem Voglerjem in nekaterimi starši

odbor društva s predsednikom, podpredsednikom, ravnateljem, blagajnikom, zapisnikarjem, knjižničarjem, gospodarjem in računovodjo, več člani in revizorjem.

V okviru društva so delovali trije odseki: šolski, izobraževalni in za zabavne prireditve, poleg tega pa še knjižnica in lutkovno gledališče.

Češka dopolnilna šola je bila morda najpomembnejša dejavnost tega društva, vsekakor odločilnega pomena za ohranjanje narodne biti in zavesti ljubljanskih Čehoslovakov. Delovala je v okviru *Československe obce*, vendar v tesni povezavi z dejavniki izven društva, na katere je bila organizacijsko vezana. Spadala je namreč v širšo mrežo češkoslovaških šol na jugoslovanskem ozemlju, za katere je veljal enoten režim na podlagi meddržavnega dogovora.

1922 je bila v Daruvarju ustanovljena *prva češka šola*. To je bil začetek. Že naslednje leto je bila ustanovljena večina češkoslovaških šol na ozemlju Jugoslavije, med drugimi tudi *dopolnilni šoli v Ljubljani in Mariboru*. Nekaj šol je nastalo še kasneje, leto 1929/30 pa je bilo prelomnica. Sprejet je bil namreč nov šolski zakon, po katerem ustanavljanje novih manjšinskih šol ni bilo več mogoče. Tako v Kranju niso ustanovili češke dopolnilne šole, ampak le *dopolnilni tečaj češkega jezika za češke otroke*.¹⁴

Statistični pregled šolstva v Dravski banovini za šolsko leto 1937/38 kaže za Ljubljano, Maribor in Kranj takole narodnostno podobo učencev (kriterija sta bila narodnost oziroma občevalni jezik in pristojnost).

Ljudske šole: Ljubljana-mesto: vseh učencev 6165, Čehov 12; Kranj: vseh učencev 5657, Čehov 16; Maribor – levi breg: vseh učencev 11.359, Čehov 30.¹⁵

Meščanske šole (zasebne in državne): Ljubljana: vseh učencev 2540, Čehov 9; Maribor: vseh učencev 1724, Čehov 9.

Srednje šole in učiteljišča: Ljubljana: vseh dijakov 5871, Čehov 17; Maribor: vseh učencev 2254, Čehov 19; Kranj: vseh dijakov 714, Čehov 7.¹⁶ V teh podatkih so zajeti državljani ČSR ter tisti učenci, katerih občevalni jezik je bil češki.

¹⁴ Sobotka Otto: Stav českého školství v Jugoslavii koncem školního roku 1929/30. Nekolyk statistických poznámek a úvah. Naše zahraničí. 1930, št. 4, str. 154–155, št. 5, str. 210–212.

¹⁵ Statistični pregled šolstva in prosvete v Dravski banovini za šolsko leto 1937/38. Ljubljana, 1939, str. 29 (Sestavljen prosvetni oddelček kraljevske banske uprave).

¹⁶ isto tam, str. 39 in str. 52.

Razred češke dopolnilne šole v ljubljanski »Mladiki« v začetku tridesetih let (v prvi klopi Alenka Svetelova)

Število učencev, katerih pogovorni jezik je bil češki, torej ni bilo ravno veliko. Toda češkoslovaška kolonija v Ljubljani (seveda je bil položaj povsem podoben v Mariboru, kjer je bilo Čehov še več) je želela narodnostno zavest ohraniti tudi pri otrocih mešanih zakonov, pri drugi in tretji generaciji. Ti otroci so se čutili že bolj Slovence kot Čehe in češki jezik so obvladali različno dobro, nekateri komajda. Toda prav s pomočjo češke šole so ohranjali tudi zavest pripadnosti češkemu narodu in prav zanje je bila ta dopolnilna šola temeljnega pomena. Otrokom, katerih materinščina je bil češki jezik in ki slovenščine sploh niso znali, pa je dajala ta dopolnilna šola dodatno znanje in jim je pomagala premagati težave v slovenski šoli.

Češka dopolnilna šola v Ljubljani je bila svečano odprta 7. oktobra 1923. Delovala je v prostorih *Mladike*, prva učiteljica pa je bila Vlasta Volmanová – Horaková.¹⁷ Število vpisanih učencev je močno nihalo in sicer je bilo leta 1929/30 vpisanih učencev 30, 1930/31 50, 1931/32 63, 1932/33 49, 1933/34 61, 1934/35 71, 1935/36 34 (poleg tega še nekaj občasnih učencev), 1936/37 44, 1937/38 38, 1938/39 38, 1939/40 33 in leta 1940/41 33.¹⁸

Največ učencev je šola imela 1934/35, potem pa je prišlo do znatnega upada, kar je bila posledica spremembe starostne strukture ljubljanskih Čehoslovakov. 1939/40 je bilo v dopolnilno šolo vpisanih 33 otrok in v letnem poročilu beremo, da so bili to vsi otroci češke občine v Ljubljani.¹⁹ Tega leta je začel delovati *krožek odraščajoče mladine*, nekakšen nadomestek za češko dopolnilno srednjo šolo. Deloval je do vojne, imel pa je 10 članov. Sestajali so se enkrat tedensko.

Organizacija pouka je bila v češki dopolnilni šoli od leta do leta različna. Učenci so bili glede na starost in znanje češkega jezika razdeljeni na več oddelkov. Vsi vpisani učenci niso redno obiskovali pouka, saj ta ni bil obvezen. Šolski odbor *Československe občine* se je pogosto pritoževal nad premajhno zavzetostjo staršev, ki otrok niso redno pošiljali k pouku. Nekateri učenci so zahajali v dopolnilno šolo le občasno – tudi to je eden razlogov za nihanje števila učencev.

¹⁷ Vročni zprava Československé obce v Ljubljani za rok 1923. Ljubljana, 1924 (brez paginacije).

¹⁸ Letna poročila Československe občine v Ljubljani za posamezna poslovna leta, poročila šolskega odbora.

¹⁹ Vročni zprava Československé obce v Ljubljani za rok 1939. Ljubljana, 1940.

Jurij Souček v imenu češkoslovaške dopolnilne šole v Ljubljani 17. 5. 1935 na kolodvoru pozdravlja češke Sokole

cejšnjo pomoč je nudil šoli tudi generalni konzulat ČSR v Zagrebu, ki je posredoval zlasti učne pripomočke in to preko *Matice školske*.²¹

Češka dopolnilna šola je organizirala razne proslave in prireditve, na katerih so nastopali predvsem učenci, zlasti ob češkoslovaških državnih praznikih, materinskih dnevih in podobnih priložnostih. Izvajali so recitacije in razne domoljubne »prizore«. Poglavitna publika teh nastopov so bili seveda starši, včasih pa je šlo tudi za javne nastope, ki jih je *Československa obec* organizirala skupaj z *Jugoslovansko-češkoslovaško ligo* v Ljubljani. Češka dopolnilna šola v Ljubljani je vzdrževala tesne stike s podobno šolo v Mariboru, pa tudi z otroki, ki so obiskovali češke dopolnilne tečaje v Kranju. Organizirali so tudi skupne izlete. Poleg tega je šola pomagala organizirati počitniško izmenjavo otrok in to v povezavi z različnimi šolami in organizacijami v ČSR. Ljubljanski otroci so tako poleti odhajali k družinam v ČSR, nekateri otroci iz ČSR pa so prihajali v Ljubljano.²²

Otrokom je bila namenjena še ena pomembna dejavnost *Československe obce* v Ljubljani: lutkovno gledališče. Z lutkovnimi predstavami so želeli ohraniti stik otrok s češkim jezikom. *Lutkovno gledališče (Loutkové divadélko)* je bilo ustanovljeno 1922. Največje zasluge za njegovo ustanovitev sta imela Václav Skrušný in prof. dr. Václav Burian. Skrušný

²⁰ Letna poročila Československé obce v Ljubljani za posamezna poslovna leta, poročila šolskega odbora.

²¹ Zpráva činnosti Matice školské Československého svazu v Zahebě od 1. VII. 1937 do 31. XII. 1938. Rok narodní práce. Ze života české menšiny v Jihoslavií. Zagreb, 1939, str. 63–69.

²² Nezbeda Vilem: K vyvoji československého školství v Jugoslavií. Československo-jihoslávanka revue, leto VIII, 1938, št. 5–6.

Streit August: Přehled československého školství v království Jugoslavií. Československo-jihoslávanka revue, leto I, 1930, št. 2, str. 77.

Pouk je potekal v skladu z dogovorom z jugoslovanskim ministrstvom za šolstvo in češkoslovaškim ministrstvom za šolstvo in ljudsko prosveto. To češkoslovaško ministrstvo je skrbelo tudi za učitelje, ki so na češko *dopolnilno šolo* v Ljubljani prihajali s češkoslovaškim dekretom. Vlasti Volmanovi – Horakovi so sledili Oldřich Votava, Bohumila Bendová, Jan Vogler, Adolf Polák in Josef Greif.

Pouk je obsegal češki jezik, domoznanstvo in petje. V posameznih letih je potekal različno intenzivno. 1930/31 so bili otroci razdeljeni v dva oddelka in so imeli pouk trikrat tedensko po dve uri. 1933/34 so bili oddelki trije, pouk pa dvakrat tedensko in to popoldne od 15.00 do 17.00. Učenci, ki popoldne niso mogli k pouku, so ga lahko obiskovali popoldne na učiteljevem domu. Ta možnost je nekoliko izboljšala udeležbo pri pouku, ki je bila leto poprej zelo slaba.²⁰

Ne le, da je češkoslovaško ministrstvo skrbelo za učiteljski kader, dopolnilne šole so od ČSR dobivale tudi drugačno pomoč. Knjige, učbenike in učila, ki so jih rabili pri pouku, so dobivali od češkoslovaškega ministrstva in raznih založb, pa tudi društev, predvsem *Brnske državne založbe*. Predvsem

je na noge postavil tudi delavnico *Slovenskega narodnega gledališča*, za češko lutkovno gledališče pa je izdelal imenitne lutke in scene, pa tudi vodil njegovo delo. To marionetno gledališče ni bilo pomembno le za češko skupnost, ampak je pomembno vplivalo tudi na razvoj slovenskega lutkarstva. Predstave, ki so bile seveda v češkem jeziku, so v velikem številu obiskovali tudi slovenski otroci, posebno množično do leta 1931, ko je *Ljubljanski Sokol* s pomočjo čeških lutkarjev začel uprizorjati slovenske lutkovne predstave. (Pri tem so uporabljali inventar češkega lutkovnega gledališča). Pa tudi po tem letu je bilo med gledalci *Loutkovnega divadelka* mnogo slovenskih otrok, pogosto celo več kot čeških. V poročilih o delovanju tega češkega gledališča je pogosto izražen strah, da bodo obiskovalci predstav postali skoraj izključno slovenski otroci (tako na primer 1931). Obisk predstav je bil v posameznih letih različen, v sezoni 1934 na primer povprečno 94 obiskovalcev na predstavo, v sezoni 1939 pa le še povprečno 53.

Češko lutkovno gledališče v Ljubljani je sprva tavallo sem in tja, v sezoni 1927 in 1928 je gostovalo v sokolskem domu na Taboru, nato pa se je 1929 ustalilo v *Narodnem domu*. Predstave so bile ob nedeljah in prazničnih dneh, zlasti za Miklavža. Letno so uprizorili v posameznih sezonah različno število predstav, pač glede na zanimanje in možnosti. V večini predstav je bil glavni junak Kašpárek (Gašperček), klasična figura češkega lutkovnega gledališča, ki se je otrokom silno priljubil. Glavna sezona predstav je trajala od decembra do februarja. Češki lutkarji so bili v stikih z lutkovnimi gledališči in društvi v ČSR, pa tudi v Daruvaru, kjer so se udeležili tudi nekaj lutkarskih šol za amaterje (šlo je za tečaje lutkarstva, ki jih je organizirala *Matica školska*). Od 1931 so bile v *Narodnem domu* izmenoma češke in slovenske lutkovne predstave.²³

Posebno pomembna je bila *Československa obec* za družabno življenje ljubljanskih Čehov. Ti se sicer nikakor niso izolirali od okolice, so pa med seboj seveda vzdrževali zelo tesne stike.

Odbor Československe obce se je shajal redno vsako soboto, sprva v znani ljubljanski gostilni *Pri Mraku*. Te odborove seje so bile skoraj zmeraj razširjene, udeleževali so se jih številni člani društva in tako so bile pravzaprav nekakšen vsakotedenski družabni dogodek. Zato jim je gostilna postala pretesna (*pri Mraku* so bili Čehi nekakšno stalno sobotno »omizje«) in preselili so se najprej v *Narodni dom*, nato pa v restavracijo *Zvezda*, kjer so se sobotni sestanki vršili vse do vojne. Ta sobotna srečanja so bila vedno dobro obiskana in so bila pravo ogrodje družabnega življenja ljubljanskih Čehov. Poleg teh rednih srečanj so vsako leto priredili tudi nekaj skupnih zabav, na katerih so se zbrali vsi člani *Ljubljanske Československe obce* z otroki vred. Vsako leto so tako skupaj proslavili *Svatováclavské posvícení / dan Sv.*

Članici Československe obce v Ljubljani
Ludmila in Božena Čermak

²³ Letna poročila Československe obce v Ljubljani za posamezna poslovna leta. Poročila lutkovnega gledališča.

Urbančič B.: Českoslovaško-slovenski kulturni stiki. Gradivo. Tipkopis, str. 26.

Vesely dr. Jindřich: Československá loutková divadla v zahraničí. Naše zahraničí, 1930, št. 5.

na

Mikulášskou zábavu,

klerou pořádá Česká Obec v Ljublani dne 6.
prosince 19. ve splnění verandě hotelu

"Union"

Vstupné:

pro osobu 5.- K.
pro rodinu 10.- "
pro uved. hosta 5.- "

Lačeleh o 1/2 8 hod. večer.

Vabilo na češko
miklavževanje v
Ljubljani 6. 12.
1919

Ten pro zvane a členy uvedené hosty.
Dárky opatřené přenosou adresou se přijímají v den
závěry ve spln. verandě Unionu od 9-18 hod.

Vaclava, 3. oktober), priredili so miklavževanje za otroke češke skupnosti in pogosto tudi skupno silvestrovanje. Največji dogodek je bilo vsako leto prav vaclavsko žeganje. Organizirali so zabavo v Narodnem domu ali pa v veliki dvorani Zvezde. Jedila so prinesle posamezne gospodinje, ki so seveda kar tekmovala, katera se bo bolj izkazala, tako da je bil svatovaclavski hladni buffet prava parada čeških jedil. (Prav hrana je bila za ljubljanske Čehe zelo pomemben element nacionalne biti. V družinah so močno gojili tradicionalno češko kuhinjo s cmoki na čelu.) Posebno pomembni so bili ob takih priložnostih tradicionalni češki kolački. Jedila so na takih prireditvah prodajali in potem tako zbrani denar uporabili za društveno dejavnost. Ne le, da so se na svetovaclavskem žeganju zbrali tako rekoč vsi ljubljanski Čehi (celo nečlani obce), prišli so tudi Čehi iz drugih krajev, predvsem iz Kranja, pa tudi člani ljubljanske Jugoslovansko-čehoslovaške lige in ugledne ljubljanske osebnosti. To je bila priložnost za pogovore in srečanja, izmenjavo mnenj in načrtov. Navadno so pripravili tudi priložnostni program in seveda ples.

Miklavževanje je bilo namenjeno otrokom, priredili pa so ga navadno popoldne prvo nedeljo po sv. Miklavžu. Začelo se je z lutkovno predstavo, nato pa je nastopil sv. Miklavž s parklji in obdaril otroke. Darila so starši prinesli že dopoldne. (Za otroke je bil to dogodek leta, ki so ga nestrpno pričakovali, hkrati pa se Miklavža s spremstvom strašno bali).

Posebna dejavnost Československe obce, ki pa ni bila formalno organizirana, je bilo prirejanje nedeljskih izletov v okolico Ljubljane. Na izlete so hodile družbe, sestavljene iz nekaj družin. Cilj je bila navadno kaka boljša gostilna, kjer so si potem privoščili nedeljsko kosilo, recimo Kovač v Tomačevem, pa Šmarna gora in sv. Katarina. Na izlete so hodili tako rekoč vsako nedeljo, če je le vreme dopuščalo. To izletništvo je bilo prava družabna obveznost.

Poleg izletov so bili ob nedeljah popoldne v navadi tudi obiski. Pri izletništvu in obiskih so prišle do izraza premoženjske razlike, saj so se najpremožnejši držali precej zase, pa tudi sicer so se družili predvsem v okviru istega premoženjskega sloja. Med otroci te razlike niso prihajale toliko do izraza, saj so se vsi skupaj igrali in hodili na izlete v okviru dopolnilne šole, pa tudi obiskovali so se med seboj (če odštejemo »smetano« pravih bogatašev, premoženjske razlike tudi niso bile velike, saj je bilo med socialno šibkimi sloji zelo malo Čehov).

Československa obec je imela tudi svojo knjižnico, ki je imela do 1933 svoje prostore v *Narodnem domu*, ko je obec dobila svoje stalne prostore v drugem nadstropju *Zvezde*, se je tja preselila tudi knjižnica. Svoj knjižni fond je tej knjižnici priključila tudi *Jugoslovansko-češkoslovaška liga*. Knjižnica je bila odprta dvakrat tedensko, ob četrtnih zvečer in ob nedeljah dopoldne. Vsako leto so imenovali knjižničarja, ki je delal prostovoljno. Leta 1936 je knjižnica štela 1600 zvezkov, hranila pa je tudi *arhiv Československe obce*, ki je tega leta obsegal 40 zvezkov. (Knjižnico je po drugi svetovni vojni dobila ljubljanska *Slovanska knjižnica*, žal pa se mi do sedaj še ni posrečilo ugotoviti, kaj se je zgodilo z arhivom). Ogromna večina knjig je bila v češkem jeziku, le okoli 60 je bilo slovaških. Manjše število knjig je bilo v slovenskem in hrvaškem jeziku.²⁴

Prosvetni odbor Československe obce je skupaj z dopolnilno šolo organiziral precej pogosta predavanja, namenjena članom društva in *Jugoslovansko-češkoslovaške lige*. Teme predavanj so bile različne, najpogostejše s področja kulture in turizma.

Člani *Československe obce* so se intenzivno udeleževali ljubljanskega kulturnega življenja, še zlasti, kadar so nastopali češkoslovaški umetniki (ti nastopi pa so bili dokaj številni, bodisi da je šlo za gostovanja ali pa umetnike, ki so delovali v Ljubljani). Ob gostovanjih umetnikov iz ČSR so priredili sprejem že kar na kolodvoru, pokupili določeno število vstopnic in prirejali burne ovacije.

Zelo številni ljubljanski Čehi so bili člani *Sokola* in večina je bila v tej organizaciji zelo aktivna, ne le možje, ampak tudi žene. Na to množično sokolstvo so bili zelo ponosni, sokolske uniforme so bile prestižna zadeva in pogosto so jih dobili s Češkega. Prav *Sokol* je bil prostor za sklepanje prijateljskih vezi s Slovenci in način, da so se tudi tisti, ki so prišli v Ljubljano nedavno, nekako živeli in navezali družabne stike tudi izven *Československe obce*. Možem je bilo lažje, saj so navezovali znanstva na delovnem mestu, če ne drugače, ženske pa po večini niso bile nikjer zaposlene in so imele z navezovanjem stikov nekaj več težav.

Československa obec je bila strogo nepolitična organizacija. Politična dejavnost je bila stvar vsakega posameznika in je v delovanje društva niso nikoli vpleтали. Celo ob zaostritvi češkoslovaške krize je bilo vodstvo društva skrajno zadržano, da ne bi kakorkoli ogrozilo dejavnosti *Československe obce*. Kakšna je bila politična opredelitev ljubljanskih Čehov, bi bilo treba še raziskati, vsekakor pa ni bila monolitna. Prav tako bi bilo treba še raziskati, kakšno je bilo njihovo ravnanje med drugo vojno. Dejstvo je, da po vojni *Československa obec* v Ljubljani ni obnovila svojega delovanja, čeprav so takoj po vojni obstajali taki poskusi (anketirali so na primer nekdanje člane o tem, kaj so počeli med vojno. Podpisati so morali izjavo, da niso storili ničesar, česar bi se morali sramovati, da niso sodelovali z okupatorjem). Razlogi so bili različni, med poglavitnimi dejstvo, da se je večina čeških družin po vojni izselila nazaj na Češkoslovaško. Svoje so prispevale seveda tudi mednarodne okoliščine. Nekateri nekdanji člani društva so se izselili tudi v druge države – skratka, po drugi vojni ljubljanski Čehi niso več imeli svoje organizacije (pa tudi nobena druga češka organizacija v Sloveniji ni bila obnovljena). Ob popisu prebivalstva 1971 je bilo v ljubljanskih občinah 127 prebivalcev češke narodnosti, leta 1981 pa le še 108. To so večinoma še zadnji ostanki nekdanj kar številne češke kolonije v Ljubljani.²⁵

Na kratko še o mariborski organizaciji, o *Češkem klubu*. Njegovo delovanje je bilo podobno delovanju *Československe obce* v Ljubljani. Njegovo članstvo pa je bilo še precej

²⁴ Letna poročila Československe obce v Ljubljani za posamezna poslovna leta, poročila knjižničarjev.

²⁵ Statistični letopis Ljubljane. Pet ljubljanskih občin. '68. Zavod za analize in cene Ljubljana, Ljubljana, 1968.

Statistični letopis Ljubljane. Pet ljubljanskih občin. '82. Zavod za družbeno planiranje Ljubljana, Ljubljana, 1982.

številnejše od ljubljanskega. Ustanovljen je bil 1904 pod imenom *Klub Čechů* v Mariboru. Prvi predsednik je bil V. Hušpaur, ravnatelj pa Bureš. Ta je bil po 1922 tudi sam predsednik. Do prve svetovne vojne je imel klub le malo članov, med 24 in 41. Po prvi vojni pa se je število članov močno povečalo, kar je bilo v najtesnejši zvezi z razvojem mariborske industrije, ki ni temeljila le na češkem kapitalu, ampak tudi čeških strokovnih delavcih. 1921 so ime organizacije spremenili v *Češki klub* v Mariboru. 1924 je imel klub 120 članov, 1926 pa je Bureš v pogovoru z ministrom Benešem (ta se je vračal s konference *Male antante* na Bledu) izjavil, da živi v Mariboru okoli 400 Čehov, organiziranih v *Češkem klubu*.²⁶

Podobno kot *Československa obec* je imel tudi *Češki Klub* svoj lutkovni oder s klavirjem, ki so ga za predstave posojali *Sokolu*. Od šolskega leta 1922/23 je delovala tudi *češka dopolnilna šola*, katere prva učiteljica je bila Vlasta Horaková. Že leto poprej so organizirali dopolnilni pouk češkega jezika. Sprva je pouk potekal ob nedeljah, nato pa ob petkih in sobotah.

Podatki o delu tretje češkoslovaške manjšinske organizacije v Sloveniji, *Česke Besede* v Kranju, so silno skopi. Pravzaprav gre le za drobce v ohranjenih dokumentih *Československe obce* v Ljubljani in *Jugoslovansko-češkoslovaške lige*. *Česka Beseda* v Kranju je bila ustanovljena 1931 pretežno kot kulturni krožek, v okviru katerega so prirejali razna predavanja, pa tudi tečaje češkega jezika za otroke in tudi odrasle.

Čehoslovaki v Sloveniji so bolj ali manj redno vzdrževali stike s svojo matično domovino, od koder so dobivali tudi časopise in knjige. V oporo jim je bil *generalni konzulat ČSR* v Ljubljani, malce pa tudi češkoslovaške organizacije drugod po Jugoslaviji. Pomembni so bili recimo češki časopisi, ki so izhajali v njihovem okviru.

Po drugi svetovni vojni se je veliko češkoslovaških družin izselilo iz Slovenije, predvsem seveda nekdanji lastniki kapitala, pa tudi mnogi drugi. Preostali pa nimajo več svojih narodnostnih organizacij.

Slovenski študentje v ČSR

Po končani prvi svetovni vojni je Praga ostala eno najpomembnejših univerzitetni središč za Slovence. Mnogi so na praški univerzi študirali že pred vojno, po vojni pa so se vrnili v Prago in želeli študij dokončati. Sprva je študij v ČSR – zlasti za nekatere smeri, ki jih je najbolj primanjkovalo – podpirala tudi vlada Kraljevine SHS. Posebno je to veljalo za študij tehnike, agronomije in veterine. Toda že od vsega začetka je bila ta podpora bolj načelna kot stvarna, bolj v besedah kot v dejanjih.

Že 1897 se je ob nevéčnosti, ki so jih Slovencem na avstrijskih univerzah povzročali nemški študentje, razširilo med slovenskimi študenti geslo: »Proč z Dunajem in Gradcem – na študij v Prago!« Pri Hrvatih je s to akcijo že nekoliko prej začel Stjepan Radić, pri Slovencih pa zlasti poslanec Hribar in pa dr. Danilo Majaron. Tako se je začela demonstrativna selitev slovenskih in hrvaških študentov z nemških univerz na *Karlovo univerzo* v Pragi. Posledica je bil močan priliv teh študentov na tej univerzi, pa tudi na vseh čeških visokih šolah. Na slovenske študente v Pragi je v tem času in v prvem desetletju dvajsetega stoletja močno vplival Masaryk kot profesor filozofije, nekoliko manj pa je bil izrazit vpliv Drtine in Niederleja. Ta močan vpliv Masarykove osebnosti je imel – kot je bilo že omenjeno – posledice tudi za politično usmeritev mladih slovenskih izobražencev, ki so študirali v Pragi (masarikovstvo). Okoli Masaryka se je zbirala zlasti napredna študentska mladina, včlanjena v društvi *Adrija* in *Ilirija*. 1890 so južnoslovanski študenti v Pragi pričeli izdajati list »*Nova doba*«, v katerem je prispevke objavljal tudi Masaryk. List je izhajal leto dni. 1901 in 1902 je bilo v Pragi več skupnih manifestacij čeških in južnoslovanskih študentov, ki so zahtevali ustanovitev univerz v Brnu in Ljubljani, pa tudi v Lvovu. Te manifestacije so imele velik odmev.¹ Poleg *Adrije* in *Ilirije* so se slovenski študentje v Pragi pridruževali tudi 1910 ustanovljenemu *katoliškemu društvu Dan*.²

²⁶ Československo-jugoslovanska liga, leto IV, 1924, št. 4–5 (mariborska številka. V njej zlasti članek F. Bureša: *Český klub v Mariboru*.

Jutro, 22. VI. 1926, str. 2 (Minister Beneš in JČ lige).

Jutro, 1. VI. 1926, str. 4 (Proslava Palackeja v Češkem klubu).

¹ Burian Vaclav: Slovinci na Universitě Karlově. Slovansky přehled, ročník XXXIV, št. 3–4, 1948, str. 142–143.

² Kremenšek Slavko: Slovensko študentsko gibanje 1919–1941. Ljubljana, 1972, str. 21.

Že pred prvo svetovno vojno so obstajale organizacije, ki so si prizadevale, da bi slovenskim študentom olajšale študij na Češkem. 1898 so v Pragi ustanovili *Českoslovenky podpárny spolek*, ki naj bi omogočal študij v Pragi manj premožnim študentom. Gmotno so ga podpirali tudi nekateri v Pragi živeči Slovenci. Med aktivnimi člani sta bila Andrej Volker in ing. Tomšič.³ 1901 je bilo ustanovljeno *Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi*. Poglavitni namen tega društva je bil podpirati marljive, revnejše dijake slovenske narodnosti, ki so študirali na čeških visokih šolah v Pragi, izjemoma pa tudi na drugih šolah na Češkem. Društvo si je prizadevalo, da bi čimveč slovenskih študentov prišlo na študij ravno v Prago. Pred prvo svetovno vojno je društvo večino sredstev za podpore zbralo v Sloveniji, po vojni pa le neznamenit del.⁴ V Brnu je bilo leta 1909 ustanovljeno *Akademsko društvo Jugoslavija*, ki se je deloma ukvarjalo tudi s podporno dejavnostjo, predvsem pa je združevalo študente iz južnoslovanskih dežel in si prizadevalo za njihovo zbližanje. Posebno aktivni pa so bili na tem področju nekateri južnoslovanski študenti v Pragi, ki so spomladi 1914 – prav na pragu prve svetovne vojne – začeli izdajati list *»Jugoslavija«*, ki je nosil zgovoren podnaslov *»Glasilo jugoslovanske nacionalističke omladine«*. Odgovorni urednik je bil dr. Ljubo Leontić. V list so prispevke pošiljali študentje in tudi drugi, objavljali pa so jih v srbohrvaškem in slovenskem jeziku (v cirilici in latinici). Večina prispevkov je bila izrazito jugoslovansko – unitaristično obarvana, z željo poudariti jugoslovansko narodno enotnost.⁵

Študij v Pragi je imel za Slovence torej pomembno tradicijo, zato ne preseneča, da se je po končani prvi svetovni vojni v Češkoslovaško republiko odpravilo veliko študentov iz Slovenije – tistih, ki so želeli končati že pred vojno začeti študij in tistih, ki so želeli šele začeti študirati. Prav neposredno po vojni je na Češkem študiralo največ študentov iz Jugoslavije. Seveda so k temu pripomogle tudi splošne razmere, nenazadnje politične. Toda v primerjavi s predvojnimi časom se je za Slovence zgodila sprememba: zdaj je študij na Češkoslovaškem pomenil študiranje v drugi, tuji državi. Seveda sta obe vladi na vse pretege zatrjevali, kako nujno je, da bi dosegli kar najboljšo sodelovanje na področju izobraževanja. Žal pa je bila pot od besed k dejanjem zelo dolga, zamotana in dostikrat polna zaprek. O izmenjavi študentov in sodelovanju na kulturnem in izobraževalnem področju je bilo govora že na *Slovanskih dnevih* v Ljubljani 16. in 17. avgusta 1918, kjer so načrtovali celo neke vrste knjižnični center za slovanske dežele v Pragi (*»Praga naj postane slovanski Leipzig!«*), posebej pa so se pogovarjali tudi o vzgoji strokovnih kadrov.⁶

Po koncu vojne so se torej v Prago vrnili predvojni študentje, prišli so tisti, ki so prej študirali na Dunaju in v Gradcu, tisti, ki so jim gostoljubje odpovedale italijanske univerze in še kopica tistih, ki so študij šele začeli. Število jugoslovanskih študentov je v Pragi spomladi 1919 presegalo 800. Največ je bilo tehnikov, na drugem mestu so bili po številu medicinci, potem pa pravniki in filozofi. V Prago so se zgrinjali mnogi Čehi iz vseh delov Evrope, demobilizirani vojaki – skratka, ob številnih tujih študentih je izbruhnila huda stanovanjska stiska, pa tudi resne težave s preskrbo. V Pragi so ustanovili poseben odbor, ki naj bi reševal ta pereč položaj. Vojaška oblast je za najnujnejšo nastanitev študentov odobrila nekaj šol, v katerih je bila prej nastanjena vojska.⁷

Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi, ki je takoj po vojni nadaljevalo z delom, je v slovenskih časnikih objavilo obupen poziv: *»... Prosi se vse slovensko občinstvo, brez razlike stanu in vse denarne zavode ter kroporacije za izdatno gmotno podporo... Društvo bi brez novih dohodkov ne moglo trajno podpirati potrebnih akademikov... Prispevke sprejema blagajnik dr. Karel Šebesta.«*⁸ To društvo je z delom nadaljevalo vse do

³ Burian Vaclav: Slovinci na Universitě Karlově... str. 145.

⁴ ARS, Društva. JČ liga, fasc. 1, Prejeti dopisi. Dopis Podpornega društva za slovenske visokošolce v Pragi z dne 19. aprila 1937.

⁵ Akademsko društvo Jugoslavija. Brno – ČSR. 1909–1934.

Jugoslavija. Glasilo jugoslovanske nacionalistične omladine št. 1 (maj 1914) in št. 2 (junij 1914).

⁶ ARS, Fond Narodnega sveta v Ljubljani. Predsedstvo, fasc. 2. Kulturni menjalni odnosi med Jugoslavi, Čehi in Poljaki (v nemškem jeziku sestavljeno gradivo sestanka).

isto tam: Poročilo o gospodarskih in kulturnih stikih, ki bi se dali gojiti med Čehi, Poljaki in Jugoslavi.

⁷ Marinič Fran: Jugoslovanska akademična mladina v Pragi. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademske mladine v Pragi, leto I, št. 1, april 1919, str. 22.

⁸ Slovenec, 23. februarja 1919, str. 4.

Ako najde društvo v domovini željeni odmev in postanejo vidni plodi takega vzajemnega sodelovanja, si je društvo gotovo, da more tudi na Češkem z veliko večjim uspehom iskati nova denarna sredstva.

Pred vojno je bil dohodek iz domovine mnogo večji, nego prijemki na Češkem. Polagoma se je to razmerje obrnilo tako, da zbira danes društvo na Češkem več kot doma, v letu 1935 n.pr. Din. 2.795.- proti Kč 4.600.-, v letu 1936 Din. 3.25.- proti Kč 3.820.-. Podobno izkazilo slabo vpliva na tukajšnje merodajne kroge in kot primer navajamo, da smo prejeli še pred par leti od dveh tukajšnjih ministerstev letno Kč 2.500.-, zadnja leta pa le še po Kč 1.000.- na leto.

Podpisani odbor se nada, da Vaša organizacija razume naš položaj in da v korist dobre stvari ne odvrne predlagano sodelovanje.

Z odličnim spoštovanjem

F. L. Tuma
F. L. Tuma, predsednik.

L. Cvetnič
L. Cvetnič, podpredsednik

Dr. A. Šebesta
Dr. A. Šebesta, blagajnik.

St. Jeglič
St. Jeglič, tajnik.

Prof. Dr. M. Murko
Prof. Dr. M. Murko, odbornik nam.

Dopis Podpornega društva za slovenske visokošolce v Pragi Jugoslovansko-češkoslovaški ligi Dravske banovine 19. 4. 1937 (ARS, Društva, JČ liga, fasc. 2)

Naslov društva: Praha II., Spálená ul. č. 9, kancelář p. Dr. Šebesty.

nemške zasedbe ČSR, čeprav je imelo z zbiranjem finančnih sredstev zelo velike težave, še zlasti prav v Sloveniji, kjer je bilo darovalcev iz leta v leto manj. Mnogi nekdanji praški študentje, ki jih je to društvo podpiralo, se kasneje niso odzvali prošnjam, naj kaj prispevajo za pomoč tistim, ki so jim sledili – čeprav so bili številni prav imenitno situirani. Tako je bilo društvo vezano predvsem na velikodušno finančno pomoč nekaterih posameznikov v ČSR. Posebno vneto so v Podpornem društvu za slovenske visokošolce v Pragi delovali dr. Karel Šebesta, Ferdinand Tuma, Jože Skrbinšek, Janko Pretnar, L. Cvetnič, dr. Matija Murko, Stane Jeglič in Alojz Gangl. Ob smrti slednjega je Podporno društvo dobilo v dar 1430 Kč in osnovalo poseben *Fond mojstra Gangla*.⁹ Nekaj dotacij je prihajalo tudi od češkoslovaških ministrstev, vendar so se tudi te zmanjševale. Sprva so znašale nad 2500 Kč, 1937 pa so že padle na komaj 1000 Kč. Direktna denarna nakazila iz Slovenije so ovirali tudi zelo neugodni devizni predpisi.¹⁰

⁹ ARS, Društva, JČ liga, fasc. 1, Prejeti dopisi. Letno poročilo Podpornega društva za slovenske visokošolce v Pragi za leto 1935/1936.

¹⁰ ARS, Društva, JČ liga, fasc. 1, Prejeti dopisi. Dopis podpornega društva za slovenske visokošolce v Pragi z dne 19. aprila 1937.

1919 je bila ustanovljena *Slovenska dijaška zadruga* kot strogo podporna organizacija za slovenske visokošolce v Pragi. Začela je podeljevati podpore najbolj ogroženim študentom, posredovala jim je denarna nakazila iz domovine, ki so jih dobivali od doma, skušala je organizirati kosila po ugodni ceni. Marca 1921 je bilo sklenjeno, da bodo namesto podpor dajali dolgoročna in kratkoročna brezobrestna posojila. Srednješolci so bili lahko člani te podporne zadruge le izjemoma, predvsem je bila namenjena študentom. Kratkoročna posojila so dajali za šest mesecev, dolgoročna pa so zapadla šest mesecev po nastopu službe in so bila plačljiva v mesečnih obrokih po 20 Kč. Osnova za obračun so bili ves čas zlati švicarski franki. 1929 je spet prišlo do spremembe pravil. Dolgoročno posojilo je poslej zapadlo pet let po končanem študiju oziroma zaposlitvi. Takrat je bilo treba začeti dolg vračati v mesečnih obrokih po 10 frankov. V dokumentih te zadruge je bilo določeno, da v primeru prenehanja delovanja vse premoženje pripade *Podpornemu društvu za slovenske visokošolce v Pragi* ali pa *Akademikskemu društvu Jugoslavija*. 1933 pa so to določilo spremenili: premoženje naj bi v primeru prenehanja delovanja zadruge v shrambo dobila mestna občina Prage z obvezo, da ga izroči društvu, ki bi bilo ustanovljeno z istimi nameni. Sredstva je *Slovenska dijaška zadruga* zbiralala predvsem v Sloveniji. Število članov se je gibalo med dvajset in petdeset. Letno je bilo podpiranih dvanajst do dvajset študentov. Kratkoročna posojila so bila maksimirana in to na 300 Kč. Leta 1935 je bilo na primer podeljenih za 10.700 Kč dolgoročnih 5200 Kč kratkoročnih posojil. Zadruga je skozi vse svoje delovanje ohranila nepolitičen značaj.¹¹

Čeprav je bilo o sodelovanju med Češkoslovaško republiko in Jugoslavijo veliko govora tudi na področju izobraževanja, marsikdaj v najbolj zveneči obliki, pa je dejansko obstajala cela vrsta formalnih zadržkov na obeh straneh. Tudi tu je bila velika razlika med stalno razglaševano politiko in dejanskim stanjem. Sporazum o sodelovanju na področju izobraževanja je bil sklenjen – na ravni prosvetnih ministrov – šele 1929 oziroma 1930 (minister Maksimović ga je podpisal novembra 1929, češkoslovaški prosvetni minister pa šele 23. januarja 1930 v Pragi).¹²

Jugoslovanska komisija v Pragi, predhodnica *Češkoslovaško-jugoslovanske lige*, je leta 1919 v Pragi organizirala predavanje Ferdinanda Drtine o kulturnih stikih in potrebah Češkoslovaške in Jugoslavije. Vsebina tega predavanja je bila tudi tiskana, najprej v mesečniku *Jugoslavija*, nato pa 1920 tudi kot samostojna publikacija. Drtina je govoril predvsem o dvojem: o težavah visokošolskega izobraževanja v Jugoslaviji in Sloveniji in o načrtih ČSR za pomoč jugoslovanskim študentom. Ti načrti so bili obsežni – od olajšav pri šolnini do organizacije študentskih domov in ekskurzij. Da pa je šlo navdušenju navkljub za pomankljivo razumevanje nacionalne problematike priča na primer dejstvo, da je poudarjal, kako nujno je spoznavati »jugoslovanski jezik«. No, vsekakor so se načrti, o katerih je govoril Drtina s takim navdušenjem, uresničevali le počasi ali pa sploh ne in če so se, so se le ob izredni zavzetosti posameznikov in nekaterih organizacij, na primer *Češkoslovaško-jugoslovanske lige*, ne pa vladne politike.¹³

Število jugoslovanskih študentov v ČSR je med obema vojnama stalno padalo; 1921/22 je znašalo 1541, 1922/23 744, 1923/24 424 in 1924/25 280.¹⁴ Ni šlo za to, da med Jugoslavlani ne bi bilo zanimanje za študij v ČSR, pač pa je bil študij v Brnu in Pragi združen s celo vrsto ovir – predvsem finančne narave. Jugoslovanski študenti so imeli v primerjavi z drugimi tujci na češkoslovaških univerzah in visokih šolah le malo ali nič ugodnosti, pa še tiste, ki so bile, niso bile ves čas enake in z njimi ni bilo mogoče stalno računati. Tuji študenti so plačevali višjo šolnino, povrh pa še posebno takso, ki je leta 1935 na primer znašala 300 Kč letno. Češki študentje so v protest proti takim razmeram 1923 na zborovanju v Brnu izdali celo

¹¹ Slovenska dijaška zadruga v Pragi. Naša misel, leto I, št. 6, (15. febr. 1936), str. 3.

¹² Stojanović Živko: Jihoslavští studenti na českoslov. vysokých školách pro usutečnění praktické vzájemnosti. Akademsko društvo Jugoslavija. Brno – ČSR. 1909–1934.

¹³ Drtina Ferdinand: O kulturnom doticaju i potrebama čehoslovačkog naroda i Jugoslavije. Jugoslavija. Glasilo jugoslovanske naciomladine u Pragu, leto I. 1919, št. 3–4.

Samostojna publikacija z istim naslovom je izšla v Pragi 1920.

¹⁴ Paleček C. V.: Přehled styků jihoslovanského a českoslovanského studentstva. Slovansky přehled, leto XIX, 1927, str. 599.

posebno resolucijo.¹⁵ Leta 1936 so takse in šolnina skupno dosegle že 2400 din, nenehno so naraščali tudi stroški stanovanja in prehrane.¹⁶

Jugoslovanom so študij v Pragi in Brnu nenehno dražile tudi valutne razmere. Za slovenske študente, ki so bili zvečine kmečki in uradniški sinovi, je bil položaj še posebno pereč. Od doma so lahko dobivali le skromne podpore, kar navadno ni zadoščalo niti za kritje naj-nujnejših stroškov. Štipendij za študij v ČSR je bilo malo. *Aleksandrova štipendija* je imela 20 mest po 500 Kč mesečno (za 10 mesecev na leto v vsem času uspešnega študija). Vsako leto se je sprostilo le kakih pet mest. Drugih štipendij – razen dveh recipročnih za študij slavistike – praktično ni bilo. Štipendije so podeljevali na podlagi razpisa, o podelitvi pa je odločalo izključno prosvetno ministrstvo v Beogradu. Slovencem se je ves čas med obema vojnama pri štipendiranju godila krivica. Tudi, če so slovenski študentje štipendije dobili, kar je bila prava redkost, so bile te manjše kot pa za beograjske študente. Pritisk na vse mogoče organizacije, da bi študentom nudile pomoč, je bil ogromen. Predvsem *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* so dobivale kopico prošelj, ki pa jim seveda niso mogle ugoditi. Lastnih sredstev niso imele, na štipendijsko politiko ministrstva pa niso imele nobenega vpliva. Nekoliko boljši je bil položaj glede izmenjave praktikantov in počitniških praks, kjer so se lige zelo trudile, da bi izmenjavo po svojih močeh razširile. Marsikdaj je bilo to prizadevanje uspešno, posebno po zaslugi posameznih podjetnikov, ki so imeli razumevanje za tovrstne prošnje.

Spričo takega položaja so bile podporne organizacije za slovenske študente v ČSR toliko bolj pomembne. Seveda pa niso mogle povsem omiliti prave bede, v kateri je živela večina slovenskih študentov v Pragi in Brnu.¹⁷ Pomagali so si na vse mogoče načine, s posojili, instrukcijami in priložnostnimi deli.

Že samo potovanje mladih znanja željnih Slovencev v Prago je bilo v prvih povojnih letih vse prej kot udobno. Septembra 1919 so bodoči študentje potovali iz Ljubljane preko Dunaja v Prago s posebnim vlakom. Kot jamstvo za potni list in izvoznico za živila so morali vnaprej plačati 40 kron. O tem, kakšne vrste transport je to bil, je v »*Slovenskem narodu*« poročal dr. Rosina takole: »Radovednost me je gnala, da sem si ogledal na mariborskem kolodvoru tako imenovani »dijaški transport«. Beseda »transport« ima v vojaški terminologiji nekakšen bridek priokus. Po vsej pravici: To kar sem videl, je mojo radovednost obilo nagradilo: v treh živinskih vozovih, priklenjenih na tovorni vlak, se je vozilo kakih trideset akademskih dijakov in dijakinj iz Ljubljane proti Pragi. Ali so bili ti vozovi pred uporabo primerno osnaženi in razkuženi, mi ni znano. Popotniki so morali ležati na golih tleh. Niti slame se jim ni privoščilo. In vse to se je vozilo iz Ljubljane do Maribora od treh popoldne do dveh čez polnoč. Od Maribora do Gradca še petnajst ur. V celem vlakcu ni nobenega stranišča! Tako se prevaža naša akademska mladina! In železniške uprave ni nič sram. Ko sem zapustil kolodvor, sem se odkašljaj in na debelo poljunil!«¹⁸ Podoben transport je krenil na pot v Prago tudi konec januarja 1920.¹⁹

1. aprila 1920 so priredili študenti, vpisani na univerze in visoke šole v inozemstvu, protestni shod v ljubljanskem hotelu *Tivoli*. Protestirali so predvsem proti odredbi Protičeve vlade, ki je ukinila študentom oprostitev plačila izvozne carine za živila, ki so jih nesli s seboj v tujino. V Pragi je takrat študiralo kakih 2000 Jugoslovanov, v Brnu pa okoli 200. Pestili so jih problemi z nastanitvijo in prehrano, predvsem v Pragi, kjer je bila študentska menza tik pred razpustom. Prosvetni minister Trifunović je študente odpravil z navodilom, naj za

¹⁵ Prav tam, str. 599–600.

Stare Leo: Češkoslovaške visoke šole. Slovanski svet. Težnje neodvisne mladine, leto I, št. 3–4, dec.–jan. 1935/36, str. 90.

¹⁶ Akademsko društvo Jugoslavija v Pragi. Naša misel, leto I, št. 3, 5. jan. 1936, str. 3.

¹⁷ Murko Matija: Obupna beda slovenskega dijaštva v Pragi. Slovenec 15. febr. 1922.

Isti: Slovenska dijaška zadruga v Pragi. Slovenski narod, 4. julija 1923.

ARS, Društva. JČ liga, fasc. 1, Odposlani dopisi. Zlasti pismo Dušanu Horjaku z dne 27. dec. 1937.

Kremenšek Slavko: Slovensko študentsko gibanje 1919–1941. Ljubljana, 1972, str. 35.

Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986.

¹⁸ Rosina: Dijaški transport. Slovenski narod, 23. sept. 1919.

¹⁹ Dijaški transport v Prago. Naprej, št. 5, 1920, str. 2.

podporo prosijo svojo pokrajinsko vladu. Ta pa za kaj takega seveda ni imela nobenih sredstev.²⁰

Obe predvojni društvi, *Adrija* in *Ilirija*, je 1914 policija razpustila. Njunjo premoženje je bilo zaplenjeno. Čeprav sta se obe društvi pred tem preselili v isto stavbo, do združitve ni nikoli prišlo. Spomladi 1919 pa je na pobudo Frana Mariniča prišlo v Pragi do ustanovitve novega društva *praških Jugoslovancev* vseh političnih in kulturnih usmeritev. Ustanovnih članov je bilo okrog 65.²¹ To društvo ni združevalo le študentov, ampak naj bi postalo središče vseh Jugoslovancev v Pragi. Že od svoje ustanovitve je igralo pomembno politično vlogo. Tudi neposredni povod za ustanovitev je bil političnega značaja: zaskrbljenost nad dogajanjem na pariški mirovni konferenci in mednarodnim položajem kraljevine SHS. Nosilci delovanja so bili kljub splošnemu značaju društva predvsem visokošolci, zato se je društvo postopno preoblikovalo v *Akademsko društvo Jugoslavija*.

O političnem delovanju tega društva obširneje govori poglavje, v katerem je govora o politični plati češkoslovaško-slovenskih odnosov med obema vojnoma. Poglavitni nosilec teh akcij je bila narodnoobrambna sekcija društva (*Narodna obrana*), ki je delovala že pred ustanovitvijo samega društva *Jugoslavija*. Že 6. februarja 1919 je na primer priredila veliko manifestacijo, na kateri so govorniki dokazovali upravičenost jugoslovanskih zahtev po Istri, Dalmaciji in Primorskem. Poleg *Narodne obrane* so ob ustanovitvi društva *Jugoslavija* sestavljali še: *študentska menza* (*Mensa academica*), *Damski odsek* (prvotno *Društvo jugoslovanskih žen*), *pevske in tamburaške zbor*, *Napredna akademska mladina* (dejansko jedro društva) in *zabavni odsek*. Prvotno je imelo društvo še poseben češki odsek *Prijatelji Jugoslavije*, ki pa je z delom prenehal po ustanovitvi *Češkoslovaško-jugoslovanske lige*.²²

Društvo Jugoslavija je v Pragi delovalo vse do nemške zasedbe. Vključevalo je večino jugoslovanskih študentov, tudi večino Slovencev. Čeprav osnovni namen društva ni bil reševati socialne probleme študentov, se je vendarle ukvarjalo tudi s tem. Sprva je v okviru društva delovala študentska menza, ki je jeseni 1919 dajala 700 študentom obede po ugodni ceni, 200 študentom pa celo povsem zastoj. Vzdrževali so jo s prispevki iz domovine preko *Prve hrvatske štedionice v Zagrebu*.²³ Kasneje je v društvu delovala socialna sekcija, ki posameznim najbolj ogroženim študentom podeljevala podpore, navadno za Božič (leta 1935 so te podpore skupno znašale 15.000 dinarjev).²⁴

Društvo Jugoslavija si je od svoje ustanovitve prizadevalo predvsem za dvoje: utrditi odnose med jugoslovanskimi študenti (dolgoročno pa utrditi odnose v sami Jugoslaviji) in zastopati kulturne, politične in specifično študentske interese Jugoslovancev glede na Češkoslovaško. Vseskozi je bilo to poudarjeno »represenzativno« *društvo*. Sprva so bili pogledi na nacionalna vprašanja navdušeno slogaški in celo unitaristični, o čemer priča zlasti revija »*Jugoslavija*«, ki je 1919 izhajala v Pragi kot glasilo društva oziroma njegove *Napredne akademske mladine* in *Narodnoobrambne sekcije*. Prispevke so objavljali v slovenskem in srbohrvaškem jeziku, v cirilici in latinici. Glavni urednik in pisec številnih prispevkov je bil Janže Novak.

Spričo dejstva, da je društvo združevalo ljudi z različnimi političnimi usmeritvami, seveda ni bilo vedno povsem enotno. Pomembno pa je bilo, da je po letu 1936 v društvu prevladala izrazito levičarska in protifašistična usmeritev. To pa ni potekalo brez težav. Še posebno mučno je bilo, da so nekateri posamezniki v domovini in tudi v ČSR denuncirali svoje kolege. Pri tem so prevladovali zlasti ljotičevci. Velik ugled in vpliv, ki so ga v zadnjih letih v društvu

²⁰ Dijaški protestni shod v Ljubljani. Naprej, 3. apr. 1920.

²¹ Marinič Fran: Jugoslovanska akademična mladina v Pragi. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademske omladine u Pragu. Leto I, št. 1, april 1919, str. 23.

Točen datum ustanovitve društva ni jasen, vsekakor pa se je to zgodilo v prvi polovici meseca marca 1919. Poziv (deklaracija) tega društva, objavljen v Slovenskem narodu 17. aprila 1919, je datiran »7. sušca«. Slovenec je o ustanovitvi društva Jugoslavija poročal 8. marca 1919 z datumom prejšnjega dne. Toda resolucija društva, objavljena v listu Jugoslavija v Pragi je datirana s 17. marcem 1919.

²² Marinič Fran: Jugoslovanska akademična mladina v Pragi. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademične omladine u Pragu, leto I, št. 1, april 1919, str. 24.

²³ Slovenski narod, 2. sept. 1919, str. 3.

²⁴ Naša misel, 5. jan. 1936, str. 3.

Gojenke in učiteljski zbor ljubljanske gospodinjske šole na obisku na češkoslovaškem maja 1923. Levo v prvi vrsti je dr. Ivan Lah

Jugoslavija imeli komunisti, vsem pač nista bila po volji. Na srečo pa se tem nazadnjaškim in profašističnim elementom ni posrečilo zanetiti razdora, tako da so bili v tem zadnjem obdobju pred nemško zasedbo ČSR v vodstvu društva sami izrazito napredno usmerjeni študenti in komunisti (tako naprimer Pavlovič, Vlahovič, Krsmanović, Štambuk, Vejvoda).²⁵

Slovenski katoliško usmerjeni študenti so takoj v začetku obravnavanega obdobja v Pragi ustanovili *Katoliško akademsko društvo Krek*, ki je ostalo samostojno in se ni pridružilo Jugoslaviji.²⁶

Konec marca 1938 je bilo v Pragi ustanovljeno *Akademsko društvo Slovenija*. Nastalo je iz popolnoma političnih razlogov, kar so slovenski študenti poudarili tudi v posebni resoluciji, sprejeti na ustanovnem zboru.²⁷ Tako je o delovanju tega društva več govora v poglavju o političnih stikih. Žal je *Slovenija* delovala le malo časa, premalo da bi bilo njeno delo, ki je bilo usmerjeno predvsem v domovino, lahko uspešnejše. Pomembno pa je bilo, da je to društvo združilo politično različno usmerjene slovenske študente v Pragi – tudi del »krekovcev« – v enoten blok. Poleg izrazito narodnoobrambnega, protifašističnega in tako rekoč ljudskofrontnega programa se je društvo *Slovenija* posvečalo tudi ekonomskim problemom svojih članov. Najbolj ogroženim je dajalo posojila, tako imenovane »dekade«. Marsikdo od slovenskih študentov v Pragi je bil od teh skromnih sredstev eksistenčno odvisen.²⁸

Velike težave so imeli praški študentje z nastanitvijo, kar je bilo še posebno pereče takoj po prvi svetovni vojni. Pa tudi kasneje za vse seveda ni bilo prostora v študentskih domovih in kolegijih. Zelo veliko je za reševanje tega problema storila *Češkoslovaško-jugoslovanska liga* v Pragi. V dvajsetih letih je ob sodelovanju prosvetnega inšpektorja SHS v Pragi dr. Prohaske organizirala poseben oddelek študentskega doma za 85 Jugoslovancev. Namenjen je bil

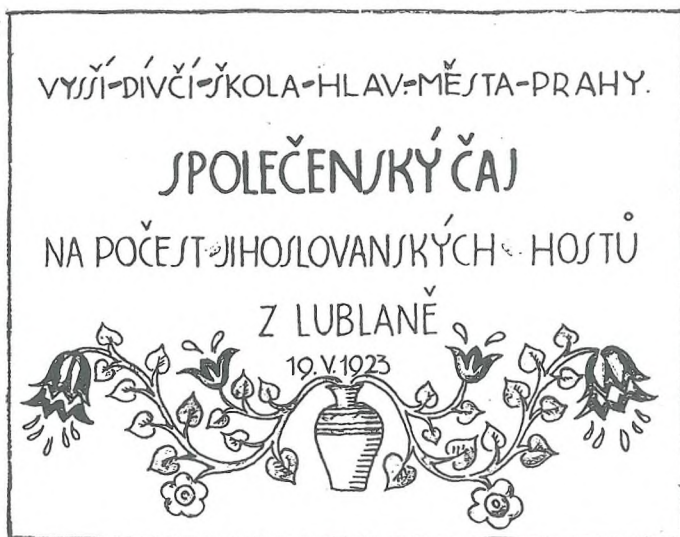
²⁵ Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986.

²⁶ Marinič Fran: *Jugoslovanska akademična mladina v Pragi*. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademične omladine u Pragu, leto I, št. 1, april 1919, str. 24.

²⁷ Kremenšek Slavko: *Slovensko študentsko gibanje 1919–1941*. Ljubljana, 1972, str. 300–301. Slovenija, 1. aprila 1938.

Delavska pravica, 21. aprila 1938.

²⁸ Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986.

Vabilo na čajanko Višje dekliške šole v Pragi na čast gojenkam in učiteljem ljubljanske gospodinske šole 19. 5. 1923

predvsem tistim, ki so bili v finančni stiski in si ne bi mogli privoščiti stanovanja pri zasebnikih. (Leta 1926/27 je bivanje v domu stalo 100 Kč mesečno.)

Češkoslovaško-jugoslovanska liga je bila tudi glavna pobudnica za izgradnjo posebnega kolegija za jugoslovanske študente v Pragi. Najprej je bilo ustanovljeno posebno društvo, ki je zbralo sredstva za izgradnjo tega nujno potrebnega objekta. Idejo sta podprli tudi vladi obeh držav, ki sta za gradnjo prispevali tudi del finančnih sredstev, velik pa je bil preko Češkoslovaško-jugoslovanske lige delež zasebnih darovalcev, češkoslovaških podjetij in posameznikov. Posebne zasluge, da je ta široka akcija uspela, je imel zlasti dr. Peter Zenkl, predsednik praške Češkoslovaško-jugoslovanske lige ter župan mesta Prague. 29. oktobra 1933 je bil Aleksandrov kolegij s 175 ležišči svečano odprt. Ena tretjina prostora v njem je bila namenjena češkoslovaškim študentom, zato pa je bilo določeno število ležišč v drugih domovih rezervirano za Jugoslovane. To naj bi zblíževalo mladino obeh narodov. V Aleksandrovem kolegiju je bivalo tudi nekaj Romunov (kar naj bi oživilo odmirajočo idejo Male antante). V novi kolegij so se preselili tudi sedeži študentskih organizacij, v njem so se odvijale razne prireditve in predavanja – skratka, postal je središče jugoslovanskega študentskega življenja v Pragi. Zmaga naprednih demokratičnih sil v Akademskem društvu Jugoslavija je vplivala tudi na življenje v kolegiju. V njem so študenti uvedli neko vrsto samouprave. Levičarji so dosegli, da so se lahko oglašali in enakopravno sodelovali tudi predstavniki tistih narodov, ki v Jugoslaviji sploh niso bili priznani in niso uživali prav nobenih pravic, na primer Makedonci. Seveda tudi pri tem ni šlo brez težav. Toda položaj je nekoliko olajševalo dejstvo, da srbski študentje, ki so dobivali visoke štipendije in so bili vse prej kot navdušeni nad takimi odnosi v kolegiju, tam sploh niso stanovali. Nekateri so bili nastanjeni celo po hotelih.²⁹

Velika opora jugoslovanskim študentom v Pragi je bil profesor Matija Murko, 1920–1931 redni profesor za južnoslovanske jezike in književnost na Karlovi univerzi, 1932–1941 pa predsednik Slovanskega inštituta v Pragi. Ideja o slovanskem, predvsem pa češkoslovaško-jugoslovanskem zbližanju je prežemala tako rekoč vse njegovo dejanje in nehanje. Za ures-

²⁹ Paleček C. V.: Přehled styků jihuoslovanského a českoslovanského studentstva. Slovanský přehled, leto XIX, 1927, str. 599–600.

Češkoslovaško-jugoslovanska revija, leto II, še zlasti članek Nikole Dobroviča: Jugoslovanski dom u Pragu, št. 5, str. 193–195.

Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986 (Fran Žižek je o Aleksandrovem kolegiju posnel dokumentarni film – leta 1937 ali spomladi 1938 – ki ni bil nikoli javno predvajan, je pa v Pragi verjetno še ohranjen).

Marko Matija: Spomini. Ljubljana, 1951, str. 256.

ničevanje te ideje je deloval na vseh področjih, od aktivnosti v *Češkoslovaško-jugoslovanski ligi* od pisanja pozivov slovenski javnosti. Njegov dom je bil pravo središče študentskega kulturnega in družabnega življenja, kjer so se spletale prijateljske vezi med Čehi in Jugoslavlani. Tja so zahajale najvidnejše osebnosti češkoslovaškega kulturnega, znanstvenega in političnega življenja, jugoslovanski študentje pa so v njegovem domu vedno naleteli na razumevanje in pomoč.

Nemalokrat je bil Murko pri svojih prizadevanjih grenko razočaran zaradi nerazumevanja uradnih krogov, predvsem jugoslovanskih, ki so kazali bore malo zanimanja za uresničevanje gesel o prijateljstvu in sodelovanju med narodi obeh držav. Prosvedno ministrstvo v Beogradu je za stike s Češkoslovaško imelo očitno slab posluh. Vse mogoče nepravilnosti v zvezi s štipendijami so bile že omenjene. Osebe na jugoslovanskem veleposlaništvu v Pragi se je pogosto menjavalo, tudi prosvetni referenti in kulturni atašeji. Pogosto so na ta mesta prihajali povsem neustrezni ljudje. Matija Murko v svojih spominih navaja takle primer: »Hči nekega jugoslovanskega generala se je omožila s srednješolskim profesorjem. Najti mu je bilo treba položaj in poslali so ga na mesto prosvetnega inšpektorja na jugoslovanskem poslaništvu v Pragi. Ni znal niti besede češčine in ni poznal češkoslovaških razmer – primeren je bil le za nadzornika nad jugoslovanskimi študenti, kar je tudi spadalo k njegovim nalogam.«³⁰

Tudi v Brnu je študiralo precej Jugoslovancev in Slovencev, vendar znatno manj kot v Pragi. Že pred prvo svetovno vojno so leta 1909 ustanovili *Akademsko društvo Jugoslavija*. Do 1926 so v Brnu delovala razna študentska združenja: *Slovenska dijaška zadruga*, *Jugoslovanska akademska menza*, *Jugoslovansko akademsko podporno društvo*, *Banovina*, *Organizacija akademikov Vojvodine* in *Organizacija akademikov Bosne in Hercegovine*. Tega leta pa so se vse strnile v društvo *Jugoslavija*, ki je nato delovalo vse do nemške zasedbe. Položaj študentov je bil v Brnu nekoliko drugačen, kot v Pragi. Bilo jih je manj, težave s preživljanjem pa so bile tu za spoznanje manjše. Zaslugo za to je treba pripisati predvsem nekatere českoslovaškim podjetjem in združenjem, pa tudi posameznikom, ki so podpirali študentske organizacije. *Akademsko društvo Jugoslavija* je aktivno sodelovalo pri ustanovitvi *Češkoslovaško-jugoslovanske lige* v Brnu, od 1921 pa so izdajali tudi svoj časopis, dvomesecnik »*Jugoslavija*«. Iz domovine so brezplačno dobivali nekatere časopise, med njimi *Jutro*, *Slovenca*, *Grudo* in *Planinski vestnik*.³¹

Bolečo krizo ob Münchenskem sporazumu in dogodkih po njem so jugoslovanski študentje v Češkoslovaški republiki občutili kot krizo bratskega naroda in grozečo nevarnost, ki je že pretila tudi njihovim lastnim narodom in njihovi domovini. To so izražali na številne odmevne načine, med drugim tudi s pripravljenostjo, da bi se borili za neodvisnost Češkoslovaške. Toda nemško okupacijo so na Češkoslovaškem doživeli le zelo redki študentje iz Slovenije in Jugoslavije. Po poletnih počitnicah namreč večina jeseni 1938 ni dobila vizuma za potovanje v Češkoslovaško republiko. To je še posebno veljalo za napredne študente in zlasti za komuniste, o katerih je imelo jugoslovansko veleposlaništvo v Pragi po zaslugi denunciantov dobre informacije.³²

³⁰ Prav tam.

³¹ Akademsko društvo Jugoslavija. Brno – ČSR. 1909–1934.

³² Zapisnik razgovora s Franom Žižkom z dne 12. marca 1986.

Češkoslovaško-jugoslovanska liga

Kako so se razvijali uradni diplomatski, pa tudi drugi politični stiki med ČSR in Jugoslavijo, je bilo že prikazano, prav tako tudi vloga in položaj Slovencev v njih. Obe vladi sta od vsega začetka stali na stališčih medsebojnega sodelovanja, zavezništva in povezovanja, do praktičnih posledic pa je prišlo le počasi. Naposled se je začela jugoslovanska stran po letu 1935 vse bolj odmikati in obračati v drugo smer, dokler se ni naposled povsem odvrnila od *Male antante* in se zblížala z Nemčijo in Italijo. Tudi ko je bila politika *Male antante* na vrhuncu je bila dejavnost uradnih vladnih krogov nekako toga in počasna, kadar je šlo za urejanje češkoslovaško-jugoslovanskih vprašanj. Značilen primer za to je sporazum o sodelovanju na prosvetnem področju, ki je bil obojestransko ratificiran šele leta 1930. Nič bolje ni bilo s finančnimi, carinskimi, trgovinskimi predpisi in še marsikatero drugo stvarjo, ki je zapirala pot tesnejšemu sodelovanju obeh držav. Toda dejansko je bilo to sodelovanje dosti bolj razvejano, kot bi to lahko sklepali glede na dejavnost vladnih teles. Poglavitno zaslugo za to je treba pripisati delovanju *Češkoslovensko-jihoslovenskih* in *Jugoslovansko-češkoslovaških* lig. Posebno izrazito se je to kazalo na kulturnem področju.

Češkoslovaško-jugoslovanska liga je bila organizacija, tesno povezana z delom češkoslovaške vlade in njenih ministrstev, hkrati pa je imela najširše zaledje ljudi, posameznikov in ustanov, ki so se navduševali za slovansko povezovanje in zblíževanje z Jugoslavijo na vseh področjih. Zelo hitro je postala gonilna sila konkretnih stikov med ČSR in Jugoslavijo na vseh področjih. Prva se je izoblikovala *Češkoslovaško-jugoslovanska liga v Pragi*, njene podružnice pa so se nato razširile po vsej ČSR. Kot odmev na to so se oblikovale *Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Jugoslaviji*, ki pa so šle povsem drugo pot: začelo se je v Sloveniji, šele nato je nastal *Svaz lig v Beogradu*. *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* so imele velik pomen za slovensko-češkoslovaške stike med obema vojnoma. Ker so nastale kot odmev na ustanovitev lig v ČSR, je najprej treba prikazati delovanje njihove organizacije.

1. marca 1919 je bila na Češkoslovaškem ustanovljena *Jugoslovanska komisija*. Skrbela je za politične, gospodarske in kulturne zveze z Jugoslavijo in je delala kot nekakšen posredovalni organ. Vodila sta jo J. V. Daneš in prof. Pata. Pri praškem *akademskem društvu Jugoslavija* pa je bil 3. aprila istega leta osnovan *Češki odbor /sekcija Prijatelji Jugoslavije/*, ki je imel kmalu že nad 100 članov. Vanj so se vključevali državljani ČSR, ki so simpatizirali z Jugoslavijo. Tako sta bili dani obe osnovni komponenti, iz katerih se je razvila *Češkoslovaško-jugoslovanska liga*: uraden, z vlado in ministrstvi povezan okvir in pa široko nadstrankarsko zaledje članstva.¹ Sprva sta *Jugoslovanska komisija* in *Češki odbor* delala vsak zase. Počasi je dozorevala ideja o obrambni zvezi med državama, ki je bila nato sklenjena julija 1920, razširjali so se tudi gospodarski stiki, veliko je bilo skupnih interesov na področju izobraževanja... Posamezniki, ki so se navduševali za povezovanje narodov obeh držav, so se vneto lotevali dela (v Pragi so bile na primer učinkovite akcije za pomoč jugoslovanskim študentom) in kmalu se je pokazalo, da bi bilo treba tej dejavnosti dati nek širši organizacijski okvir. Ivan Hribar, takrat poslanik jugoslovanske vlade v Pragi, je o tem večkrat razpravljal v krogu svojih prijateljev – ti pa so bili pogosto v samem vrhu političnega življenja ČSR. Zlasti se je za zamisel o osnovanju posebne organizacije navduševal tedanji praški župan dr.

¹ Vavpotič Ivan: 15 let Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani. Zgodovina petnajstletnega obstoja Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37. Ljubljana, 1937, str. 12. Paul: Češkoslovenský odbor spolku Jugoslavije v Praze. Jugoslavija. Mesečnik napredne akademske omladine v Pragi. Leto I, št. 1, str. 32.

Karel Baxa, pa tudi kancler dr. Přemysl Šámal, predsednik *Narodnega sveta ČSR* A. Prokůpek in dr. Matija Murko.²

Marca 1920 je Češkoslovaško uradno obiskala skupina jugoslovanskih novinarjev. Obisk je bil nadvse slovesen in povezan s številnimi prireditvami, posvečen pa je bil proslavljanju Masarykove sedemdesetletnice. Od Slovencev sta se tega obiska udeležila Rasto Pustoslemšek in dr. Ivan Lah. Ob številnih srečanjih s češkoslovaškimi politiki, kulturnimi in znanstvenimi delavci, vodstvom *Sokola*, novinarji in predstavniki akademskih društev se je zamisel o ustanovitvi *Lige* začela konkretno oblikovati. Nedolgo zatem, v prvi polovici leta 1920, je v Pragi dejansko začela prva *Češkoslovaško-jugoslovanska liga*. Najprej ji je predsedoval načelnik bivše *Jugoslovanske komisije* dr. Dvorsky, pridružili pa so se ji člani *Češkega odbora akademskega društva Jugoslavija*, ki je s tem prenehal obstajati. To je bilo jedro, iz katerega so se v nekaj letih razvile podružnice v Benešovu, Bratislavi, Brnu, Budějovicah, Hradcu Královem, Košicah, Olomoucu, Pardubicah, Plznu in Příbranu, v tridesetih letih pa še v Kolínu, Moravski Ostravi, Písku, Přerovu, Taboru in Užhorodu.³

Novembra 1922 je predsednik *Češkoslovaško-jugoslovanske lige* postal minister Milan Hodža, prvi podpredsednik je bil dr. Baxa, drugi podpredsednik pa dr. Murko. Hodža kot minister in Baxa kot župan Prage sta bila oba pre zaposlena, da bi se mogla z vsemi močmi posvečati delovanju lig, Murko pa v svojih spominih pravi, da tudi ni razvijal posebne inicijative, saj za kaj takega ni imel pooblastila. Glavna gonilna sila lige je bil tedaj njen generalni tajnik, sekcijski svetnik Beringer iz oddelka za stike s tujino v ministrstvu za šolstvo in ljudsko prosveto. Med odborniki lige sta bila tudi Otokar Beneš in jugoslovanski konzul v Pragi. 1935 je postal prvi podpredsednik lige praški župan dr. Peter Zenkl, ki je bil 1937 izvoljen za njenega predsednika. Dr. Hodža je postal častni predsednik, njen podpredsednik pa Jaroslav Čihák.⁴

Češkoslovaško-jugoslovanska liga je postala najpomembnejša, najbolj razvejana in tudi najbolj gospodarsko razvita slovanska organizacija v ČSR. Poleg centrale v Pragi je imela še 16 podružnic po vsej državi. Vanjo so bile včlanjene številne pomembne osebnosti češkoslovaškega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja, združevala je razmeroma veliko število tistih, ki so se zavzemali za zблиžanje z Jugoslavijo in slovansko vzajemnost. Dejavnost lige je bila zelo raznolika: od iskanja možnosti za gospodarsko sodelovanje do organiziranja ekskurzij in izletov, od prirejanja kulturnih manifestacij do organiziranja pomoči jugoslovanskim študentom v ČSR. Še posebno intenzivno je liga delovala na kulturnem in prosvetnem področju, zlasti v povezavi z jugoslovanskimi ligami (v ta sklop dejavnosti so spadale na primer izmenjave počitniških praks za študente in dijake, gostovanja kulturnih delavcev, organiziranje jezikovnih tečajev in predavanj itd.). Materialno je *Češkoslovaško-jugoslovanska liga* podpiralo več ministrstev, predvsem ministrstvo za zunanje zadeve, za šolstvo in ljudsko prosveto in za trgovino, številne ustanove in posamezniki, delno pa se je financirala tudi s članarino. Za nekatere njene dejavnosti je finančna sredstva prispevala tudi jugoslovanska vlada, toda te njene dotacije so bile nezanesljive. Na jugoslovanska sredstva so bili zlasti vezani jezikovni tečaji (tečaji srbohrvaškega jezika), knjižnica in sploh prosvetna dejavnost. Dotacije, ki jih je liga dobivala iz vseh teh virov, so bile v posameznih letih različne. Položaj je bil posebno neugoden v tridesetih letih, ko so zaradi gospodarske krize mnogi finančni viri docela presahnil.

² Zakaj in kako se je ustanovila prva Jugoslovansko-češkoslovaška liga. (Po razgovoru z dr. Ivanom Hribarjem zapisal Vladimir Murko). Zgodovina petnajstletnega obstoja Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37, Ljubljana 1937, str. 6.

³ Vavpotič Ivan: navedeno delo, str. 13–14, 16–17.

Jutro, 21. IV. 1926, str. 6 (Centrala JČ lige v Pragi). Murko Matija: Čehoslovaki in Jugoslovani. Izbrano delo, Ljubljana 1962 (članek je bil prvotno v češkem jeziku napisan za Čehoslovensko čitanko, ki je izšla v Pragi 1928).

Slovanská spolupráce. Informační přehled práce pro poznání a sblížení slovanských narodů v Československu. Vydala kulturní komise Svazu československého studentstva v Praze. Praha, 1933, str. 40.

⁴ Jutro, 21. VI. 1926, str. 6 (Centrala JČ lige v Pragi).

Murko Matija: Spomini. Ljubljana 1951, str. 252–254.

Československo-jugoslovanska revue, r. VII, 1937, č. 3, str. 49.

Češkoslovaško-jugoslovanska liga je delovala tudi po nemški zasedbi ČSR vse do leta 1940, ko so Nemci njeno delovanje preprečili. Po nemškem napadu na Jugoslavijo pa so bili člani lige žrtve preiskav in preganjanja. Predsednik dr. Zenkl je bil takoj odpeljan v Buchenwald, podpredsednik Jaroslav Čihák pa v Dachau. Hišno preiskavo in neprijetna zasliševanja je doživel tudi profesor Murko, ki pa ga je verjetno starost rešila pred koncentracijskim taboriščem. Po drugi svetovni vojni liga ni bila obnovljena.⁵

Centrala Češkoslovaško-jugoslovanskih lig v Pragi je koordinirala delo vseh svojih podružnic in dajala pobudo za nekatere skupne akcije, pa tudi razporejala sredstva, ki jih je dobivala organizacija kot celota. Skrbela je za *Strossmayerjevo knjižnico* in izdajala ligino glasilo. Razen tega je izvajala celo vrsto dejavnosti v sami Pragi. Lige po drugih krajih pa so imele tudi svoje lastne programe, za katere so deloma tudi same zagotavljale sredstva. Liga v Olomoucu je na primer zgradila mavzolej, kamor so prenesli kosti jugoslovanskih vojakov, ki so v prvi svetovni vojni padli v Šleziji in na Moravskem.⁶ S slovenskimi *Jugoslovansko-češkoslovaškimi ligami* je posebno intenzivno sodelovala liga v Brnu, ki se je z ligami v Ljubljani, Mariboru in Kranju tudi pobratila.

Lige v Pragi, Brnu in Bratislavi so mnogo naredile za pomoč jugoslovanskim študentom, vpisanim na tamkajšnje univerze, visoke šole in akademije. Praška centrala je preko *Narodnih bank* delovala kot posrednik za sprejemanje denarnih nakazil, ki so jih študenti dobivali iz domovine. Tako so študenti lahko dvigovali denar isti dan, ko je prispelo obvestilo, da je bila vsota nakazana *Narodni banki Jugoslavije*. To posredništvo, ki je od lige zahtevalo znatno denarno jamstvo, je študentom močno olajšalo prejemanje denarja, saj bi zaradi silno zapletenih finančnih predpisov postopek sicer trajal kar nekaj mesecev. 15. decembra 1932 je bilo z odredbo jugoslovanskega finančnega ministra celo povsem prepovedano pošiljati denar študentom v tujino, razen tistim, ki so študirali na šolah, kakršnih v Jugoslaviji ni bilo. Le z velikimi prizadevanji je Češkoslovaško-jugoslovanska liga dosegla preklic te odredbe za ČSR.⁷ V Pragi je liga skrbela tudi za nastanitev jugoslovanskih študentov, pod njenim okriljem je zrasel *Aleksandrov kolegij*, zelo pa so se tudi trudili zbrati potrebna sredstva za podpore socialno najbolj ogroženim študentom. 1934 je bil v ta namen ustanovljen *Aleksandrov sklad*. Odbor lige v Brnu pa je organiziral *Masarykov sklad* za pomoč jugoslovanskim študentom, ki je 31. 12. 1932 znašal 14.960,75 Kč (liga v Brnu je imela takrat 509 članov).⁸

Pod okriljem Češkoslovaško-jugoslovanske lige je v Pragi delovala *Strossmayerjeva knjižnica* s čitalnico, ustanovljena leta 1925, ki je bralcem ponujala jugoslovanske knjige, med njimi tudi nekaj slovenskih. Zanj je Masaryk osebno prispeval 60.000 Kč, vendar pa je bila predvsem odvisna od jugoslovanskih dotacij, kar jo je spravljalo v silno nezavidljiv položaj.⁹ Isto velja tudi za *jugoslovansko dopolnilno šolo v Pragi*, ki jo je organizirala liga, finančno in kadrovske pa je bila odvisna od jugoslovanskega prosvetnega ministrstva.

Centrala Češkoslovaško-jugoslovanskih lig je sprva izdajala interno ligino glasilo *Československo-jihoslovanska liga*, ki je izhajalo enkrat mesečno. Od leta 1930 pa je skupaj s *Svazom Jugoslovansko-češkoslovaških lig* v Beogradu izdajala *Československo-jihoslovansko revue*, ki je nato izhajala vse do 1940. Posamezni letniki so imeli različno število števil, pač glede na finančne možnosti. Revija je bila namenjena tako češkoslovaškim, kot jugoslovanskim bralcem; članki so izhajali v češkem, srbohrvaškem in (redko) slovenskem jeziku, v latinici in cirilici. 1932 so na primer izšle le štiri številke, zadnja v 3700 izvodih. Uredništvo je z obžalovanjem ugotavljalo, da je zanimanje za revijo v Jugoslaviji mnogo manjše, kot pa je bilo pričakovati. Vsaka podružnica lige je dobila en izvod avtomatično in mnoge v Jugoslaviji

⁵ Murko Matija: Spomini, Ljubljana 1951, str. 257–258.

⁶ Jutro, 17. VI. 1926, str. 10 (Češkoslovaško-jugoslovanska slavnost v Olomoucu).

⁷ Československo-jihoslovanska revue, r. VII, 1937, č. 1–2, Jednatelská zpráva za rok 1936, str. 34.

Činnost Československo-jihoslovanských lig a jejich odborů v roce 1932. Zpráva jednatelská za rok 1932, str. 2.

⁸ Prav tam, str. 2.

⁹ Činnost Československo-jihoslovanske ligy a jejich odborů v roce 1933. Zpráva jednatelská za rok 1933. Jutro, 21. IV. 1926, str. 6 (Centrala ČJ lige v Pragi).

so se s tem tudi zadovoljile. V ČSR so člani lige revijo dobivali brezplačno, v Jugoslaviji pa je naročnina leta 1934 znašala 20 din.¹⁰

Československo-jihoslovenska revue je kot glasilo lig objavljala letna poročila obeh osrednjih organizacij lig, poročila posameznih češkoslovaških krajevnih odborov, od leta 1932 pa so svoja poročila v njej objavljale tudi slovenske lige. V reviji so izhajali prispevki o medsebojnih stikih obeh držav, njuni notranji in zunanji politiki, gospodarstvu, kulturi, objavljali so življenjepise, pregleda delovanja znanstvenih in kulturnih ustanov, predpise z raznih področij, prispevke vidnih znanstvenih in kulturnih delavcev, potopise in razna mnenja ter opažanja, obvestila o knjižnih novostih in prevodih – skratka, revija je dajala izčrpen pregled dogajanja na področju Jugoslavije in Češkoslovaške ter njunega sodelovanja. Pri tem je seveda treba opozoriti, da vsebina revije ni povsem realno odlikovala stvarnega stanja, bolje je reči, da je kazala uradno podobo stanja. To še posebno velja za tisti del prispevkov, ki so izhajali od *Svaza lig v Beogradu*. Če bi sklepali le po prispevkih v tej reviji, bi bilo na primer videti, da so bili slovensko-češkoslovaški odnosi zanemarljivo skromni in nepomembni, delovanje slovenskih *Jugoslovansko-češkoslovaških lig* pa komaj omembe vredno. Kot predstavnik slovenskih lig je proti temu večkrat protestiral Božidar Borko. Prav to je lige *Dravske banovine* privedlo k temu, da so začele svoja letna poročila pošiljati naravnost v Prago. A s tem se položaj ni kaj prida izboljšal, vsaj kar zadeva revijo ne.

Zadnji letniki revije so se vse bolj posvečali kulturi in deloma še gospodarstvu, vse manj pa politiki. Zadnji letnik (1939/40) je bil že povsem tako usmerjen, v njem je celo prevladovalo leposlovje. Le tako se je revija lahko obdržala, sicer bi jo seveda že prej prepovedali Nemci. Jugoslovanska stran se je skrbno izogibala objavi vsega, kar bi bilo kakor koli v navskrižju z uradno jugoslovansko politiko, hkrati pa seveda tudi vsemu, kar bi ne usrezalo Nemčiji. Jugoslovanski prispevki so po 1935 postajali vse bolj formalni in njihov obseg se je znatno zmanjšal. *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* so postale za vse bolj pronemško in proitalijansko usmerjeno vlado v Jugoslaviji nadvse neprijetna organizacija, čeprav je z dekretom št. 1446 z dne 10. 2. 1937 knez namestnik Pavle prevzel nad njo pokroviteljstvo (isto leto je pokrovitelj češkoslovaških lig postal dr. Edvard Beneš).¹¹

Jugoslovansko-češkoslovaška liga v Sloveniji

Nastanek *Češkoslovaško-jugoslovanske lige* je neposredno vplival na ustanovitev sesterske organizacije v Jugoslaviji. Ni bilo naključje, da je do ustanovitve prve *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* prišlo v Ljubljani. Hribar je kot poslanik v Pragi o zamisli veliko razpravljal s češkoslovaškimi uradnimi krogi in je bil zanj močno navdušen; v Ljubljani je bilo mnogo Čehov, od 1907 povezanih v *Československo Obec*; 1920 je začel delovati konzulat ČSR; močna je bila *sokolska organizacija*; širok krog osebnosti med slovenskimi politiki, podjetniki, izobraženci in kulturnimi delavci je bil zelo naklonjen povezovanju s ČSR. 28. junija 1920 je bila ustanovljena *Češkoslovaško-jugoslovanska sokolska zveza*. Vsesokolskega zleta v Pragi so se udeležili številni slovenski sokoli pod vodstvom dr. Orožna in dr. Rika Fuxa, kot zastopnika mesta Ljubljane pa podžupan dr. Triller in svetnik Lubec. Tudi to sokolsko srečanje je bilo pomembna priložnost za izmenjavo mnenj in zamisli in že na njem se je oblikovala zasnova za *Jugoslovansko-češkoslovaško ligo v Ljubljani*. Ustanovitev je pospešil že omenjeni kongres novinarjev v Pragi, med vnete pobudnike pa so poleg naštetih spadali predvsem dr. Rudolf Krivic, dr. J. Hacin, Fran Govekar, konzul ČSR dr. Otokar Beneš in konzularni ataše dr. Zahorsky.

Oddelek za notranje zadeve pokrajinske uprave je 24. oktobra 1921 odobril pravilnik *Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani*.¹ Ustanovni občni zbor nove organizacije je bil 9. novembra 1921 v sejni dvorani mestnega magistrata. Protektorat nad njim je prevzel Ivan Hribar, takrat pokrajinski namestnik, ki pa se ga zaradi bolezni osebno ni udeležil. Slavnostni

¹⁰ Činnost Československo-jihoslovenské ligy a jejich odborů v roce 1932, Zpráva jednatelská za rok 1932.

Činnost Československo-jihoslovenské ligy a jejich odborů v roce 1934, Zpráva jednatelská za rok 1934.

¹¹ Vysoký protektorát Svazu Lig v Jugoslaviji. Československo-jihoslovenska revue, r. VII, 1937, č. 1–2.

¹ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 3. Pravila Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani.

Pravila Jugoslovanske - Češkoslovaške lige.--v Ljubljani.

I. Ime in sedež društva, poslovni jezik, članstvo.

§ 1.

Društveno ime je: Jugoslovensko-Čehoslovaška Liga,
sedež: Ljubljana. S. L.

§ 2.

Poslovni jezik društva je: slovenski, srbohrvaški in pa jezik češkoslovaški.

Društvene tiskovine, poročila in pravne listine morajo biti izdajane v navedenih jezikih.

§ 3.

Člani lige morajo biti Jugoslovani in Čehoslovaki, dalje tudi pravniške osebe, v kolikor imajo svoj sedež v kraljevini Jugoslaviji ali v republiki ČSR, društveno delovanje se razteza na vse slovensko ozemlje.

II. Namen, delovanja in sredstva.

§ 4.

Namen lige je :

a/ širjenje vzajemnega spoznanstva med Jugoslavijo in ČSR, proučevanje političnih, kulturnih in gospodarskih odnošajev češko-slovaških

b/ centralizacija pokreta za idejo gospodarsko in politično zблиžanje med obema državama.

c/ Vse ostalo delovanje, katero ima namen, da započne in da se poglobe njih kulturni, gospodarski in politični odnošaji.

§ 5.

Ta namen dosega Liga: s posebnim delovanjem:

a/ predvajanj, jezikovnimi kurzi, debatnimi večeri, izletih in podobno

b/ izdajanjem knjig, časopisov in letakov,

c/ ustanavljanjem in dopolnjevanjem že ustanovljenih knjižnic in čitalnic v ljudski prid, z organizacijo propagando, drugo propagando, žurnalistiko in podpisovanjem gospodarskih odnošajev.

govornik je bil dr. Krivic, pravila *Lige* pa je javno prebral dr. Ivan Lah. Prisotni so bili predstavniki vlade, mesta, duhovščine, armade, sokolov, številnih organizacij in društev ter večje število dijakov in študentov. Izvoljen je bil odbor *Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani*: predsednik dr. Triller, podpredsednika dr. Hacin in dr. Gustav Gregorin, tajnik dr. Brilej in blagajnik Hanuš Krofta.²

13. novembra 1921 je imel ta odbor svojo prvo sejo v uredniških prostorih *Narodne tiskarne*, kjer je nato zasedal še nekaj let. Navzoči so bili: dr. Triller, dr. Gregorin, dr. Hacin, dr. Fux, Vavpotič, Govekar, dr. Lah, dr. Krivic, Zaler, Ružička, dr. Beneš, Šterk, Mohorič in dr. Brilej. Dr. Triller je načel vprašanje politične usmerjenosti lige, zlasti vprašanje njenega odnosa do posameznih strank. Klerikalni »*Slovenec*« je ligo nekaj dni pred tem že napadel, ker v odboru ni bilo nobenega pristaša SLS. Krivic je nato poročal, da je bil kot član priprav-

² Zgodovina petnajstletnega obstoja Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37. Ljubljana, 1937, str. 18.

ljalnega odbora zadolžen za to, da bi navezal stike s člani SLS, da pa so ti pokazali le simbolično zanimanje. Sprejet je bil sklep, da bo liga popolnoma nestrankarska organizacija, odprta vsem, ki so naklonjeni povezovanju in sodelovanju s Čehoslovaško. Sklenjeno je bilo tudi, da bodo s posebnimi dopisi k sodelovanju povabili SLS in JSDS.³ Nestrankarski značaj Lige so poudarjali v kasnejših letih še večkrat in so se tega tudi držali. Zasnova in program Lige sta bila takšna, da je bila zanimiva predvsem za izobražence. Med člani so bili predvsem pripadniki višjih slojev, pa tudi nekaj študentov. Klerikalci niso v Ligi nikoli igrali kake vidne vloge, vendar njenemu delu tudi niso nasprotovali. Nasprotno: tako »Jutro« kot »Slovenec« sta Ligin oglase objavljala brezplačno. Med člani so bili tudi izraziti levičarji, med katerimi je bil vodilna osebnost Bratko Kreft (od 1924 član KP, 1928 sekretar ljubljanskega mestnega komiteja). Vodstvo Lige se je skrbno izogibalo vsega, kar bi vodilo v politična nesoglasja. Ko je po letu 1936 prihajalo do vse večjih nesoglasij z vladnimi krogi, so skušali probleme reševati kar se da strпно.

Na prvi odborovi seji so oblikovali tri odseke: Frana Govekarja so izvolili za vodjo *publističnega odseka*, Zalerja za vodjo *kulturnega odseka* in Mohoriča, takratnega generalnega tajnika zbornice TOI, za vodjo *gospodarskega odseka*. Članarino so določili na 1 dinar mesečno, plačljivo naenkrat ali v mesečnih obrokih. Konzul Beneš je Ligi izročil svoje osebno darilo 10.000 Kč.

Program dela je bil zelo podoben tistemu, ki so si ga zastavile Čehoslovaško-jugoslovanske lige: vsestransko krepiti stike s prijateljskim čehoslovaškim narodom. Triller je sejo končal z besedami: »Naša prosveta, umetnost, društveno življenje, naše politične smeri, naše gospodarsko osamosvajanje — vse to se je razvijalo v sodelovanju s Čehoslovaki in se bo moralo tako razvijati tudi v bodoče!«⁴

Kmalu po prvi odborovi seji so člani Lige začeli z delom: zbrali so nekaj sredstev za pomoč študentom in dijakom v ČSR, začeli navezovati stike z *Osrednjim odborom Čehoslovaško-jugoslovanskih lig v Pragi* in s sorodnimi organizacijami v Jugoslaviji, predvsem z *Jugoslovanskim-Čehoslovaškim odborom v Zagrebu*. Nemudoma so začeli tudi priprave za ustanovitev Lige tudi v drugih krajih po Sloveniji. Za poverjenike v posameznih krajih so imenovali dr. Hraševca (za Celje), dr. Ljudevita Pivka (za Maribor) in dr. Cigoja ter dr. Kobeta (za Novo mesto).⁵

³ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 3. Zapisniki o sejah odborov JČ lige v Ljubljani. Zapisnik 1. odborove seje z dne 13. 11. 1921.

⁴ Prav tam.

⁵ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 3. Zapisniki o sejah odborov JČ lige v Ljubljani. Zapisnik 2. odborove seje z dne 20. 11. 1921.

Jugoslovansko-češkoslovaška liga ni bila nikoli množična organizacija, so bili pa njeni člani zato pogosto na vidnih in vplivnih funkcijah. Kot na primer navajam število članov ljubljanske *Lige*: 1933 190, 1934 230, 1935 292 in še 45 članov AO, 1937 302 in okoli 60 članov AO, 1938 402 in jeseni že 165 članov AO.

Zelo jasno je mogoče opaziti, da je članstvo naraščalo hkrati z zaostrovanjem mednarodnega položaja na pragu druge svetovne vojne. *Ligino* delo je dobivalo takrat vse bolj narodnoobrambni in antifašistični značaj, njenih akcij pa so se začeli množično udeleževati tudi nečlani.⁶

Ljubljanska *Liga* je bila matica vsem ostalim v Sloveniji, pobudnica večjega dela akcij in usklajevanja skupnih načrtov slovenskih *Lig*. Seveda so tudi v drugih krajih marsikaj naredili povsem samostojno, vendar v duhu dejanja in nehanja ljubljanske *Lige*, ki so ji tudi pošiljali svoje programe in poročila in to že od vsega začetka, še preden je prišlo do formalne povezave slovenskih *Jugoslovansko-češkoslovaških lig*.

Posebnost *Jugoslovansko-češkoslovaških lig* v Sloveniji je bila dvojna: za razliko od češkoslovaških *Lig*, kjer je iniciativa izhajala iz Prage, je bila matična ljubljanska *Liga* oddaljena od središča politične moči – Beograda – in to ne vedno le v zemljepisnem smislu; ne glede na to, da je bil sedež *Zveze Jugoslovansko-češkoslovaških lig* v Beogradu (kjer pa je bila *Liga* ustanovljena kasneje, kot v Sloveniji), so bile slovenske *Lige* tesno povezane predvsem med seboj in so celo navzven nastopale samostojno (pri čemer pa so naletele na celo vrsto administrativnih ovir, ki so jih bolj ali manj uspešno skušale obiti). Kot bo prikazano nekoliko kasneje, je prišlo med slovenskimi ligami in osrednjo organizacijo v Beogradu, ki je delovala pod vladnim okriljem, do zelo resnih razhajanj.

Po vzgledu ljubljanske je bila najprej ustanovljena *Jugoslovansko-češkoslovaška liga* v Mariboru. Tam je poverjeništvo ljubljanske *Lige* dejansko začelo delovati že 1921, 4. aprila 1922 pa so priredili zelo odmeven *Večer jugoslovansko-češkoslovaške vzajemnosti*. Med najbolj vnetimi pobudniki ustanovitve *Lige* v Mariboru so bili dr. V. Rapotec, dr. Reisman, dr. Pivko, dr. Vekoslav Kukovec, dr. Senjor, Božidar Borko in svetnik Bureš. 31. januarja 1924 je bil ustanovni občni zbor *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* v Mariboru. 29. maja 1925 je ljubljanska *Československa Obec* skupaj z mariborskim *Češkim klubom* in obema ligama organizirala izlet v Celje, ki se je spremenil v pravo manifestacijo, saj se ga je udeležilo nad 200 ljudi, v Celju pa so se jim pridružili še novi. To je bil neposredni povod za ustanovitev *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* v Celju, za katero je poverjeništvo začasno prevzel celjski župan dr. Hrašovec. 30. marca 1928 je bila ustanovljena *Liga* v Kranju, poleti 1931 pa na Bledu (kjer je njen predsednik postal dr. Janežič) in približno istočasno tudi na Ptuj.

Povečana aktivnost *Lig* ob češkoslovaški krizi in splošni zaostritvi mednarodnega položaja, ko je postala dejavnost *Lig* vsaj v nekaterih segmentih tako rekoč množična, je botrovala najprej nastanku *Lige* v Novem mestu (14. marca 1938, predsednik ing. Avsec) in Murski Soboti (predsednik prof. Janko Liška, eden od odbornikov prof. Vilko Novak). 6. aprila je bila ustanovljena *Liga* na Jesenicah, nekako istočasno pa tudi v Kamniku. Že leta 1934 pa je ljubljanska *Liga* ustanovila tudi poseben *akademski odsek*.⁷

Nekaj kasneje kot v Sloveniji so začele nastajati *Jugoslovansko-češkoslovaške lige* tudi drugod po Jugoslaviji in to predvsem pod vplivom vladne propagande. Izjema so bile v tem pogledu *Lige* na Hrvaškem, kjer so imele močno zaledje češke in slovaške narodne manjšine. *Lige* v krajih kot so Crikvenica, Split in Sušak so imele predvsem turistično-propaganden namen. V Beogradu so seveda čutili potrebo, da bi stvar uredili po zgledu Češkoslovaške tako, da bi bile vse *Lige* po državi pravzaprav podružnice beograjske. Toda medtem ko je bila praška *Českoslovaško-jugoslovanska liga* dejansko nosilka dela in pobudnica zelo razvejane dejavnosti, je bil položaj v Jugoslaviji drugačen: beograjska *Liga* je po učinkovitosti, članstvu in vplivu na javno življenje zaostajala za drugimi, predvsem slovenskimi *Ligami*. Sprva so bile jugoslovanske *Lige* med seboj šibko povezane. Maja 1927 pa je bil v Beogradu ustanovni

⁶ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1934/35, Ljubljana 1935.

Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1935/36, Ljubljana 1936.

Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1937/38, Ljubljana 1938.

⁷ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 2. Prejeti dopisi 1937, zlasti dopis Izvršnega odbora Lig Dravske banovine z dne 23. maja 1938.

kongres *Zveze Jugoslovansko-češkoslovaških lig v Jugoslaviji* (saveza, Svaza). Poslej so slovenske *Lige* delale nekako dvotirno: po eni strani kot del *Zveze* (te dejavnosti je bilo resnici na ljubo malo), po drugi strani pa docela samostojno.⁸

Oglejmo si nekoliko podrobneje delovanje *Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani*.

Ustanovljena je bila, kot je bilo že povedano, 9. novembra 1921. Finančna podlaga za njeno delovanje je prihajala iz različnih virov. Del sredstev je pridobila s članarino, ki so jo s prvotnega 1 dinarja dvignili na 2, ko pa je začela izhajati *Češkoslovensko-jihoslovanska revue*, je skupaj z naročnino nanjo znašala 40 dinarjev letno. Del sredstev sta dajali banska uprava in mestna občina ljubljanska (leta 1933 na primer banska uprava 6000, mestna občina pa 2000 din).⁹ Te dotacije so bile nestalne, *Liga* se je morala vsako leto znova potegovati zanje. Nekaj je prispeval konzulat ČSR, ki je sredstva dobival od ministrstev ČSR, pomembni pa so bili tudi darilni prispevki posameznikov in ustanov, zlasti *Češke industrialne banke*. Še posebej v času gospodarske krize je *Liga* večkrat zašla v resne finančne težave in je morala precej omejiti svoje delo. Za nekatere namene so izvedli posebne akcije zbiranja prispevkov, tako na primer za podpore visokošolcem v Pragi, Brnu in Bratislavi, pa za postavitve Masarykovega spomenika v Ljubljani, za katerega so zbrali že precej sredstev, da postavitev pa ni prišlo.¹⁰ *Zveza Jugoslovansko-češkoslovaških lig* je dobivala po svoji ustanovitvi tudi (ne majhne) dotacije od jugoslovanske vlade in njenih ministrstev, pri razdeljevanju teh sredstev pa je prihajalo do velikih nepravilnosti, ki so bile eden od temeljev spora slovenskih lig z zvezo.

Ljubljanska Liga je imela že ob svoji ustanovitvi tudi kolektivne člane. Predvsem je bila seveda to *Češkoslovaška Obec*, ki je imela svojega predstavnika tudi v odboru, pa *Jugoslovansko učiteljsko združenje*, od 1926 pa akademski društvi *Jadran* in *Triglav*.¹¹

Kako široke cilje si je *Liga* zastavljala, najbolje kaže dolg seznam deklaracij in resolucij, ki so jih sprejeli na srečanju odborov *Lig* iz Jugoslavije in Češkoslovaške v Ljubljani od 29. do 30. junija 1933. To srečanje je imelo izredno velik odmev v javnosti, povezano pa je bilo tudi s sokolskim zletom. Udeležili so se ga predstavniki *Lig* iz Prage, Brna, Bratislave, Olo-muca, Plzna, Č. Budjejevic, Tabora, Mor. Ostrave, Pardubic, Kolína, Beograda, Zagreba, Ljubljane, Celja, Ptuja, Maribora, Bleda, Kranja, Vukovara, Crikvenice, Splita, Sarajeva, Bjelovara, Sušaka in Osijeka. Sklenili so naslednje: da soglasno pozdravljajo in podpirajo pakt *Male antante*; da je treba pospešiti zblíževanje na gospodarskem in kulturnem področju in je treba kulturno deklaracijo čimprej spremeniti v kulturno konvencijo; pozvali so pravnike obeh držav, naj delujejo za zblížanje zakonodaj; k sodelovanju so pozvali vse organizacije, katerih cilj je bilo razvijanje slovanske vzajemnosti; poudarili so nujnost skupnega nastopanja v mednarodni politiki; zahtevali so, da mora biti spored kinematografov v obeh državah bolj naravnan na filme iz slovanskih dežel in da je treba preprečiti predvajanje filmov, ki propagirajo sovraštvo ali podcenjevalen odnos do katerega koli slovanskega naroda, posebno pa je potrebno pospeševati izmenjavo češkoslovaških in jugoslovanskih filmov; izmenjavali in prilagajali naj bi radijske sporede; redno naj bi izmenjavali kulturne delavce in novinarje; primerno naj se proslavlja državne praznike in pomembne obletnice obeh držav; z vso pozornostjo je treba pospeševati in podpirati jezikovne tečaje (v ČSR je šlo za tečaje srbohrvaščine); čimbolj je treba olajšati pretok knjig in časopisov, dramskih besedil in novih partitur; pospeševati je treba turizem; vso pozornost je treba posvetiti znanstvenemu sodelovanju, izmenjavi študentov in profesorjev ter ekskurzijam; ustanoviti je treba študentske odseke lig; poskrbeti je treba za recipročnost socialnega zavarovanja zasebnih uslužbencev (problem je

⁸ Petnajst let obstoja JČ lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37. Ljubljana, 1937.

⁹ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 3. Letno poročilo in bilanca delovanja Lige za poslovno leto 1932/33.

¹⁰ ARS. Društva. JČ liga, Prispeli spisi.

Jugoslovansko-češkoslovaška revue, leto VIII, 1938, št. 1. Masarykův pomník v Lublaní, str. 26. Predsednik odbora za postavitev tega spomenika je bil dr. Krivic. Očitno je prišlo do nekakšnega finančnega škandala in postavitve spomenika je padla v vodo. Za kaj točno je šlo, je iz ohranjenih spisov JČ lige v Ljubljani nemogoče ugotoviti, ohranjeno pa je Krivičovo pismo Ligi, napisano v zelo prizadetem tonu, kjer odgovarja na očitno zelo hude obtožbe glede usode zbranega denarja.

¹¹ Jutro, 27. 1. 1926. JČ liga v Ljubljani.

Otroci češke dopolnilne šole v Ljubljani na »Dan maminek« (Materinski dan) 1934

bil zlasti pereč za čehoslovaške državljane, zaposlene v Sloveniji, predvsem v tekstilni industriji; prirejati je treba likovne razstave.¹²

Nekatere take načrte so dejansko uresničevali ali jih vsaj poskušali uresničiti. Največ uspeha so imeli pri kulturnih akcijah, pa še tam ni šlo vedno vse gladko. Dejavnost *Jugoslovansko-čehoslovaške lige v Ljubljani* pa je poleg vsega, kar zajemajo omenjeni sklepi odbora *Lige*, obsegala še počitniško izmenjavo otrok, počitniške prakse dijakov in študentov, številna predavanja in prireditve (ki se jih je udeleževalo veliko večje število ljudi, kot pa je bilo članov *Lige*), propagandne akcije, posredovanje podatkov turistom iz ČSR, nekatere turiste pa je *Liga* celo prenočevala (ne majhno število gostov so člani sprejemali kar na svojih domovih in jim nudili vso gostoljubnost). *Liga* je organizirala tudi izlete in družabne prireditve, mnogokrat skupaj z ljubljanskimi Čehi. Ves čas so si člani *Lige* prizadevali, da bi lahko vplivali na dodeljevanje štipendij za študij v ČSR, vendar se je to posrečilo le izjemoma. Lastnega fonda za podpore pa *Liga* ni imela.

Gospodarski odsek Jugoslovansko-čehoslovaške lige v Ljubljani je takoj po svojem osnovanju začel z delom, da bi navezali gospodarske stike s ČSR. Generalni tajnik TOI Mohorič se je s člani odseka, ki ga je vodil, tedensko sestajal pri konzulu ČSR Benešu, toda zaradi zelo neugodnih valutnih razmer in carinskih ovir je delo povsem zastalo in ni prineslo konkretnih rezultatov. Kasneje *Lga* na gospodarske stike s ČSR ni kaj dosti vplivala, razen propagandno.

Najširši odmev in največji pomen je imelo *Ligino* delovanje na kulturnem področju, pa tudi organiziranju tečajev češkega jezika. S to obliko delovanja je namreč *Liga* vplivala na najširšo javnost in tako dajala poseben pečat vsakdanjemu življenju v predvojnem obdobju. Ljubljanska *Liga* je bila na tem področju še posebno dejavna, kar seveda ni nič čudnega, saj so bile pri roki številne kulturne ustanove, s katerimi je tesno sodelovala. Tudi mariborska *Liga* glede tega ni dosti zaostajala za ljubljansko. Po svojih močeh so kulturne prireditve in tečaje češkega jezika organizirali tudi drugje, še zlasti ob izbruhu čehoslovaške krize.

¹² Lublanská manifestace a porada našich Lig. Čehoslovensko-jugoslovanska revue, leto III, 1933, št. 8, str. 269–271.

istototam: Svečano zborovanje JČ lig Jugoslavije in Čehoslovaške v Ljubljani. str. 289–292.

Ljubljanska *Liga* je sprva načrtovala celo ustanovitev lastne knjižnice. V začetku leta 1924 pa je bilo sklenjeno, da bodo zbrane knjige prenesli v knjižnico *Češke Obce v Ljubljani* (s tem, da so te knjige ostale last *Lige*), kamor so imeli Ligini člani potem prost dostop.¹³

Prva Ligina javna prireditev v Ljubljani je bila 26. novembra 1921 (torej le nekaj dni po ustanovitvi) v Narodnem domu. Posvečena je bila Havličkovi stoletnici. Dr. Krivic je predaval o tem češkem voditelju, dr. Lah pa je bral odlomke iz njegovih del.¹⁴ Kasneje so se podobne prireditve kar vrstile in so pogosto naletele na prav množičen odziv ljubljanskega občinstva, predvsem seveda izobražencev, študentov in tudi dijakov. *Liga* je vsako leto posebno slovesno proslavila 28. oktober (češkoslovaški državni praznik) in pa Masarykov rojstni dan. K sodelovanju so vabili najboljše in najbolj priljubljene gledališke in operne umetnike, kar je seveda take prireditve še bolj populariziralo. V Liginih publikacijah najdemo takale navdušena poročila: »13. aprila (1923 op. pis.) smo proslavili petletnico deklaracije in prisege *Zvestoba za svetobo*, na svečani akademiji v veliki dvorani hotela Union. ... Glavna zasluga za prodorni uspeh tega večera je šla generalnemu konzulu dr. Benešu, ki se ni ustrašil nobenih žrtev, da nadkrili ta soareja vse, kar je podobnega doživela Ljubljana v povojnih letih v svoji sredi. Galerije so se šibile pod dragocenimi perzijskimi preprogami in girlandami, oder ves v zelenju, sredi palm in lovorjev prezidentov lik. Na odru dr. Beneš, njegov govor spremljajo neprestane ovacije, za njim Betteto, Sfiligojeva, znova in znova morata na oder...«¹⁵

»... Najlepša morda najimpozantnejša od vseh je bila tokratna proslava 28. oktobra (1933, op. pis.). Svečanost ... se je vršila v veliki, nabito polni unionski dvorani v izredno sijajnem duhu. Salve neprestanega vzklikanja in ovacij je sprožil že pomnoženi operni orkester pod temperamentno taktirko svojega šefa dirigenta M. Poliča s Smetanovo simfonično sliko Višegrad. Frenetične ovacije so sledile tudi govoru poslevočedelega podpredsednika dr. Stareta. Pretresljivo je zapela gospa Thierry – Kavčnikova veliko Libušino prerokovanje češkemu narodu. Ta večer se je uvedel prvič v javnost tudi naš operni tenorist J. Franzl z Beranovo *Legendo*...«¹⁶

Posebno slovesno so v Ljubljani in tudi drugod proslavili Masarykovo osemdesetletnico. Na predvečer je bila v Ljubljani velika svečana parada in ognjemet na Gradu, 7. marca zvečer pa je *Liga* organizirala slavnostno akademijo v Operi. Taka prireditev je zajela tako rekoč vse sloje prebivalstva, sodelovali so Sokoli, kar je še posebno pritegnilo radovedneže. Značilna dejavnost *Lige* je bilo tudi organiziranje množičnih manifestacij prijateljstva s ČSR ob prihodu raznih osebnosti češkoslovaškega kulturnega in političnega življenja v Ljubljano. Ko so na primer 10. oktobra 1926 na obisk v Ljubljano prišli člani češkoslovaškega parlamenta, je odbor *ljublanske lige* nekaj dni prej oklical na skupen sestanek predstavnike vseh kulturnih, narodnoobrambnih in humanitarnih društev mesta (ki so se vabilu tudi vsa odzvali!) in skupaj z njimi so gostom organizirali veličasten sprejem. O njem v poročilu prof. Ivana Vavpotiča beremo tole: »Vsa Ljubljana je tekmovala, kako naj goste najlepše sprejme. Mesto si je nadelo praznično lice. Cvetje, zastave, dame v zlatih avbah in košatih pečah posipajo goste s cvetjem. Vse drvi, da vidi voditelje češkoslovaškega naroda, da jih more pozdraviti. Prav nepopisen je bil sprejem v Mestnem domu. Tisočglava množica prepeva, vriska in čaka še pozno v noč...«¹⁷

Posebno pozornost je *Liga* posvečala predavanjem. Organizirala jih je od vsega začetka svojega obstoja. Bila so javna in dobro obiskana, teme so bile zelo različne, predavali pa so člani ljubljanske ali drugih *Lig*. V prvih petih letih je ljubljanska *Liga* na primer organizirala tale predavanja: 1921 – dr. Krivic: O Havličku; 1922 – dr. Lah: O lepotah Slovaške, O Jirasku, dr. Krivic: O Masaryku, Ivan Vavpotič: Praški barok, dr. Fux: O skavtingu; 1923 – dr. Lah: O Holečku; 1924 – Ljudevit Pivko: O sodelovanju čeških in jugoslovanskih prostovoljcev, Pustoslemšek: O čeških mestih, dr. Krivic: O Masaryku, dr. Burian: O Masaryku,

¹³ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 3. Zapisniki o sejah odbora JČ lige v Ljubljani. Zapisnik z dne 20. 2. 1924. Zapisnik z dne 3. 3. 1925.

¹⁴ Zgodovina petnajstletnega obstoja... str. 19–20.

¹⁵ Prav tam, str. 21.

¹⁶ Prav tam, str. 51.

¹⁷ Prav tam, str. 26–27.

ČESKOSLOVENSKÁ BESEDA
K R A N J

Kranj, dne 28.V.1938.

Výkonnému výboru jihoslovansko-
československé ligy,

čís. 2/38.

L U B L A Ň

Velevážený pane doktore !

Dobře víme, že jste to byl Vy, který svou neúměrnou prací a iniciativou dal pobudu pro konání řady přednášek po celé drávkové bahnovině, které tak krásně propagovaly sblížení mezi našimi bratrskými národy. Jsou Vám za tu práci nesmírně vděční, neb to Vaše namáhavá činnost přinesla projevy sympatií naší milé republiky a v druhé řadě seznámila bratry Slovinců s prací a činností nás Českoslovánů.

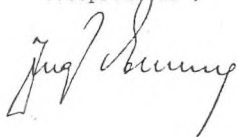
Pevně doufáme, že budete, velevážený pane doktore, i nadále pokračovati v započaté práci a že nám ostanete našim milým osvědčeným přítelem.

Přijměte tedy, pane doktore, naše upřímné díky a buďte pevně přesvědčen, že známe ceniti ty přítele, kteří nám stojí, v té početně době, kdy bojujeme znovu o udržení své samostatnosti, po boku.

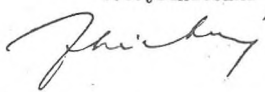
Vaši další práci pro sblížení našich bratrských národů voláme naše upřímné a sokolské

N A Z D A R !

t.č.předseda :

t.č.jednatelka :

dr. F. Kozak: O revolucionarnih smereh v češki književnosti, dr. F. Mesesnel: O češkem slikarstvu 19. stoletja; 1925 – Ivan Mohorič: O českoslovaški industriji, R. Pustoslemšek: O težnjah Južnih in Severnih Slovanov po zedinjenju, dr. Avramović: O českoslovaških kopalščih, dr. Mesesnel: O slikarju V. Hynaisu.

Podobne teme so se vrstile vse do konca Liginega delovanja.¹⁸ Zanimiv je zaplet okoli predavanja gosta iz ČSR dr. Kijovskega leta 1938. Ljubljanska Liga je predavanje ocenila kot neprimerno: »Ker vemo, da je českoslovaška država dala Sudetským Nemcem take pravice, in to v tako velikem obsegu, da nikakor ne bi kazalo pri nas v Jugoslaviji dati Nemcem enake pravice, še posebej z ozirom na naše manjšine v Italiji in na Koroškem, se ne zdi primerno, da bi dr. Kijovsky imel pod našim okriljem predavanje o českoslovaški nacionalni politiki...« beremo v dopisu odbora ljubljanske Lige profesorju Janku Jarcu v Novo mesto.¹⁹ Do preda-

¹⁸ Posamezna letna poročila Jugoslovansko-českoslovaške lige v Ljubljani.

¹⁹ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 1. Odposlani dopisi 1937, dopis Janku Jarcu z dne 24. 1. 1938.

vanja pa je vseeno prišlo in to celo dvakrat: v Kranju ga je organizirala marca 1938 tamkajšnja podružnica Družbe Sv. Cirila in Metoda, v Novem mestu pa celo Jugoslovansko-češko-slovaška liga, ki so jo tam ravno ustanovili.²⁰

Najširši odmev med vsemi sloji ljudstva in tudi precejšnjo politično vlogo so imele ligine prireditve spomladi 1938. Ljubljanska Liga je skupaj z drugimi Ligami po Sloveniji organizirala izredno odmevno turnejo filmskih predstav povezanih s predavanji o ČSR, njeni armadi, organizaciji Lig, mednarodni situaciji in nujnosti zavezništva s ČSR. Filme o Masaryku, Benešu, Pragi, Tatrah, češkoslovaški armadi in folklori je posredoval konzulat ČSR v Ljubljani, predavala pa sta konzul Miňovsky in dr. Stare. Že za prvo prireditev, ki je bila v Ljubljani v kinu Union 25. februarja 1938, je bilo zanimanje res ogromno. Več kot tisoč ljudi je ostalo pred vrati dvorane, ker niso mogli dobiti vstopnic. Prišlo je do spontanih manifestacij podpore Češkoslovaški. Izreden uspeh te prireditve je dal impulz za veliko turnejo po vsej Sloveniji. Ljubljanska Liga jo je izvedla skupaj z drugimi Ligami po Sloveniji, Sokolstvom, Rdečim križem in še nekaterimi drugimi kulturnimi društvi. Samo v Ljubljani so prireditve ponovili v različnih dvorinah, ki so bile vedno nabito polne, kar desetkrat. Do 9. maja 1938 se je zvrstilo še nad 30 prireditev v Trbovljah, Kranju, Celju, Novem mestu, Ptuj, Mariboru, Bledu, Črnomlju, Jesenicah, Domžalah, Škofji Loki, Kočevju, Kamniku, Metliki, Krškem in Murski Soboti. Udeležilo se jih je okoli 40.000 ljudi vseh slojev in ne glede na strankarsko pripadnost, spremenile pa so se v prave množične manifestacije za prijateljstvo s Češkoslovaško, proti fašizmu in za demokracijo. Jasno se je pokazalo, da so ljudske množice izrazito protifašistično razpoložene in nasprotujejo Stojadinovičevi politiki.

Zanimiv je bil tudi razvoj tečajev češkega jezika, ki jih je organizirala Liga v Ljubljani. Prvega so organizirali 1922, ko je kot lektor češkega jezika v Ljubljano prišel dr. Václav Burian. Za organiziranje takega tečaja so se zavzemali zlasti sokoli. Zato pa je bilo razočaranje toliko večje, ko se je na prvi tečaj češčine prijavilo samo 15 tečjanikov.²² Toda v naslednjih letih je zanimanje za učenje češkega jezika stalno naraščalo. 1926 so organizirali že 7 tečajev, od novembra 1935 do maja 1936 pa je bilo že 10 tečajev s skupno 330 udeleženci (8 tečajev za srednješolce in dva za širšo javnost). Pouk – eno uro tedensko – je bil na teh tečajih brezplačen. Burian že ni več zmogel vsega sam in pomagal mu je učitelj češke šole Polák.²³ Čimbolj se je mednarodna situacija zaostrovala, tem bolj je naraščalo zanimanje za češke tečaje: jeseni 1937 se je prijavilo že 900 tečajnikov! Seveda velja ta številka le za tečaje, ki so zajeli Ljubljano in okolico in jih je organizirala ljubljanska Liga. Tako so v okviru te Lige 1937/38 poučevali češčino kar v 20 tečajih, ki so jih vodili dr. Burian, dr. Kolarič, prof. Vedralová, prof. Oven, dr. Trdinova, prof. Franjo Sič, prof. Mihelič, dr. Ivo Murko, ing. Stanko Murko, učitelj Polák, na gospodinjiski šoli Martinková, v Šentvidu pa prof. Hybašek.²⁴

Izvršni odbor slovenskih Jugoslovansko-češkoslovaških lig je izdal poseben učbenik češkega jezika, da bi tako zadostil velikim potrebam. Avtor je bil prof. Oven, izšel pa je v 2000 izvodih po 5 dinarjev. Izid je odobril konzul Miňovsky, vendar brez slovaških tekstov na nekaj straneh, ki jih je avtor prvotno vključil.²⁵ Učenje češčine je postalo pravzaprav manifestativno dejanje, kar se je posebno pokazalo pozimi 1938 in še kasneje, ko je oblast druge oblike javnega manifestiranja solidarnosti s Češkoslovaško onemogočila. Samo leta 1938 je bilo v Sloveniji nad 1800 slušateljev čeških tečajev. Ta dejavnost je bila tako množična, da je konzulat ČSR prosil svoje prosvetno ministrstvo za nujno denarno podporo. Tiskovni ataše J. Hörbel, ki je decembra 1938 obiskal Ljubljano, je prav tako poročal o tečajih v Prago in

²⁰ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 1. Prispeli dopisi 1937. Letak kranjske podružnice Družbe Sv. Cirila in Metoda ter dopis JČ lige iz Novega mesta o organiziranju predavanj.

²¹ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1937/38.

²² Zgodovina petnajstletnega obstoja...

²³ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1935/36, Ljubljana 1936, str. 26.

²⁴ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1937/38, Ljubljana 1938, str. 26–27. Jutro 6. 11. 1937.

²⁵ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1937/38, Ljubljana 1938, str. 26. Slovenec, 20. 11. 1937.

ARS. Društva. JČ liga, fasc. 1. Prejeti dopisi.

jih je ocenil kot izjemno pomembno dejavnost ne le v kulturnem, ampak predvsem političnem oziru.²⁶ Poleg ljubljanske so tečaje organizirale tudi *Lige* v Mariboru, Novem mestu, Ptuj, Murški Soboti, Kranju, Bledu, Logatcu (kjer *Liga* ni bila ustanovljena) in Celju. S tako široko aktivnostjo se niso mogle pohvaliti druge *Lige* ne v Jugoslaviji, ne v ČSR.²⁷

Z nekaterimi akcijami je ljubljanska *Liga* segala tudi izven Ljubljane. Tako je 1931 na Jezerskem postavila spominsko ploščo dr. Karlu Choudskemu, velikemu ljubitelju slovenskih gora in nekdanjemu predsedniku češke *podružnice Slovenskega planinskega društva*. Pri postavitvi je sodelovalo tudi *SPD*. Odkritje 16. avgusta 1931 je bilo zelo slovesno, udeležili so se ga tudi gostje iz Češkoslovaške, predstavniki vseh slovenskih *Lig* in planinci ter seveda številni okoliški kmetje.²⁸

Slovenske *Lige* so imele nekako spontano ljubljansko za svojo matično organizacijo. Ko je bila 8. maja 1927 ustanovljena *Zveza Jugoslovansko-češkoslovaških lig v Jugoslaviji*, so se začele težave. Ustanovni kongres *Zveze* je bil v Beogradu maja 1927, čeprav je bila ustanovitev v načelu sklenjena že dve leti prej. Slovenske *Lige* so ustanovitev te *Zveze* (*Saveza*, *Svaza*) sprva pozdravile, saj je bila jugoslovanska organizacija s tem formalno prilagojena tisti v ČSR, kjer je bilo osrednje jedro v Pragi. Kmalu pa so se pokazale negativne posledice te centralizacije. Slovenske *Lige* so imele namreč daleč bolj razvejano dejavnost, kot pa organizacija v Beogradu. Zato so sprva resno razmišljali tudi o tem, da bi morali biti sedež *Jugoslovansko-češkoslovaških lig* pravzaprav v Ljubljani.²⁹ Čeprav so imele slovenske *Lige* v *Zvezi* svoje zastopnike, je imel vso moč odločanja dejansko upravni odbor *Zveze*, v katerem pa so imeli Slovenci zelo malo vpliva. Ta je želel imeti v rokah vse niti in je sprva skušal omejiti samostojne akcije posameznih *Lig*, vendar pa so te z uresničevanjem svojih programov nadaljevale.

Posebno močno se je centralizacija odražala na finančnem področju. Po ustanovitvi *Zveze* so vse državne podpore prihajale v roke osrednji organizaciji, od tam pa so se sredstva delila posameznim ligam. Način delitve finančnih sredstev pa je bil v popolnem nesklad s programi in delovanjem posameznih lig, poleg tega pa lige od *Zveze* sredstev niso dobivale redno (čeprav so bila *Zvezi* redno izplačana). Obupne prošnje slovenskih *Lig*, naj jim izplačajo vsaj že odobrene vsote, so bile pogosto zaman. Posebno mučno je odjeknilo dejstvo, da od 100.000 din državne podpore v letu 1929 *Jugoslovansko-češkoslovaška liga v Ljubljani* ni dobila niti prebite pare.³⁰ Dr. Reisman, ki je slovenske lige v tem letu predstavljal v *ožjem odboru Zveze*, je imel spricho tega zelo nevhvaležno vlogo. Vse njegovo prizadevanje, da bi odboru pojasnil upravičene prošnje ljubljanske *Lige*, je bilo namreč zaman. Nič bolje se ni po letu 1935 godilo dr. Staretu, ki je postal celo podpredsednik *upravnega odbora Zveze*, pa se položaj vseeno ni prav nič spremenil. Ivan Vavpotič je njuno delo ocenil kot »delovanje na vulkanskih tleh beogradskega *Saveza*«. ³¹ Finančne težave in spori, ki so se kar vrstili, pa niso bili edina težava. *Osrednji odbor Češkoslovaško-jugoslovanske lige v Pragi* je namreč računal s tem, da so razmere v Jugoslaviji enake tistim na Češkoslovaškem. Tako so imele *Lige* precejšnje težave, kadar so se hotele lotiti kake akcije na lastno pest, mimo osrednjega odbora v Beogradu. Osrednji odbor je bil direktno povezan z ministrstvom za zunanje zadeve in to seveda samostojnih akcij tudi ni ravno vneto podpiralo. Vse to je delovanje slovenskih *Lig* že kar nevarno hromilo.

²⁶ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 1. Prejeti dopisi. Dopis poslaništva ČSR v Beogradu ministrstvu za zunanje zadeve ČSR z dne 23. 12. 1937.

ARS. Društva. JČ liga, fasc. 1. Odposlani dopisi. Dopis konzulata ČSR v Ljubljani z dne 10. 12. 1937 češkoslovaškemu ministrstvu za prosveto.

²⁷ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1937/38, Ljubljana 1938, str. 28.

²⁸ Češkoslovenska Obec v Ljubljani. Výroční zprava za rok 1931.

Zgodovina petnajstletnega obstoja JČ lige v Ljubljani in letno poročilo za poslovno leto 1936/37, Ljubljana 1937, str. 39–40.

²⁹ Jutro, 30. 5. 1926, str. 3 (Jugoslovansko-češkoslovaške lige na delu).

³⁰ Zgodovina petnajstletnega obstoja... str. 28, str. 32.

ARS. Društva. JČ liga, Odposlani dopisi.

³¹ Zgodovina petnajstletnega obstoja... str. 56.

Medsebojna povezanost slovenskih *Lig* je bila zelo dobra. Izmenjavale so si načrte dela, letna poročila, predavatelje in izvajale skupne akcije. Vsem težavam navkljub so razvile zelo intenzivno sodelovanje z ligami na Češkoslovaškem, posebno še v Pragi, Brnu in Bratislavi. 7. maja 1932 je *Ljubljanska Liga* v veliki dvorani Kazine priredila slavnostni večer, na katerem sta bila Ivan Hribar in Jan Strakaty imenovana za ligina častna člana. Navzoči so bili predstavniki vseh slovenskih lig. Dr. Reisman je ob tej priložnosti predlagal, da bi ustanovili *podzvezo slovenskih Jugoslovansko-češkoslovaških lig*, ki bi reševala skupna vprašanja v odnosih z Beogradom in usklajevala skupne akcije, njen sedež pa bi bil v Ljubljani. Predlog je bil soglasno sprejet in ustanovljen je bil *Izvršni odbor JČ lig v Dravski banovini*. Vanj so bili izvoljeni: iz Ljubljane Rasto Pustoslemšek, dr. Egon Stare, konzul ing. Ševčík, Hanuš Krofta, dr. Ivo Murko in Božidar Borko; za Maribor dr. Alojz Reisman in dr. Šnajd; za Celje ing. Osvald in dr. Hrašovec; za Ptuj dr. Visenjaki in dr. Mušič; dr. Janežič in dr. Krajner za Bled in dr. Sivec in Varacha za Kranj. Za predsednika tega odbora je bil izvoljen Rasto Pustoslemšek, za podpredsednika dr. Stare in dr. Reisman, za tajnika dr. Murko in za blagajnika Krofta.³²

Poslej je *Podzveza lig v Dravski banovini* enotno nastopala v odnosih z Beogradom, pa tudi navzven. Njenemu zgledu so kmalu sledile tudi *JČ lige Savske banovine*. Osrednja *Zveza* je obe *podzvezi*, ki sta kazali veliko samostojnost, sicer nekako tolerirala, se pa z njunim obstojem nikoli ni povsem sprijaznila. Vedno znova so ju kritizirali, češ da pravzaprav ne bi smeli obstojati. Toda zamisel o *podzvezi* se je vsaj v Sloveniji izkazala kot zelo uspešna. Poslej so slovenske *Lige* pošiljale svoja letna sporočila in tudi pobude kar naravnost v Prago in tudi začele oboje objavljati v *Jugoslovansko-češkoslovaški reviji*. Seveda pa vse administrativne zapreke, ki so ovirale praktično delo lig tako na češkoslovaški, kot na jugoslovanski strani, niso bile odstranjene. Delovanje obojih se je tako rekoč dušilo v administrativnih predpisih, ki so bili marsikdaj prav v nasprotju s tako glasno poudarjano potrebo po zbliževanju in sodelovanju.

Spomladi 1938 je kriza v *Zvezi Jugoslovansko-češkoslovaških lig* dosegla svoj višek. Prišlo je tako daleč, da so nekatere slovenske lige predlagale, da bi *Podzveza lig Dravske banovine* bojkotirala kongres *Zveze*. Sporni točki sta bili dve: razdelitev finančnih sredstev in mlačno zadržanje *Zveze* ob zaostitvi mednarodnega položaja in vse večji ogroženosti Češkoslovaške (nemški zasedbi Avstrije je 21. maja sledila mobilizacija v ČSR). Finančno vprašanje je bilo zelo zaostreno, ker je znova prišlo do nepravilnosti pri delitvi sredstev in *Podzveza lig Dravske banovine* je zahtevala, da je treba sredstva deliti glede na število aktivnega članstva. *Zvezi* pa so očitali tudi pretirano razsipnost: »Če lige delujejo v glavnem brezplačno, mora tako storiti tudi *Zveza* in začeti varčevati!« Dejansko *Lige* v Sloveniji niso imele plačanih uslužbencev, zato jih je tembolj jezilo, da je *Zveza* razvila svoj uradniški aparat, ki pa je delo bolj paraliziral kot pospeševal.³³ Dr. Vekoslav Kukovec je v svojih dopisih *Izvršni odbor lig v Dravski banovini* rotil, naj ne vztrajajo pri bojkotu: »Izogibajmo se konflikta. Iz nekih slučajnih virov vem, da tudi Beograd – izvemši vlado – glede Čehov ni slab. Zdi se mi, da je odločitev bojkotirati občin zbor *Zveze lig* napačna – zdaj Čehov ne smemo v nobeni stvari zapustiti...«³⁴ Ker se je mednarodni položaj čez poletje nenehno slabšal, slovenske *Lige* niso hotele zastrovati spora in popolnoma zrušiti enotnosti *Zveze Jugoslovansko-češkoslovaških lig*. Vsakršno skupno akcijo *Zveze* glede politične krize pa so odlagali iz dneva v dan. Jesen pa je prinesla usodne dogodke: Münchensko konferenco in naposled zasedbo ČSR. S tem, ko je ČSR kot država prenehala obstajati, je formalno prenehala obstajati tudi *Jugoslovansko-češkoslovaška liga*. Uradno so *Lige* v Jugoslaviji nehale delovati leta 1939. Pokazalo se je, da ta organizacija, ustanovljena z obilico zagnanosti, idealizma in navdušenja za slovansko zbližanje, ni mogla resno vplivati na mednarodno politiko.

Ljubljanska Jugoslovansko-češkoslovaška liga je leta 1934 ustanovila še poseben *akademski odtok*. Ustanovni občni odbor je bil 18. maja 1934, za predsednika pa je bil izvoljen

³² Prav tam, str. 43.

³³ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 1. Zapisniki o odborovih sejah.

³⁴ ARS. Društva. JČ liga, fasc. 2. Izvršni odbor. Prejeti dopisi. Dopisi dr. Vekoslava Kukovca z dne 16. 5. 1938.
Dopis istega z dne 19. 5. 1938.

Akademski odsek Jugoslovenske - Češkoslovaške lige
v Ljubljani

Te vabi na

18 dnevno ekskurzijo po Č. S. R.

Ekskurzija se bo vršila v septembru. Odšli bomo dne 9. septembra iz Ljubljane preko Maribora v Bratislavo ter dalje Hodonín-Velehrad-Zlín (ogled Baťovih tovarov) - Brno-Hradec Kralov - Praha (6 dni z izletom na Karlův Týn in poklonitvijo na grobu T. G. Masaryka v Lánech) - Karlovy Vary - Plzeň (ogled Škodovih tovarov in pivovarne) - Češke Budějovice-Horní Dvořiště-Č. Lince-Ljubljana.

Potovali bomo

z udobnim Putnikovim avtokarom.

Stroški so preračunani

na 925 din.

V tej ceni je vračunano: vožnja, kolektivni potni list, prehrana (3-4 krat na dan), prenočnina in poleg tega obiski v gledališčih, muzejih, razstavah in drugih zanimivostih.

Definitivno prijavo z dvema fotografijama pošlji do 15. avgusta na Akademski odsek J-Č lige na Univerzi v Ljubljani.

Število udeležencev je zaradi čim udobnejšega potovanja omejeno na 20 oseb, zato pohiti s prijavo.

Akademski odsek J-Č lige

Letak iz leta 1937 za izlet v ČSR

Boris Urbančič. Ob ustanovitvi je imel odsek 40 članov. Sestavili so svoj interni statut, ki je predvideval najmanj en občni zbor letno in to v začetku zimskega semestra. Deloval je precej samostojno z namenom, da bi za delo *Lige* zainteresiral bodoče izobražence. Trudili so se organizirati ekskurzijo v ČSR, počitniško izmenjavo študentov in pridobiti štipendije za študij v ČSR, vendar brez kakega večjega uspeha.³⁵

Novembra 1935 je bil izvoljen nov odbor *Akadskega odseka*: predsednik Jože Procházka, podpredsednik Leo Stare, tajnik Alojz Klemenčič, zapisnikarica Jakica Pleterski in blagajnik Egon Stare. Število članov je malce naraslo – v tem letu jih je bilo 45. Organizirali so več predavanj in prireditev, ki so bile dobro obiskane, po vsebini pa so bile podobne tistim, ki jih je sicer organizirala *Liga*. Pomembno pa je bilo, da so začeli izdajati svoj list *Slovanski svet*. Prva številka je izšla oktobra 1935, urejali pa so jo študentje prava Janko Jež, Jože Procházka in Leo Stare. Namen tega lista je bil predvsem narodnoobrambno delo, informiranje o slovanskih deželah, njihovi politiki, gospodarstvu in kulturi. V uvodniku prve številke je uredništvo razložilo temeljne točke svojega programa: proti pangermanizmu in panlatinizmu postaviti panslavizem, postaviti nove temelje slovanski vzajemnosti, opozoriti na položaj naših manjšin in manjšin drugih slovanskih narodov, mladino vzpodbujati za narodnoobrambno delo.

Slovanski svet je objavljal bibliografije posameznih problemskih področij in celo pregled odmevov iz slovanskega sveta v ostalem slovenskem časopisu. List naj bi pospeševal tudi

³⁵ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1934/35, Ljubljana 1935, str. 25–26.

sodelovanje med vsemi organizacijami, ki so si za cilj zastavile slovansko zbližanje (zlasti sta se odzvali *Jugoslovansko-bolgarska liga* in *Društvo prijateljev poljskega naroda*, vendar kakih vidnejših rezultatov sodelovanja ni bilo).³⁶ *Slovanski svet* sicer ni imel posebno širokega kroga bralcev, je pa vendarle vplival na miselnost in razpoloženje študentov predvsem s svojim opozarjanjem na ogroženost slovanskih dežel pred fašistično nevarnostjo.

Akademski odsek Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Ljubljani je imel stike z *dijaško Malo Antanto* in študentskimi organizacijami v ČSR. Študentske organizacije v Jugoslaviji in ČSR niso bile istovetne, tako da so težko navezovalle neposredne stike. *Slovanski študentski kongres* v Pragi 1922, *mednarodna študentska konferenca* v Pragi 1926 in *kongres Študentske Male Antante* 1930 so ostali glede sodelovanja z jugoslovanskimi študenti brez pravega uspeha. Jugoslovanske študentske organizacije so bile razdrobljene po političnih pogledih in strankarski usmerjenosti in to je bil poglavitni zadržek, da ni bili mogoče organizirati kakega tesnejšega sodelovanja. To vrzel je Sloveniji vsaj deloma – pač po svojih močeh – skušal zapolniti *Akademski odsek Jugoslovansko-češkoslovaške lige*. Po vzgledu Ljubljčanov je 2. decembra 1937 *akademski odsek* ustanovila tudi *Češkoslovaško-jugoslovanska liga v Pragi*. Že leto poprej pa je ljubljanski *Akademski odsek* navezal zelo tesne stike s *Slovanskim Ustavom* v Pragi in skupaj s to ustanovo organiziral v Ljubljani izredno odmevno razstavo češkoslovaških knjig. Razstavo so slovesno odprli 28. oktobra 1936, okoli 2500 zbranih knjig pa je dobil *Akademski odsek* v trajno last.

16. decembra 1937 je bil spet izvoljen nov odbor *Akadskega odseka lige*: predsednik je postal Alojz Klemenčič, podpredsednik Leo Stare, tajnik Egon Zink, blagajnik Miran Fettich. Ti so *Akademski odsek* vodili v najbolj kritičnih trenutkih češkoslovaške krize, ko je ta tudi odigral izredno pomembno vlogo, saj so se okoli njega strnile vse napredne sile na univerzi. Žal pa so bila politična nasprotja med študentskimi združenji premočna, da bi se zamilsel o množični študentski manifestaciji za zavezništvo s Češkoslovaško in proti fašizmu lahko uresničila. (O teh dogodkih smo več pisali že v poglavju o političnih stikih in medsebojnih vplivih.)³⁷

Po 15. marcu 1939 ČSR ni bilo več in s tem je ugasnila tudi *Liga*. Konec oktobra 1938 so imeli člani *Akadskega odseka* svoj zadnji občni zbor, na katerem so simbolično obeležili tragičen razplet: zborovanje so začeli z enominutnim molkom ob češkoslovaški in jugoslovanski zastavi. Za zadnjega predsednika so izvolili Egona Zinka, za podpredsednika Mira Fetticha in Alojza Klemenčiča, za tajnika pa Oblaka in Pertota. Takrat je imel *Akademski odsek* 165 članov – daleč največ v vsem času svojega obstoja.³⁸

³⁶ Letno poročilo JČ lige za poslovno leto 1935/36, Ljubljana 1936, Poročilo Akadskega odseka za leto 1935/36.

Jutro, 30. 4. 1934.

Kremenšek Slavko: Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941. Ljubljana 1972, str. 273. *Slovanski svet*, Akadska revija, letnik 1. 1935, št. 1.

³⁷ Letno poročilo JČ lige v Ljubljani za poslovno leto 1937/38, Ljubljana 1938, str. 29–31.

³⁸ Jutro, 1. 11. 1938, str. 9.

Zusammenfassung

DIE TSCHJECHISCH-SLOWENISCHEN KONTAKTE IN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT

Die politischen Kontakte und wechselseitigen Einflüsse

Die politischen Kontakte zwischen Tschechen und Slowenen standen die ganze Zeit im Zeichen der »slawischen Wechselseitigkeit« und der Bedeutung der nationalen Schutzmaßnahmen. In der breiteren slowenischen Öffentlichkeit trug die Sokol-Bewegung maßgeblich zum Bewußtsein von der Brüderlichkeit zwischen Slowenen und Tschechen bei. Die Wurzeln der politischen Kontakte in der Zwischenkriegszeit sind in der Zusammenarbeit der tschechischen und slowenischen Politiker in der letzten Phase des Bestehens Österreich-Ungarns zu suchen.

Parallel zur Gründung des *Slovenski Narodni svet* (Slowenischer Nationalrat) am 16. und 17. August 1918 wurden in Ljubljana die sogenannten *Slawischen Tage* veranstaltet, an denen polnische, kroatische, serbische, vor allem aber tschechische und slowenische Politiker teilnahmen. Außer dem offiziellen hatte diese politische Beratung auch einen geschlossenen Teil. Die Arbeitsmaterialien dieses Treffens sind erhalten. Dabei war die Rede von der Notwendigkeit einer Landverbindung zwischen der Tschechoslowakischen Republik und Jugoslawien, einem sogenannten Korridor. Dieser Plan war wenigstens bei einigen Politikern bis zum Ende der Pariser Friedenskonferenz lebendig.

Von den gemeinsamen Aktionen der Tschechen und Slowenen an der Front fand besonders die *Carzan-Verschwörung* ein breites Echo. Sie wurde von dem Slowenen Dr. Ljudevit Pivko geleitet, es waren daran aber vorwiegend Tschechen beteiligt.

Von den Bestrebungen der Nationalen Regierung Sloweniens um internationale Anerkennung zeugt die Tatsache, daß zu ihrem Bevollmächtigten in Prag Dr. Dragotin Lončar ernannt wurde. Nach dem Umsturz gründete man aus tschechischen Soldaten unter der Leitung einiger tschechischer Offiziere die *Tschechische Legion* in Ljubljana, die von der Nationalen Regierung sogar zur Unterdrückung von Unruhen eingesetzt wurde.

Die Interessen der slowenischen und der tschechischen internationalen Politik waren bei der Entstehung neuer Staaten in mancher Hinsicht gegensätzlich. Italien spielte bei der Gründung der Tschechoslowakischen Republik eine sehr wichtige Rolle. Aus diesem Grunde wollten die Tschechen auch vermeiden, daß ihre Beziehungen zu Italien durch Kontakte, die sie mit den Slowenen unterhielten, beeinträchtigt würden. Wegen der Haltung der tschechischen Delegation auf der Pariser Friedenskonferenz wuchs in der slowenischen öffentlichen Meinung die Antipathie gegenüber den Tschechen und der Tschechoslowakischen Republik.

Nach der Gründung des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen änderte sie die Lage jedoch grundlegend: die slowenische Politik agierte nicht mehr selbständig, wurde sie doch Bestandteil der Außenpolitik des Königreichs. Serbien unterhielt bis dahin keine traditionellen Kontakte zu den Tschechen. Das wirkte sich in starkem Maße auf diese Politik aus. In formeller Hinsicht verkündeten beide Staaten ihre Begeisterung über eine Zusammenarbeit (was in der Kleinen Entente seinen Niederschlag fand), in der Tat war aber die Zusammenarbeit auf zwischenstaatlicher Ebene eher bescheiden, bis sie in der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre ganz aufhörte. Außer den offiziellen Beziehungen auf zwischenstaatlicher Ebene pflegten die Tschechen und Slowenen eine Reihe politischer Kontakte, die von Einzelpersonen, Parteien und Organisationen angeknüpft worden waren. Sie übten oft entscheidenden Einfluß auf die öffentliche Meinung und die Einstellung der Massen aus. Eine bedeutende Rolle spielte etwa Ivan Hribar, der 1919 als Gesandter nach Prag entsendet wurde.

Im Herbst 1919 nahm die provisorische Vertretung der Tschechoslowakischen Republik ihre Arbeit in Slowenien auf, im Mai 1920 folgte der Amtsantritt des ersten tschechoslowakischen Konsuls in Ljubljana. Das Konsulat der Tschechoslowakischen Republik spielte bis 1939 eine bedeutende Rolle bei den politischen Beziehungen zwischen Slowenien und der Tschechoslowaki-

schen Republik, es übte außerdem Einfluß auf das Tun und Treiben der tschechoslowakischen Minderheit in Slowenien aus. Neben der offiziellen Außenpolitik der Tschechoslowakischen Republik wurden einige aufsehenerregende Aktionen zur Unterstützung der slowenischen Interessen unternommen im Hinblick auf das Küstenland, etwa zur Zeit des *Triester Prozesses* gegen Bidovec, Marušič, Miloš und Valenčič. Von italienischen Gewalttätigkeiten gegenüber den Slawen in Istrien berichteten in ihrer Heimat aus erster Hand Geistliche, die dort ihr Amt ausübten und aus Mähren stammten. Eine bedeutende Rolle spielten damals auch die jugoslawischen Studentenvereine in der Tschechoslowakei.

Mit dem Amtsantritt des Ministerpräsidenten Milan Stojadinović um die Mitte des Jahres 1935 begannen sich die Beziehungen zwischen Jugoslawien und der *Kleinen Entente*, vor allem mit der Tschechoslowakei, deutlich zu verschlechtern. Jugoslawien lehnte sich in immer stärkerem Maße an Deutschland an. Die Kluft zwischen der vorherrschenden öffentlichen Meinung und der offiziellen jugoslawischen Politik wurde immer größer. Verschiedene Aktionen zur Unterstützung der Tschechoslowakei nahmen den Charakter eines deutlichen Protestes gegen die Verhältnisse in Jugoslawien selbst an und enthielten deswegen einen politischen Sprengstoff. Solche Manifestationen stellten ein deutliches Verbindungselement zwischen verschiedenen politischen Gruppierungen in Slowenien dar, doch diese Verbindung erwies sich als ziemlich unbeständig. Im Mai 1938 kam es in der Tschechoslowakei zu einer Teilmobilmachung, der in Slowenien zahlreiche Freiwillige folgten.

Einschlägige Dokumente sind im Archiv des Außenministeriums in Prag aufbewahrt. Die Mobilmachung, die die tschechoslowakischen Staatsbürger in Slowenien erfaßte, zeigte, wie stark gewisse Industriezweige in Slowenien, vor allem die Textilindustrie, von den tschechoslowakischen Facharbeitern abhängig waren, löste ihr Abgang doch eine echte Krise aus. Auf die Sympathie-kundgebungen zu der Tschechoslowakischen Republik antworteten die jugoslawischen Behörden mit zunehmender Repression, es kam zu Festnahmen, so daß Manifestationen dieser Art kurz vor Ausbruch des Zweiten Weltkriegs, als sie ihren Höhepunkt erreichten, ganz aufhörten.

Von großer Bedeutung ist der Einfluß des politischen Gedankenguts von Masaryk auf slowenische Politiker und Gebildete (ehemalige Studenten an den tschechischen Universitäten). Nach einigen Schätzungen bildete die Ideologie Masaryks eigentlich die vorherrschende Strömung in der sozialistischen Bewegung bei den Slowenen. Enge Beziehungen zu der Tschechoslowakei unterhielt auch die Kommunistische Partei. Katholisch eingestellte Politiker lehnten die Ideologie Masaryks strikt ab, ebenso die tschechoslowakische Einheit, und unterstützten die Bestrebungen der Slowaken nach nationaler Selbständigkeit. Als Gegengewicht der *Sokol-Bewegung* entstand die Organisation *Orel*, was auch in der Tschechoslowakei nachgeahmt wurde. Unter dem Einfluß von aus der Tschechoslowakei importierten Ideen wurde der *Verband der Bauernburschen und -mädels gegründet* (*Zveza društva kmečkih fantov in deklet*). Eine gewisse politische Rolle spielten auch die Vereinigungen der slowenischen und jugoslawischen Studenten in der Tschechoslowakei, die darum bemüht waren, auf die politischen Verhältnisse in der Heimat Einfluß auszuüben, was insbesondere für die sonst kurze Tätigkeit des *Akademischen Vereins Slovenija* (*Akademsko društvo Slovenija*) gilt, aber auch für den unitaristischen Kreis um das Blatt *Jugoslavija*.

Die Tschechoslowaken in Slowenien und ihre Organisationen

Tatsache ist, daß die Zusammenarbeit zwischen den Tschechen und Slowenen im behandelten Zeitraum vielfältiger und vielschichtiger, aber auch viel intensiver war, als man aufgrund der Dokumente über die offiziellen zwischenstaatlichen Beziehungen schließen könnte. Die größten Verdienste darum erwarb sich die *Organisation der Tschechisch-jugoslawischen und der Jugoslawisch-tschechischen Ligen*. Das Wesen der Tätigkeit in den Ligen bestand darin, jede Art zwischenstaatlich vereinbarter Zusammenarbeit von der Ebene der offiziellen Außenpolitik (die meistens nicht über die verbalen Versicherungen der »Brüderlichkeit«, »Treue« und Zusammenarbeit hinauskam) auf die Privatinitiative von Ligamitgliedern – einflußreicher Persönlichkeiten des politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Lebens – zu übertragen. Außerdem ist charakteristisch, daß die *Tschechoslowakisch-jugoslawische Liga* tatsächlich auf Staatsebene wirkte, die zentrale Liga in Prag spielte in der Tat die führende Rolle, während die ihrer Aktivität nach zentrale Liga in Belgrad (die viel später nach der Ljubljanaer Liga gegründet wurde) weit hinter den einzelnen Ligen in den Provinzen zurückblieb. Das gilt vor allem für die Ligen in der Drau- und Saveban-schaft, die eine ziemlich selbständige Aktivität entwickelten. In der stark zentralisierten Tschechoslowakei verstand man die spezifischen Umstände nicht, unter denen die jugoslawischen Ligen wirkten. Auf der anderen Seite manifestierten die jugoslawischen Behörden ihre Abneigung gegenüber dieser »Abtrünnigkeit« und Eigenwilligkeit.

Angeichts des oben Gesagten liegt nahe, daß sich in den Artikeln der *Československo-Jugoslavanska revue*, dem offiziellen Organ der Ligen, nicht die tatsächliche Lage widerspiegelt, sondern vor allem die offizielle Vorstellung von der geplanten Tätigkeit der Ligen. In der Tat entwickelten gerade die slowenischen Ligen eine viel regere Tätigkeit, was aus zahlreichen Dokumenten, die glücklicherweise erhalten sind, deutlich hervorgeht.

Die *Jugoslawisch-tschechoslowakische Liga* in Slowenien war nie eine Massenorganisation, dennoch verliefen einige ihrer Aktionen unter Massenbeteiligung. Dies gilt insbesondere für kulturelle Veranstaltungen der Liga, die vor allem kurz vor Ausbruch des Zweiten Weltkriegs einen ausgesprochen politischen Charakter annahmen. Die Initiative zur Gründung der Ligen selbst ging von den slowenischen und tschechischen politischen Kreisen aus, war doch Ivan Hribar, der damalige Gesandte des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen in Prag einer der wichtigsten Initiatoren.

Den *Jugoslawisch-tschechoslowakischen Ligen* in Slowenien stand auch die tschechische Minderheit mit ihren drei Organisationen zur Seite (*Česka Obec*, *Česki klub* und *Česka beseda*). Die zentrale Liga in Ljubljana übte auf die slowenischen Ligen einen viel stärkeren Einfluß aus als der zentrale *Svaz lig* in Belgrad, der ihre Tätigkeit eigentlich behinderte. Die Liga war in Slowenien die ganze Zeit eine ausgesprochen unparteiische Organisation, dennoch stammte ihre Mitgliedschaft vor allem aus den Reihen des liberalen Bürgertums und der Gebildeten, von denen einige ziemlich linksorientiert (Masarykanhänger!) waren. Unter ihnen befanden sich auch einige Kommunisten mit Bratko Kreft an der Spitze. Die katholischen Kreise in der Liga spielten nie eine bedeutendere Rolle, sie boykottierten sozusagen ihre Tätigkeit, ohne sich ihr auch offen zu widersetzen.

Besonders interessant ist die Tätigkeit der Liga in Slowenien im Jahre 1938, als sie den Charakter einer Massenorganisation annahm und in gewisser Hinsicht Trägerin der Ideen zum Schutz der Nation war, die oft in einem Gegensatz zur offiziellen Staatspolitik standen.

Die Organisation, die im jugoslawischen Rahmen eine Art Fassade scheinbar guter Beziehungen zwischen Jugoslawien und der Tschechoslowakei darstellte, hielt die Stojadinović-Politik für höchst überflüssig. Dies gilt in erster Linie für die Ligen in Slowenien, die im Jahre 1938 ihre eigenen Wege gingen und dabei eine breite Unterstützung in der Öffentlichkeit fanden.

In der Zwischenkriegszeit waren die Kontakte zwischen den Slowenen und Tschechen sehr eng und vielfältig, so daß sie besonders den städtischen Alltag vor allem Ljubljanas prägten. Die Lage ist mit der heutigen kaum vergleichbar. Die tschechische Kultur, die politischen Ideen, das Bewußtsein von der »Wechselseitigkeit« beider Nationen waren nach dem Zweiten Weltkrieg in Slowenien nicht mehr gegenwärtig. Keine der erwähnten Organisationen nahm ihre Tätigkeit nach dem Zweiten Weltkrieg wieder auf. Die tschechische Minderheit schrumpfte auf eine unbedeutende Zahl. Die Träger jener Ideen, welche die Grundlage für die Tätigkeit der Ligen bildeten, wurden vom politischen Leben völlig ausgeschlossen. Dennoch hörte die gegenseitige Einflußnahme nicht ganz auf. Besonders interessant ist der tschechische Einfluß auf den slowenischen Film (František Čap und die slowenischen Studenten an der Filmakademie in Prag).

Die slowenischen Studenten in der Tschechoslowakei

Bereits Ende des 19. Jahrhunderts wurde Prag das Universitätszentrum für viele slowenische Studierende. Vor allem Ivan Hribar und Danilo Majaron waren eifrige Verfechter der Devise: Weg von Wien! Studiert in Prag! Slowenische Studenten fühlten sich in Wien zurückgestellt und die slawische Karls-Universität stellte zweifellos eine sehr attraktive Alternative dar. Darum nimmt es nicht wunder, daß bereits vor dem Ersten Weltkrieg viele Slowenen an tschechischen Universitäten und Hochschulen studierten. Diese Studenten spielten eine hervorragende Rolle in den slowenisch-tschechischen Kontakten. Von besonderer Bedeutung war der geistige Einfluß, in erster Linie jener, den Masaryk auf seine Studenten ausübte, aber auch einige rein praktische Folgen des Studiums in der Tschechoslowakei, etwa Sprachkenntnisse, persönliche Bekanntschaften sowie die Tatsache, daß viele Studienabgänger mit einer tschechischen Braut in ihre Heimat zurückkehrten. Die Studenten gründeten in Prag und Brünn ihre Vereine, sowohl jugoslawische wie slowenische, von Bedeutung war aber auch die Tätigkeit der tschechischen Vereine zur Unterstützung der slowenischen und jugoslawischen Studenten. Obwohl die beiden Staaten ununterbrochen die slawische »Wechselseitigkeit« hervorhoben, war die Zusammenarbeit in der Praxis durch eine Reihe von ungünstigen Finanz- und Zollvorschriften erschwert. Die slowenischen Studenten auf tschechischen Universitäten und Hochschulen wurden im Vergleich zu anderen ausländischen Studenten in keinerlei Hinsicht begünstigt. Das Studium in der Tschechoslowakei war für die Slowenen sehr

teuer, die Zahl der Stipendien gering, außerdem wurden diese in Belgrad verliehen, so daß slowenische Stipendiaten eher eine Ausnahme als die Regel darstellten. Bei der Verleihung von Stipendien wurden die Kinder hoher serbischer Beamter bevorzugt. Slowenische Studenten in Prag und Brünn lebten also in der Zwischenkriegszeit zum Großteil in sehr schweren sozialen Verhältnissen, die ihre eigenen wie tschechische Organisationen zu mildern suchten. Sie erhielten finanzielle Unterstützung seitens einiger tschechischer und (in geringerem Maße) jugoslawischer Regierungsstellen, vor allem aber seitens einiger einflußreicher Persönlichkeiten.

Einige Organisationen slowenischer und jugoslawischer Studenten in Prag und Brünn spielten eine deutliche politische Rolle, und zwar im doppelten Sinne: zum einen waren sie darum bemüht, die zwischennationalen Beziehungen untereinander zu regeln, zum anderen versuchten sie, Einfluß auf die Verhältnisse in ihrer Heimat zu nehmen. Letzteres gelang ihnen in sehr geringem Maße. Für die Studentenorganisationen der Slowenen und Jugoslawen in der Tschechoslowakei ist charakteristisch, daß in der ersten Periode nach dem Ersten Weltkrieg dort in der Regel ein ausgeprägter jugoslawischer Unitarismus vorherrschte. Später setzten sich dagegen demokratische Tendenzen durch, man setzte sich für ein gleichberechtigtes Zusammenleben der Völker und immer stärker für linke Ideen ein, bis letztendes im Akademischen Verein *Jugoslavija* sogar kommunistische Ideen die Oberhand gewannen. Das Gesagte gilt jedoch nicht für Vereinigungen katholischer Ausrichtung, die sich die ganze Zeit abseits hielten. Eine wichtige Rolle spielte das 1933 eröffnete *Alexander-Kollegium*, wo viele Studenten eine Unterkunft fanden, sowie der Einfluß einiger Persönlichkeiten mit Matija Murko an der Spitze.

Die tschechoslowakisch-jugoslawische Ligen

Die Kontakte zwischen der Tschechoslowakei und Slowenien – damals Bestandteil Jugoslawiens – waren vielschichtiger und intensiver, als man aufgrund der Tätigkeit von Regierungsämtern und anderen offiziellen Stellen beider Staaten schließen könnte. Das war in erster Linie ein Verdienst zweier Organisationen, die gemeinsame Wurzeln haben: die *Tschechisch-jugoslawische* und die *Jugoslawisch-tschechische Liga*. In der Tschechoslowakei wurde die *Liga* in der ersten Hälfte des Jahres 1920 gegründet als Organisation einflußreicher Einzelpersonen sowie hervorragender Persönlichkeiten des politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Lebens, die mit gemeinsamen Kräften eine Annäherung der beiden Staaten anstrebten. Die Organisation startete sogleich konkrete Aktionen wie etwa Hilfe für jugoslawische Schüler und Studenten in der Tschechoslowakei. Neben der zentralen Organisation in Prag wurden in einigen Jahren 17 Zweigvereine in der ganzen Tschechoslowakei eingerichtet.

Die Prager *Liga* diente als Vorbild zur Gründung der *Jugoslawisch-tschechischen Liga* in Ljubljana. Sie entstand im November 1921 und wurde sogleich Trägerin zahlreicher Initiativen und Aktionen für eine Zusammenarbeit mit der Tschechoslowakei. Die slowenische *Liga* wurde von Anfang an als streng unparteiische Organisation aufgefaßt und bestand als solche bis zu ihrem Ende anläßlich der Besetzung der Tschechoslowakei. Ihr Wirken erfaßte von Jahr zu Jahr mehr Menschen, ihre öffentlichen Manifestationen prägten maßgebend das Leben der slowenischen Städte, in denen die *Liga* ihre Zweigvereine hatte.

Die *Tschechoslowakisch-jugoslawische Liga* war die bedeutendste, die entwickeltste und die wirtschaftlich stärkste slawische Organisation in der Tschechoslowakei. Ihre Tätigkeit wurde teils durch Mitgliedsbeiträge, teils durch Zuschüsse verschiedener Ministerien sowie private Spenden von Einzelpersonen finanziert. Der zentrale Verein in Prag leitete die Tätigkeit der Zweigvereine, die einen Teil ihres Programms auch ganz selbständig durchführten, stand aber auch den Regierungskreisen so nahe, daß ihre Aktionen mit der offiziellen Regierungspolitik abgestimmt waren. Für die entsprechenden Organisationen in Jugoslawien lagen die Dinge etwas anders. Die erste *Liga* wurde in Slowenien gegründet, erst viel später entstand ein *Dachverband der Ligen* mit Sitz in Belgrad. Durch die zentrale *Liga* in Belgrad, die sogar über einen starken Beamtenapparat verfügte, wurde die Tätigkeit der *Ligen* in der Dra- und Savebanschaft eher behindert als gefördert. Sie behielt sich die uneingeschränkte Kontrolle über alle staatlichen Zuschüsse an die *Jugoslawisch-tschechoslowakische Liga* vor. Diesem Umstand ist auch das ständige Spannungsverhältnis zwischen den *Ligen* in Slowenien und der Zentrale in Belgrad zuzuschreiben. Als die amtliche jugoslawische Politik zunehmend von den Ideen der »kleinen Entente« und von der Tschechoslowakei abbrückte, spitzten sich diese Gegensätze noch mehr zu und führten auch den offenen Bruch herbei, obwohl die slowenischen *Ligen* sehr um eine einvernehmliche Lösung der offenen Fragen bemüht waren.

Die tschechoslowakisch-jugoslawischen *Ligen* mit ihrer Zentrale in Prag entfalteten eine rege Tätigkeit, vom Austausch studentischer Ferienplätze und Berufsausbildungsstellen bis zur Veranstaltung von Ausflügen nach Jugoslawien. Von besonderer Bedeutung war die Hilfe für Studenten aus Jugoslawien, die in der Tschechoslowakei studierten. Unter der Schirmherrschaft der *Liga* wurde das *Alexander-Kollegium* in Prag gegründet, ein Wohnheim für jugoslawische Studenten. Die *Liga* sorgte für finanzielle Hilfe über die Nationalbanken sowie für die *Strossmayer-Bibliothek* und gab ihr Organ, die »Československo-jihoslovanska revue«, heraus.

Die slowenische *Liga* war nie eine Massenorganisation, dennoch verliefen einige ihrer Aktionen unter zahlenmäßig großer Beteiligung. Die Mitgliedschaft der Ljubljanaer *Liga* (sie erhielt bald eine Reihe von Zweigvereinen in Slowenien – vor allem in den Orten, in denen Tschechen lebten – Maribor, Kranj), bestand vor allem aus liberal – oder sogar linksorientierten Gebildeten. Katholische Kreise spielten in der *Liga* keine bedeutende Rolle, obwohl sie sich ihrer Tätigkeit nach anfänglichen Unstimmigkeiten nicht mehr widersetzten. Bezeichnenderweise stieg die Mitgliederzahl parallel mit der Zuspitzung der internationalen Lage und mit der wachsenden faschistischen bzw. nationalsozialistischen Gefahr. In den Jahren kurz vor Ausbruch des Zweiten Weltkriegs nahm die Tätigkeit der *Liga* einen ausgesprochen nationalen Abwehrcharakter an mit starker antifaschistischer, gegen die amtliche jugoslawische Politik gerichteter Tendenz.

Die jugoslawisch-tschechoslowakischen *Ligen* in der Drau-Banschaft (d.h. in Slowenien) waren eng verbunden miteinander und traten sogar nach außen selbständig auf, insbesondere nach 1932, als der *Unterverband der Ligen der Drau-Banschaft* gegründet wurde. Dem slowenischen Vorbild folgten die *Ligen* in Kroatien, die starke Unterstützung durch die tschechische und slowakische Minderheit aus dem Raum Daruvar genossen und von der Belgrader Zentrale ebenso behindert wurden.

Die jugoslawische *Liga* stand unter der Schirmherrschaft des Regenten Fürst Pavle. Je mehr sich die jugoslawische Politik von der Tschechoslowakei abkehrte und Italien und Deutschland zuwandte, umso stärker wurde das Wirken der *Ligen* als störend empfunden, ja unerwünscht, bis man es endlich offen zu verhindern suchte. Aus diesem Grunde tarnten sich zahlreiche Aktionen in der Zeit kurz vor Ausbruch des Zweiten Weltkriegs als Kulturveranstaltungen, die von den Behörden nicht verboten werden konnten. Dabei handelte es sich um Massenkundgebungen mit starkem politischem Sprengstoff, die im Jahre 1938 Volksfrontcharakter annahmen.

Die sehr ehrgeizigen und mannigfaltigen Ziele konnten die tschechoslowakisch-jugoslawischen und jugoslawisch-tschechoslowakischen *Ligen* nicht verwirklichen. Die *Ligen*, die eine Annäherung zwischen der Tschechoslowakei und Jugoslawien anstrebten, waren eigentlich Ergebnis persönlicher Freundschaften zwischen tschechischen und slowenischen Politikern und Gebildeten. Das war auch der Grund dafür, daß die slowenischen *Ligen* ihre Arbeit viel ernster nahmen als die in anderen Teilen Jugoslawiens, wenn man von den kroatischen absieht. In offiziellen Publikationen, vor allem in der »Československo-jihoslovanska revue«, blieb die Tätigkeit der slowenischen *Ligen* fast unbemerkt. Die zentralen Ausschüsse der *Ligen* arbeiteten im Forum und hielten an dem Rahmen fest, der von der amtlichen Staatspolitik festgelegt wurde.

In Slowenien gaben die jugoslawisch-tschechoslowakischen *Ligen* mit ihrer Tätigkeit dem bürgerlichen Alltagsleben ein eigenartiges Gepräge. Kurz vor Ausbruch des Zweiten Weltkriegs trugen sie zur Bildung einer öffentlichen Meinung bei, die der Demokratie zugeneigt und gegen den Nationalsozialismus und Faschismus gerichtet war.

(Prevedel Niko Hudelja)

Zkrácený obsah

ČESKO – SLOVINSKÉ STYKY MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI**Politické styky a vzájemné vlivy**

Politické styky mezi Čechy a Slovinci byly celou dobu ve znamení hesel o slovanské vzájemnosti a národně obranném významu. V širší slovinské veřejnosti přispělo k vědomí o bratrství s Čechy především sokolské hnutí. Kořeny politických styků v době mezi světovými válkami musíme hledat ve spolupráci českých a slovinských politiků v závěrečném období existence Rakousko-Uherska.

Zájmy slovinské a české mezinárodní politiky si byly při vzniku nových samostatných států v mnohém protikladné. Itálie měla při vzniku Československé republiky velmi důležitou roli a Češi své vztahy s ní nechťeli v žádném případě ztížit kvůli stykům se Slovinci. Chování československé delegace na pařížské mírové konferenci způsobilo podstatný obrat slovinského veřejného mínění proti Čechům a ČSR.

Současně s konstituováním Slovinské národní rady se v Lublani konaly ve dnech 16. a 17. srpna 1918 Slovanské dny, kterých se zúčastnili polští, chorvatští, srbské a především pak čeští a slovinští politici. Kromě oficiální části měla tato politická porada také svou tajnou část. Z této porady se zachovaly pracovní materiály, ze kterých se mimo jiné dozvídáme, že se hovořilo o nutnosti teritoriálního spojení mezi Československem a Jugoslávií, o takzvaném koridoru. Tento plán byl pro některé politiky aktuální až do konce pařížské mírové konference.

Mezi společnými akcemi Čechů a Slovinců na frontě mělo největší ohlas především Carzanské spiknutí, které vedl Slovinec dr. Ljudevit Pivko a jeho účastníci byli hlavně Češi.

O snaze Národní vlády Slovinska o mezinárodní přiznání mluví skutečnost, že byl jejím zplnomocněncem v Praze jmenován dr. Dragotin Lončar. Po převratu se z českých vojáků pod vedením některých českých důstojníků formovala Česká legie, kterou dokonce Národní vláda použila k potlačení nepokojů. Po vzniku Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, se však situace opět změnila: slovinská politika již nevystupovala samostatně, ale stala se součástí zahraniční politiky tohoto království. Srbsko nemělo žádnou tradici ve spolupráci s Čechy, což mělo na jejich politiku podstatný vliv. Formálně oba státy zešíroka prohlašovaly, že jsou připraveni na spolupráci – plodem jejich nadšení byla Malá dohoda – ve skutečnosti však byla spolupráce na mezistátní úrovni velmi omezená, až nakonec ve druhé polovině třicátých let úplně pomínula. Kromě oficiálních styků na mezistátní úrovni Čechy a Slovince spojovaly různé politické styky, které udržovaly jednotlivé politické strany, organizace i jednotlivci, kteří často rozhodujícím způsobem působili na veřejné mínění i na chování mas. Tak měl například velmi důležitou roli Ivan Hribar, který byl poslán do Prahy jako vyslanec v roce 1919.

Na podzim roku 1919 začalo ve Slovinsku pracovat dočasné zastupitelství ČSR, v květnu 1920 nastoupil do své funkce první československý konzul. Konzulát ČSR měl až do roku 1939 důležitou roli při udržování politických styků mezi Slovinskem a ČSR, vliv měl i na činnost české menšiny ve Slovinsku. Stranou od oficiální zahraniční politiky Československa se konalo několik akcí na podporu slovinských zájmů, které měly velký ohlas. Jmenovat můžeme například akce, týkající se slovinského kraje Primorska, které se konaly v době soudního procesu proti Bidovcovi, Marušičovi a Valenčičovi v Terstu. O italském násilí nad Slovany v Istrii podávaly zprávy z prvé ruky mnozí kněží, kteří tam sloužili a byli původem z Moravy. Důležitou roli tehdy odehrály i jugoslávské studentské spolky v ČSR. Vproštěd roku 1935 se s nástupem vlády Milana Stojadinoviće vztahy mezi Jugoslávií a Malou dohodou – především s ČSR – začaly velmi zhoršovat. Jugoslávie se čím dál více zblížovala s Německem. Rozdíl mezi převládajícím veřejným míněním a oficiální jugoslávskou politikou byl stále

patrnější. Nejrůznější akce na podporu Československa se postupně stávaly výrazným protestem proti situaci v Jugoslávii samotné a tím získávaly silný politický náboj. Manifestace na podporu Československa se staly důležitou součástí při navazování spolupráce mezi různými politickými seskupeními ve Slovinsku, tato spolupráce však byla velmi křehká a pouze dočasná. V květnu 1938 byla v Československu vyhlášena částečná mobilizace a ve Slovinsku se přihlásili mnozí dobrovolníci; dokumenty o tom se nacházejí v archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze. Mobilizace, která se týkala československých občanů ve Slovinsku, ukázala, jak silně byly některé oblasti průmyslu (zvláště textilního) závislé od československých odborníků; jejich odchod totiž vyvolal pravou krizi. K vyjadřování podpory ČSR se jugoslávská vláda chovala stále represivněji, došlo i k zatýkání, a tak těsně před začátkem druhé světové války veřejná činnost tohoto druhu téměř úplně zanikla a to právě v době svého největšího rozmachu.

Velmi důležitý byl vliv, který měly na slovinské politiky, inteligenci i na bývalé studenty na českých univerzitách Masarykovy politické myšlenky. Podle některých hodnocení bylo masarykovství převládajícím směrem socialistického hnutí u Slovinců. Těsné styky s Československem měla i komunistická strana. Katolicky usměrnění politici pokládali masarikovství za silně negativní jev; nesouhlasili s myšlenkou "českoslovenství" a podbírali sklony Slovinců k národní samostatnosti. Jako protiváha sokolství vznikla organizace Orlů, což napodobili i v Československu. Pod vlivem myšlenek, přinesených z ČSR, byli i zakladatelé Svazu spolků zemědělských chlapců a děvčat. Určitou politickou roli sehrálo i sdružení slovinských a jugoslávských studentů v ČSR, které se snažilo mít určitý vliv na politické poměry ve vlasti, což platí především – i když jen dočasně – pro činnost Akademického spolku Slovinsko a pro unitaristicky usměrněnou skupinu listu Jugoslávie.

Slovinští studenti na českých univerzitách a vysokých školách

Již koncem 19. století se stala Praha univerzitním střediskem pro mnohé slovinské studenty. Především Ivan Hribar a Danilo Majaron byli horoucími zastánci hesla: Pryč s Vídní, na studia do Prahy. Slovinští studenti se ve Vídni cítili opomíjení a slovanská Karlova univerzita pro ně byla nesporně velmi přitažlivou alternativou. A tak není divné, že již před první světovou válkou studovalo na českých univerzitách a vysokých školách mnoho Slovinců. Tito studenti měli důležitou roli ve slovinsko českých vztazích. Důležitý byl hlavně duchovní vliv – v tomto smyslu byl daleko nejdůležitější výjimečný vliv, který měl na své studenty Masaryk. Značný význam měli i některé čistě praktické důsledky takového studia v Československé republice, jako například znalost jazyka, osobní známost i skutečnost, že si hodně studentů po konci studií přivezlo domů české nevěsty. Studenti v Praze a v Brně zakládali svoje spolky, jak jugoslávské tak i slovinské, důležitá byla i činnost českých spolků na podporu slovinských i jugoslávských studentů. Přesto, že vlády obou států neustále zdůrazňovaly "slovanskou vzájemnost", byla spolupráce v praxi značně ztěžována mnoha nevýhodnými předpisy, především finančními a celními. Slovinští studenti na českých univerzitách a vysokých školách neměli v porovnání s jinými zahraničními studenty téměř žádné výhody. Studium v Československu bylo pro Slovince velmi drahé. Stipendií bylo málo a byla udělována ministerstvem školství v Bělehradě, takže slovinští stipendisté byli spíše výjimkou než pravidlem, protože přednost měly protekční děti vysokých srbských úředníků. Slovinští studenti v Praze a Brně tak žili mezi oběma válkami většinou ve velmi těžkých sociálních poměrech, ze kterých se jim snažily pomoci jak jejich vlastní tak i české organizace. Tyto organizace dostávaly finanční podporu od některých československých i jugoslávských (v menší míře) vládních institucí, především je ale podporovali někteří vlivní jednotlivci. Některé organizace slovinských i jugoslávských studentů v Praze a v Brně měly výraznou politickou roli, která byla dvojí. Jednak si přály ve vlastních řadách uspořádat vztahy mezi jednotlivými národnostmi, a dále chtěly mít vliv na poměry ve vlasti, což se jim však příliš nedařilo. Pro studentské organizace Slovinců a Jugoslávců v Československé republice je příznačné, že se v počátečním období po první světové válce vyznačovaly výrazným jugoslávským unitarismem, později však začalo převládat mnohem demokratičtější usměrnění, podpora pro rovnoprávné soužití národů a čím dále levicovější ideje, až nakonec v Akademickém spolku Jugoslávie převládaly dokonce ideje komunistické. To vše však neplatí pro katolicky usměrněné spolky, které se celou dobu držely stranou. Důležitou roli pro studentský život v

Praze měla Alexandrova kolej, kde mnozí studenti bydleli. Velký vliv měli i někteří jednotlivci, z nichž rozhodně nejvýrazněji vystupuje Matija Murko.

Československo-jugoslávská a Jugoslávsko-československá Liga

Skutečností je, že byla spolupráce mezi Čechy a Slovinci ve zmíněném období mnohem rozsáhlejší, hlubší a intenzivnější, než by se dalo soudit podle úředních dokumentů o mezistátních stycích. Nejvíce se o to zasloužila organizace Československo-jugoslávských a Jugoslávsko-československých lig. Podstatou činnosti Lig bylo, že nejrůznější spolupráci mezi státy přenášely z úrovně úřední zahraniční politiky (která většinou nepřišla dále než k verbálním ujištěním o "bratrství", "věrnosti" a spolupráci) na osobní úroveň, při čemž spolupracovali vlivné osobnosti politického, hospodářského a kulturního života obou zemí. Příznačné je také to, že Československo-jugoslávská liga působila na státní úrovni, přičemž měla ústřední Liga v Praze skutečně vedoucí úlohu, zatímco v Jugoslávii ústřední Liga v Bělehradě (která byla založena podstatně později než lublaňská) velmi zaostávala za jednotlivými provinciálními ligami, především za ligami Dravské a Savské banoviny, které pracovaly celkem samostatně. Ve výrazně centralizovaném Československu nemohli porozumět specifickým podmínkám působení Lig v Jugoslávii, zatímco jugoslávská vláda tomuto odpadlictví a svévůli nebyla ani trochu nakloněna.

Zvážíme-li popsanou situaci je jasné, že oficiální zpravodaj Lig, Československo-Jugoslávská revue, ve svých článcích nezrcadlil skutečný stav, ale především úřední přestavu o tom, jak by měla práce Lig vypadat. Ve skutečnosti byly právě slovinské Ligy mnohem činnější, než se dá vyčíst z dochovaných dokumentů. Těch se naštěstí o práci Lig ve Slovinsku dochovalo velmi mnoho.

Jugoslávsko-československá Liga ve Slovinsku nikdy nebyla masovou organizací, její akce však občas zaznamenaly hromadnou účast. To platí především pro kulturní manifestace, které organizovala Liga a které zvláště v letech před druhou světovou válkou získaly výrazný politický náboj. Samotná myšlenka o zakládání Lig přišla ze slovinských a českých politických kruhů, jeden z jejich nejsilnějších zastánců Ivan Hribar byl totiž velvyslanec Království Srbů, Chorvatů a Slovinců v Praze.

Jugoslávsko-československým Ligám ve Slovinsku stála po boku také česká menšina se svými třemi organizacemi (Českou obcí, Českým klubem a Českou besedou). Ústřední Liga v Lublani měla na slovinské Ligy mnohem větší vliv, než ústřední Svaz Lig v Bělehradě, který byl pro jejich práci v podstatě překážkou. Liga ve Slovinsku byla celou dobu výrazně nestranickou organizací, avšak jejími členy byli především lidé z řad liberálních měšťanů a vzdělců, mezi kterými byli někteří silně levicově usměrnění (masarykovství!), bylo mezi nimi i několik komunistů, z nichž byl vedoucí osobností Bratko Kreft. Katolické kruhy v Lize nikdy neměly důležitou roli, jejich činnost byla jaksí bojkotována, sami se však proti tomu nijak přehnaně nebránili.

Obzvláště zajímavá je činnost Ligy ve Slovinsku v roce 1938. Tehdy měla nejmasovější charakter a byla jakousi nositelkou národně obranných idejí, které byly mnohokrát v rozporu s úřední státní politikou. Organizace, která byla v jugoslávském rámci jakousi fasádou zdánlivě dobrých vztahů mezi Jugoslávií a Československou republikou, byla pro Stojadinovićovu politiku úplně nepotřebná. To obzvláště platí pro práci lig ve Slovinsku, kde ligy v roce 1938 jednaly úplně podle svého a ohlas veřejnosti byl opravdu veliký.

Mezi oběma válkami byly styky Slovinců a Čechů velmi těsné a rozsáhlé, takže obzvlášť ve městech zanechávaly vydatelné stopy v každodenním životě, což platí samozřejmě především pro Lublaň. Stav vztahů v této době se takřka vůbec nemůže srovnávat s dnešním. Tato přítomnost české kultury, politických myšlenek, vědomí o "vzájemnosti" obou národů, byla po druhé světové válce přerušena. Žádná ze zmíněných organizací po druhé světové válce neobnovila svoji činnost. Česká menšina se ve Slovinsku zachovala jen v nepatrném množství, nositelé myšlenek, které byly základem působení Lig, byli úplně odříznuti od politického dění. Nějaké vzájemné vlivy se samozřejmě najít dají, mezi nimi je patrně nejzajímavější vliv na slovinský film (František Čáp a slovinští studenti na Akademii múzických umění v Praze).

Styky mezi Československem a Slovinskem – tehdy samozřejmě v rámci Jugoslávie – byly velmi rozsáhlé a pestré, jak se dá usoudit z činnosti vládních těles a oficiálních představitelů obou států. Hlavní zásluhu o to měly dvě sesterské organizace: Československo-jugoslávská a Jugoslávsko-

československá liga. V Československu byla liga založena v první polovině roku 1920 jako organizace vlivných jednotlivců, důležitých osobností politického, hospodářského a kulturního života, kteří se snažili společnými silami plánovitě působit pro sblížení obou států. Organizace ihned započala s konkrétními akcemi, jako byla např. pomoc jugoslávským studentům v ČSR. Z centrální ústřední organizace v Praze se v několika letech rozvinulo 17 poboček po celé Československé republice.

Pražská liga byla vzorem pro ustanovení Jugoslávsko-československé ligy v Lublani. Založena byla v listopadu 1921 a ihned se stala nositelkou mnohých podnětů a akcí ve spolupráci s Československem. Liga ve Slovinsku byla od samého začátku koncipována jako přísně nestranická organizace a tuto svou podobu si zachovala až do svého konce v době okupace ČSR. Na její činnosti se podílelo každým rokem více lidí, její manifestace měly důležitý vliv na život slovinských měst, ve kterých měla liga svoje pobočky.

Československo-jugoslávská liga byla nejdůležitější, nejrozvinutější a hospodářsky nejsilnější slovanská organizace v ČSR, která se částečně financovala s členskými příspěvky, kromě toho dostávala i dotace z vládních ministerstev a dary od jednotlivců. Centrála v Praze vedla práci poboček, které však část svého programu uskutečňovaly úplně samostatně, byla však zároveň tak blízko vládním kruhům, že byla její činnost sladěna s oficiální vládní politikou. S ligami v Jugoslávii byla situace poněkud rozlišná. Založeno bylo nejdříve hnutí ve Slovinsku, teprve mnohem později se vytvořil svaz lig se sídlem v Bělehradě. Centrální liga v Bělehradě, která měla dokonce silný profesionální úřednický aparát, činnost lig v Dravské a Savské banovině spíše omezovala než podporovala, proto si centrála zřídila úplný dohled nad všemi dotacemi, které Jugoslávsko-československé lize přiděloval stát. Tyto poměry byly důvodem neustálého napětí, které panovalo mezi ligami ve Slovinsku a centrálou v Bělehradě. Když se oficiální vládní jugoslávská politika začala stále více oddalovat od myšlenek Malé dohody a od ČSR, se tyto rozpory ještě více vyhroutily a tím vedly až k otevřenému zlomu, ačkoliv se slovinské ligy snažily o trpělivé řešení problémů.

Československo-jugoslávské ligy s centrálou v Praze měly velmi pestrou činnost, která zahrnovala např. studentské výměnné prázdninové pobyty a praxe, organizování výletů do Jugoslávie, důležitá byla především pomoc ligy jugoslávským studentům v ČSR. Pod záštitou ligy vyrostla v Praze Alexandrova kolej pro jugoslávské studenty, prostřednictvím Národních bank organizovala liga finanční servis, dále se liga starala o Strossmayerovu knihovnu a vydávala časopis Československo-jugoslávská revue.

Ve Slovinsku členství v lize nikdy nebylo hromadné, některé akce ligy však měly velkou účast. Lublaňská liga brzy získala celou řadu poboček po Slovinsku – hlavně v místech, kde žili Češi (Maribor, Kranj) a združovala především inteligenci liberalního či dokonce levicového usměrnění. Katolické kruhy v lize nikdy neměly důležité postavení a po několika počátečních sporech jí nikdy více neopporovali. Příznačné je, že členství v lize rostlo souměrně se zostřováním mezinárodní situace a rostoucím fašistickým a nacistickým nebezpečím. V letech před druhou světovou válkou získala činnost ligy výrazně národně obranný charakter se silným antifašistickým nábojem, usměrněným také proti oficiální politice samotné Jugoslávie.

Jugoslávsko-československé ligy v Dravské banovině (t.j. ve Slovinsku) byly mezi sebou silně propojeny a i navenek vystupovaly samostatně, obzvláště po roce 1932, kdy byl založen Oblastní svaz lig Dravské banoviny. Podle slovinského vzoru se později zorganizovaly i ligy chorvatské, které měly při své činnosti silnou podporu ze strany české a slovenské menšiny v okolí Daruvaru. I chorvatské ligy byly omezovány ve své činnosti centrálou v Bělehradě.

Liga v Jugoslávii pracovala pod záštitou knížete Pavla. Čím více se však jugoslávská politika odvracela od Československa a zblížovala se s Itálií a Německem, tím více byla činnost ligy vládním kruhům nepříjemná a nevídaná, až nakonec začali její činnost otevřeně znemožňovat. Proto liga pro mnohé svoje akce těsně před začátkem druhé světové války zvolila formu kulturních akcí, které vládní aparát nemohl zakázat. Tyto akce měly obrovskou účast, měly silně propagandistický charakter a v roce 1938 představovaly jakousi lidovou frontu odporu.

Velmi ambiciózní a různorodé cíle, které si československo jugoslávské a jugoslávsko československé ligy vytýčily, nemohly být uskutečněny. Ligy, které se snažily o sblížení Československa a Jugoslávie, vznikly vlastně jako výsledek osobního přátelství některých českých a

slovinských politiků a inteligence. Proto ligy ve Slovinsku koncipovaly svou činnost podstatně seriózněji, než v jiných částech Jugoslávie, snad s výjimkou Chorvatska. Ve vládních publikacích, obzvláště v Československo jugoslávské revue, se o činnosti slovinských lig téměř nezmiňují. Činnost ústředních odborů lig byla totiž silně zkosnatělá a plně závislá na oficiální státní politice.

Ve Slovinsku Jugoslávsko-československé ligy se svou činností udávaly svůj osobitý tón každodennímu měštanskému životu, těsně před druhou světovou válkou pomáhaly vytvářet veřejné mínění i atmosféru, výrazně nakloněnou demokracii a odporující fašismu.

(Prevedla Hana Kastelic)

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2/I, tel.: 061/17-69-210

vas vabi, da kot redni član vstopite v eno izmed slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev

Društveni člani po nižji ceni prejema osrednje glasilo slovenskih zgodovinarjev »Zgodovinski časopis«, imajo popust pri nabavi knjig iz zaloge zveze, lahko sodelujejo pri strokovnih in družabnih prireditvah društev (zborovanja, predavanja, strokovne ekskurzije in podobno), brezplačno prejmejo zvezino značko in izkaznico ter uporabljajo zvezino knjižnico. Potrjena izkaznica ZZDS omogoča brezplačen ali cenejši vstop v številnih domačih in tujih muzejih ter galerijah. Člani slovenskih društev s popustom kupujejo knjige »Slovenske matice«, občasno pa tudi publikacije drugih slovenskih založb.

Članarino in naročnino lahko vplačate vsako dopoldne (od ponedeljka do petka) na zvezinem sedežu ali pa s položnico na žiro račun: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 2, 50101-678-49040.

Vplačilo vseh članskih obveznosti je možno tudi pri vseh matičnih pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društvih. Tu so njihovi naslovi:

Zgodovinsko društvo Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzej narodne osvoboditve, 2000 Maribor, Heroja Tomšiča 5

Zgodovinsko društvo v Ptuj, Pokrajinski muzej, 2250 Ptuj, Muzejski trg 1

Zgodovinsko društvo v Celju, Muzej novejšje zgodovine, 3000 Celje, Prešernova ul. 11 (3001 Celje, pp. 87)

Zgodovinsko društvo za Gorenjsko, Gorenjski muzej, 4000 Kranj, Tavčarjeva 43

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko, Pokrajinski arhiv, 5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 1/III

Zgodovinsko društvo v Novem mestu, Zavod za šolstvo R. Slovenije – organizacijska enota, 8000 Novo mesto, Glavni trg 7

Muzejsko društvo v Škofji Loki, Muzej na gradu, 4220 Škofja Loka, Grajska pot

Belokranjsko muzejsko društvo, Belokranjski muzej, 8330 Metlika

Zgodovinsko društvo v Slovenskih Konjicah, 3210 Slovenske Konjice

Klub slovenskih zgodovinarjev in geografov na Koroškem, Postfach 38, 9020 Celovec/Klagenfurt, Avstrija

Zgodovinsko društvo za Pomurje, Pokrajinski muzej, 9000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Zgodovinsko društvo za Koroško, Koroški pokrajinski muzej, 2380 Slovenj Gradec, Glavni trg 24

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Società storica del Litorale, Pokrajinski muzej, 6000 Koper-Capodistria, Gramscijev trg 4

Zahtevajte prijavnico za vpis pri enem izmed pokrajinskih zgodovinskih društev ali na sedežu osrednje zveze!

PIVOVARNA IN PIVNICA KRATOCHWILL D.O.O. LJUBLJANA

SVETLO PIVO

Pils

KRATOCHWILL

ORIGINAL

ZGODOVINSKI ČASOPIS (ZČ)

— osrednja slovenska historična revija
— glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, v Ljubljani, Aškerčeva 2/I, telefon 061/17-69-210, lahko dobite naslednje zvezke »Zgodovinskega časopisa« (ZČ):

1/1947 (ponatis 1977) — 480 SIT	36/1982, št. 1-2 — 400 SIT
2-3/1948-49 (1988) — 620 SIT	36/1982, št. 3 — 260 SIT
4/1950 (1987) — 580 SIT	36/1982, št. 4 — 240 SIT
5/1951 (1987) — 740 SIT	37/1983, št. 1-2 — 360 SIT
6-7/1952-53 (1986) — 960 SIT	37/1983, št. 3 — 240 SIT
8/1954 (1990) — 680 SIT	37/1983, št. 4 — 260 SIT
9/1955 (1989) — 620 SIT	38/1984, št. 1-2 — 360 SIT
10-11/1956-57 (1990) — 680 SIT	38/1984, št. 3 — 240 SIT
12-13/1958-59 (1991) — 680 SIT	38/1984, št. 4 — 260 SIT
14/1960 — (1993) — 840 SIT	39/1985, št. 1-2 — 380 SIT
15/1961 (1989) — 500 SIT	39/1985, št. 3 — 340 SIT
16/1962 (1991) — 560 SIT	39/1985, št. 4 — 260 SIT
17/1963 (1978) — 620 SIT	40/1986, št. 1-2 — 460 SIT
18/1964 (1980) — 600 SIT	40/1986, št. 3 — 360 SIT
19-20/1965-66 (1985) — 680 SIT	40/1986, št. 4 — 400 SIT
21/1967 (1992) — 600 SIT	41/1987, št. 1 — 460 SIT
22/1968, št. 1-2 (1983) — 380 SIT	41/1987, št. 2 — 440 SIT
22/1968, št. 3-4 (1994) — 840 SIT	41/1987, št. 3 — 400 SIT
23/1969, št. 1-2 (1989) — 440 SIT	41/1987, št. 4 — 400 SIT
23/1969, št. 3-4 (1989) — 360 SIT	42/1988, št. 1 — 360 SIT
24/1970, št. 1-2 (1981) — 360 SIT	42/1988, št. 2 — 360 SIT
24/1970, št. 3-4 (1988) — 400 SIT	42/1988, št. 3 — 380 SIT
25/1971, št. 1-2 (1985) — 440 SIT	42/1988, št. 4 — 360 SIT
25/1971, št. 3-4 (1986) — 400 SIT	43/1989, št. 1 — 360 SIT
26/1972, št. 1-2 (1980) — 500 SIT	43/1989, št. 2 — 360 SIT
26/1972, št. 3-4 (1984) — 460 SIT	43/1989, št. 3 — 380 SIT
27/1973, št. 1-2 (1989) — 440 SIT	43/1989, št. 4 — 380 SIT
27/1973, št. 3-4 (1988) — 460 SIT	44/1990, št. 1 — 360 SIT
28/1974, št. 1-2 (1988) — 460 SIT	44/1990, št. 2 — 380 SIT
28/1974, št. 3-4 (1993) — 720 SIT	44/1990, št. 3 — 380 SIT
29/1975, št. 1-2 (1994) — 960 SIT	44/1990, št. 4 — 400 SIT
29/1975, št. 3-4 (1995) — 960 SIT	45/1991, št. 1 — 400 SIT
30/1976, št. 1-2 — 560 SIT	45/1991, št. 2 — 400 SIT
30/1976, št. 3-4 — 400 SIT	45/1991, št. 3 — 380 SIT
31/1977, št. 1-2 — 880 SIT (kmalu razprodan)	45/1991, št. 4 — 400 SIT
31/1977, št. 3 (1995) — 1040 SIT	46/1992, št. 1 — 360 SIT
31/1977, št. 4 — 340 SIT	46/1992, št. 2 — 360 SIT
32/1978, št. 1-2 — 460 SIT	46/1992, št. 3 — 360 SIT
32/1978, št. 3 — 360 SIT	46/1992, št. 4 — 440 SIT
32/1978, št. 4 — 360 SIT	47/1993, št. 1 — 600 SIT
33/1979, št. 1 — 440 SIT	47/1993, št. 2 — 600 SIT
33/1979, št. 2 — 380 SIT	47/1993, št. 3 — 600 SIT
33/1979, št. 3 — 360 SIT	47/1993, št. 4 — 600 SIT
33/1979, št. 4 — 320 SIT	48/1994, št. 1 — 680 SIT
34/1980, št. 1-2 — 520 SIT	48/1994, št. 2 — 800 SIT
34/1980, št. 3 — 260 SIT	48/1994, št. 3 — 880 SIT
34/1980, št. 4 — 260 SIT	48/1994, št. 4 — 960 SIT
35/1981, št. 1-2 — 440 SIT	49/1995, št. 1 — 960 SIT
35/1981, št. 3 — 280 SIT	49/1995, št. 2 — 1080 SIT
35/1981, št. 4 — 240 SIT	49/1995, št. 3 — 1080 SIT
	49/1995, št. 4 — 1080 SIT
	50/1996, št. 1 — 1160 SIT

Člani zgodovinskih in muzejskih društev s poravnanimi tekočimi društvenimi obveznostmi imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust.

Za nakup kompleta ZČ odobravamo poseben popust. Za naročila, večja od 3000 SIT, je možno brezobrestno obročno odplačevanje. Ob takojšnjem plačilu pri nakupih v vrednosti nad 3000 SIT dajemo dodatni 10-odstotni popust. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek na cene knjižne zaloge. Pri poštadini nad 50 SIT zaračunamo dejanske pošne stroške.

Publikacije lahko naročite in prejmete osebno na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, prav tako pa tudi po pošti.

KAZALO

Spremna beseda (Franc Rozman)	3–4
Uvod	5
Politični stiki in medsebojni vplivi	6–30
Stiki na gospodarskem področju	31–34
Stiki na področju kulture	34–38
Čehoslovaki v Sloveniji in njihove organizacije. Čekoslovenska obec v Ljubljani	38–48
Slovenski študentje v ČSR	48–56
Čekoslovaško-jugoslovanska liga	57–60
Jugoslovansko-čekoslovaška liga v Sloveniji	60–72
Zusammenfassung: Die tschechisch-slowenischen Kontakte in der Zwischenkriegszeit ...	73–77
Zkrácený obsah: Česko-slovenské styky mezi světovými válkami	79–83
Kazalo	87

Marjeta Keršič-Svetel

**ČEŠKO-SLOVENSKI STIKI
MED SVETOVNIMA VOJNAMA**

* * *

Zbirka Zgodovinskega časopisa – 14

* * *

Uredili: Vasilij Melik (glavni in odgovorni urednik Zgodovinskega časopisa),
Janez Stergar (namestnik glavnega urednika ZČ) in Nataša Stergar (tehnična urednica ZČ)

Spremna beseda: Franc Rozman

Prevod nemškega povzetka: Niko Hudelja

Prevod češkega povzetka: Hana Kastelic

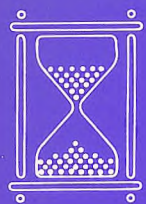
Knjigo opremil: Janez Stergar

Izdala in založila: Zveza zgodovinskih društev Slovenije,
SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

Tisk: Littera picta, d.o.o., Ljubljana

Prvi natis: september 1996 v nakladi 1000 izvodov

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-348/92 mb. z dne 24.4.1992
šteje Zgodovinski časopis za proizvod, od katerega se plačuje 5-odstotni prometni davek.

ISBN 961-90315-3-9

9 789619 031537

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

1. Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje. Zbornik razprav. Ljubljana 1980. 44 strani.
2. Franc Šebjanič: Šolnik in domoljub Adam Farkaš (1730–1786). Ljubljana 1982. 24 strani.
3. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Zbornik razprav. Ljubljana 1987. 134 strani.
4. Dušan Kos: Bela Krajina v poznem srednjem veku. Ljubljana 1987. 76 strani.
5. Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907. Ljubljana 1988. 88 strani.
6. Predrag Belić: Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci (1546–1569). Ljubljana 1989. 40 strani.
7. Marta Verginella: Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju. Ljubljana 1990. 32 strani.
8. Rajko Bratož: Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja. Ljubljana 1990. 76 strani.
9. Petra Svoljšak: Slovenski begunci v Italiji med prvo svetovno vojno. Ljubljana 1991. 56 strani.
10. Bogo Grafenauer: Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje. Ljubljana 1994. 44 strani.
11. Peter Štih: Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem. Ljubljana 1994. 266 strani.
12. Rajko Bratož: Bitka pri Frigidu v izročilu antičnih in srednjeveških avtorjev. Ljubljana 1994. 48 strani.
13. Miha Kosi: Templarji na Slovenskem. Prispevek k reševanju nekaterih vprašanj srednjeveške zgodovine Prekmurja, Bele krajine in Ljubljane. Ljubljana 1995. 48 strani.